

อิสรภาพและการเล่นในคัมภีร์จวงจื้อ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

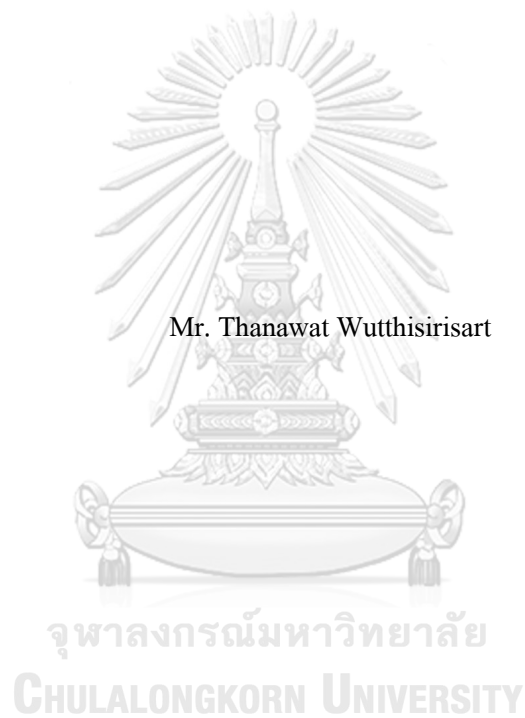
สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาปรัชญา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2565

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

FREEDOM AND PLAY IN *THE ZHUANGZI*

Mr. Thanawat Wutthisirisart

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Philosophy

Department of Philosophy

FACULTY OF ARTS

Chulalongkorn University

Academic Year 2022

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

อิสรภาพและการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ

โดย

นายธนวัฒน์ วุฒิสิริศาสตร์

สาขาวิชา

ปรัชญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณะบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ปิยฤดี ไชยพร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชนวัฒน์ วุฒิสิริศาสตร์ : อีสรภาพและการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ. (FREEDOM AND PLAY IN THE ZHUANGZI) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์อีสรภาพและการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ และเสนอว่ากรอบวิเคราะห์การเล่นใน 6 แก่มุมความหมายของการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ อันได้แก่ การเล่นในฐานะการกระทำ การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ การเล่นในฐานะกิจกรรม การเล่นในฐานะท่าที การเล่นในฐานะประสบการณ์ และการเล่นในฐานะบริบท การวิเคราะห์การเล่นใน 6 แก่มุมดังกล่าวจะช่วยขบเน้นความเข้าใจต่อมโนทัศน์อีสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อได้ชัดเจนว่า มิได้มีเพียงมิติเดียว นั่นคือ อีสรภาพในเชิงการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเพียงเท่านั้น แต่ยังมีอีกมิติและโดดเด่นด้วยการเล่น นั่นคือ อีสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตและสิ่งแวดล้อมเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง โดยวิทยานิพนธ์เล่มนี้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการเล่นและอีสรภาวะของผู้เล่น หรือ มนุษย์ที่แท้ว่า การฝึกฝนการเล่นเป็นการเสริมอำนาจให้คนทั่วไป ตลอดจนคนด้อยค่าสามารถ “ปรับใช้” และส่งผ่านความชำนาญในการเล่นอันมีความว่างเป็นลักษณะสำคัญไปสู่การเล่นในพื้นที่ส่วนตัวพื้นที่การเมืองที่ใหญ่ขึ้นได้ มนุษย์ที่แท้ผู้สามารถเล่นได้อย่างแท้จริงย่อมสามารถยังผลสำเร็จได้ในทุกพื้นที่ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องและผดุงชีวิตตนและสิ่งที่ร่วมเล่นเอาไว้ได้ สุดท้ายนี้การเล่นเป็นข้อเสนอของจวงจื่อที่เชิญชวนมนุษย์ปลดปล่อยพันธนาการต่างๆ ซึ่งส่วนมากจำกัดโดยความรู้และชุดความเข้าใจของตนให้เปิดกว้างต่อความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิตท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายอย่างจี๋เล่น รื่นรมย์ และเปี่ยมด้วยอีสรภาวะ

สาขาวิชา ปรัชญา
ปีการศึกษา 2565

ลายมือชื่อนิติศ
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

6280018122 : MAJOR PHILOSOPHY

KEYWORD: The Zhuangzi, Freedom, Play, True Person

Thanawat Wutthisirisart : FREEDOM AND PLAY IN *THE ZHUANGZI*. Advisor:
Assoc. Prof. Dr. SARINYA ARUNKHAJORNSAK

This thesis aims to study the notion of freedom and play in the *Zhuangzi* and proposes that the analytical framework of play in 6 aspects of meaning of play, namely, play as action, play as interaction, play as activity, play as disposition, play as experience, and play as context, would help highlight the notion of freedom in the *Zhuangzi* clearly—not only freedom in thoughts and feelings achieved through spiritual transformation, but also especially freedom to navigate one’s life to achieve certain goals. This thesis directs the connection between play and the state of being free of a player or a so-called "true person," in which the training of play is ultimately an empowerment of normal and disadvantaged persons that they can as well "apply" and transfer mastery to play, having emptiness as an important characteristic of play, to a bigger playground, from private ground to public ground. A true person who can truly play would succeed in every ground they involve and be able to nourish his life and those he plays with. Last but not least, play is Zhuangzi’s proposal that invites humans to unbind themselves, which is primarily self-bound by knowledge and individual understandings, thus opening a wide range of possibilities in life among diversity, with playfulness and pleasure, and embracing the state of being free.

Field of Study: Philosophy

Student's Signature

Academic Year: 2022

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ไม่อาจสำเร็จได้เลยหากปราศจากการสนับสนุนจากท่านใดท่านหนึ่งดังต่อไปนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีัญญา อรุณขจรศักดิ์ ที่กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์เมตตาตั้งสอนผู้วิจัยมาตลอดระยะเวลา 4 ปี และนำพาผู้วิจัยให้ได้ศึกษาคัมภีร์จวงจื่อ ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายในสังคม ผู้วิจัยละอายใจที่พลาดกำหนดการส่งงานที่ตกลงกับอาจารย์นับครั้งไม่ถ้วน แต่อาจารย์ก็กรุณาช่วยตรวจงานให้ในระยะเวลาที่กระชั้นชิดและวิกฤติทุกครั้ง ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่อดทนกับผม นะครับ

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ปิยฤดี ไชยพร และ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุวรรณ สถาอานันท์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาอ่านวิทยานิพนธ์นี้อย่างละเอียด ให้กำลังใจผู้วิจัยผู้ต่อ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่อการปรับปรุงและต่อยอดวิทยานิพนธ์นี้

ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย การเรียนสาขาวิชาปรัชญาได้ช่วยเปิดมุมมอง ท้าทายความคิด และฝึกฝนผู้วิจัยให้สร้างบทสนทนาในเชิงลึกและสร้างสรรค์

ขอขอบคุณ อาจารย์ เกษฎากร บุญครองธรรม รุ่นพี่ผู้แสนดีผู้คอยเตือนให้ทราบถึงกำหนดการต่างๆ แนะนำในแต่ละขั้นตอน และช่วยเหลือผู้วิจัยปิดเล่มวิทยานิพนธ์นี้จนดีด้น

ขอขอบคุณ พี่จรรยา ยามาลี และ พี่สถิต ศิริบุรณ์ เจ้าหน้าที่ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยอย่างทันท่วงที และมีไมตรีจิตต่อผู้วิจัยเสมอมา

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และขอขอบคุณน้องสาวที่สนับสนุน การศึกษาของผู้วิจัย ให้กำลังใจ เกื้อหนุนช่วยเหลือ ตลอดจนขู่เจ็ญไม่ให้ผู้วิจัยล้มเลิกกลางคัน และคอยพุงผู้วิจัยมาตลอดชีวิต

ท่านเหล่านี้ได้ “ผดุงชีวิต (นิสิต)” ของผู้วิจัยมาตลอดระยะเวลา 4 ปี จนกระทั่งผู้วิจัยได้รับ “อิสรภาพ” และสามารถ “เล่น” ได้อย่างแท้จริง

ธนวัฒน์ วุฒิสิริศาสตร์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	6
บทที่ 2 มโนทัศน์อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ.....	7
2.1 คัมภีร์จวงจื่อและความเข้าใจปรัชญาของจวงจื่อ	7
2.1.1 คัมภีร์จวงจื่อ.....	7
2.1.2 ความเข้าใจต่อปรัชญาของจวงจื่อ	9
2.1.2.1 โขกชะตา และการยอมรับในโขกชะตา.....	10
2.1.2.2 ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่ง อย่างเท่าเทียมกัน	15
2.1.2.3 การผดุงชีวิต ในฐานะฉากทัศน์ชีวิตที่ดีตามปรัชญาของจวงจื่อ และอิสรภาพ ในฐานะองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิต.....	21
2.2 มโนทัศน์อิสรภาพ ข้อจำกัด และปัญหาการตีความ	27
2.2.1 มโนทัศน์อิสรภาพ และ 3 ลักษณะของอิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อ	27

2.2.2	ข้อจำกัดของอิสรภาพ 2 ประการ: ข้อจำกัดภายนอก และ ข้อจำกัดภายใน	33
2.2.3	ปัญหาการตีความโน้ตสนธิสัญญาในมิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่าน กระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเพียงมิติเดียวเท่านั้น	36
บทที่ 3	การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ	41
3.1	โทยวในคัมภีร์จวงจื่อ	41
3.2	การเล่นใน 6 แ่งมุมตามทัศนะของโทมัส เอส เฮนริกส์	47
3.3	การเล่นใน 6 แ่งมุมในคัมภีร์จวงจื่อ	53
บทที่ 4	การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิต: จากพื้นที่ส่วนบุคคล สู่พื้นที่การเมือง ...	79
4.1	การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิต และความชำนาญในการเล่นอันบ่งชี้ถึงอิสร ภาวะของผู้เล่น	80
4.2	การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตในพื้นที่ส่วนบุคคล	87
4.3	การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตในพื้นที่การเมือง	91
บทที่ 5	บทสรุป	99
	บรรณานุกรม	105
	ประวัติผู้เขียน	109

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จวงจื่อเป็นนักปรัชญาชาวจีนที่เชื่อกันว่ามีชีวิตอยู่ในยุคชุนชิว-จ้านกั๋ว (771 – 221 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ซึ่งเป็นยุคสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์จีนที่มีการรบราฆ่าฟันระหว่างรัฐน้อยใหญ่ต่างๆ ในยุคสมัยนั้นมีการต่อสู้ช่วงชิงการเป็นผู้นำทางความคิดระหว่าง “ร้อยโรงเรียนแห่งความคิด” อาทิ ขงจื่อ มั่วจื่อ นิดินิยม เต๋า เป็นต้น แต่ละสำนักต่างก็เสนอแนวทางการแก้ปัญหาบ้านเมืองและการดำรงชีวิตที่แตกต่างและโต้แย้งอยู่ในที่ จวงจื่อเป็นนักปรัชญาสำนักเต๋าที่สวนแนวความคิดกระแสหลักอย่าง ขงจื่อ และ มั่วจื่อ โดยมองว่าความโกลาหลของสังคมในยุคสมัยนั้นเกิดจากการยึดติดกับการแบ่งแยกคุณค่าและความหมายที่มนุษย์อุปโลกน์ขึ้น ทำที่และพฤติกรรมเช่นนี้จึงเป็นพันชนาการที่เหนี่ยวรั้งมนุษย์จนไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระและสร้างสรรค์ สาระสำคัญใน *คัมภีร์จวงจื่อ* อธิบายถึงการถอดถอนพันชนาการดังกล่าวเพื่อปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ อย่างไรก็ตาม ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* กลุ่มบทใน หรือ 7 บทแรกในคัมภีร์ที่เชื่อกันว่าจวงจื่อเป็นผู้ประพันธ์เอง มีตัวบทที่บรรยายถึงคำพูดและอากัปกริยาของปราชญ์เต๋าหรือ ‘มนุษย์ที่แท้’ ที่มีเพียงสื่อถึงการปลดปล่อยพันชนาการดังกล่าวเท่านั้น แต่ยังมีนัยของการใช้ชีวิต “ท่อง” หรือ “เล่น” ได้ทั้ง “เหนือโลก” และ “ภายในโลก” โดยปราศจากความยึดติด โปรงเบา รื่นรมย์ และ เคลื่อนกลับไปกลับมาระหว่างเหนือโลกและภายในโลกได้อย่างเป็นอิสรภาพ ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งที่ปรากฏใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

ดังนั้นปราชญ์จึงออกกร่อนเร่พเนจร สำหรับท่านแล้ว ความรู้เป็นเมล็ดพันธุ์แห่งความวุ่นวาย คำสัญญาเป็นดั่งกาว ความรักใคร่เป็นเพียงการซ่อมแซมปะชุน และฝีมือเป็นเพียงพ้อคำเร่ ปราชญ์ไม่มีแผนการ ดังนั้น ความรู้จะมีประโยชน์อะไรสำหรับเขา? ไม่แกะสลักหั่นแยก ดังนั้นกาวจะมีประโยชน์อะไรสำหรับเขา? ไม่ทุกข์ร้อนกับความสูญเสีย ดังนั้นความรักใคร่จะมีประโยชน์อะไร? เขาไม่ละโมภเสาะหาสินค้า ดังนั้นการขายของจะมีประโยชน์อะไร? ทั้งสี่นี้เสมือนข้าวทิพย์ ข้าวทิพย์เป็นอาหารแห่งฟ้า ในเมื่อเขาได้รับทิพย์จากฟ้าแล้ว ดังนั้นมนุษย์จะมีประโยชน์อะไรสำหรับเขา? เขามีรูปเป็นมนุษย์แต่ไร้อารมณ์ของมนุษย์ เนื่องจากมีรูปเป็นมนุษย์จึงเข้าร่วมกับผู้อื่นๆ เนื่องจากไร้อารมณ์ของมนุษย์ ความถูกและความผิดจึงไม่อาจกล่าวร้าย ตำต้อและสามัญ เขายังคงร่วมอยู่กับมนุษย์ ยิ่งใหญ่ไพศาล มีเพียงเขาที่ทำหนทางแห่งฟ้าให้กระจ่าง (*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 5)¹

¹ สุวรรณี ปรินชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพนบุ๊กส์. หน้า 158.

จากข้อความข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่ามนุษย์ที่แท้มีได้บรรลุซึ่งอิสรภาวะเพียงเพื่อต้องการที่จะอยู่เหนือโลก กล่าวคือ หลุดพ้นจากพันธนาการและความโกลาหลต่างๆ ของโลก นั่นคือการบรรลุ ‘อิสรภาพเชิงลบ’ ทว่ายังแฝงนัยของการกลับมาอยู่ในโลกด้วยมุมมองที่แตกต่างหลังจากที่ได้บรรลุแล้วซึ่งอิสรภาวะ นั่นคือการบรรลุ ‘อิสรภาพเชิงบวก’ การเที่ยวไปเที่ยวมาระหว่างเหนือโลกและภายในโลกดังกล่าวเป็นอิสรภาพซึ่งเผยแสดงให้เห็นผ่านมโนทัศน์การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

เมอร์ซีดีส วาลมีซ่า (Mercedes Valmisa)² ตั้งข้อสังเกตว่า นักวิชาการบางท่าน อาทิ อลัน ฟ็อกซ์ (Alan Fox) และแฟรงคลิน เพอร์กินส์ (Franklin Perkins) เป็นต้น มักมองว่าการ “ท่อง” หรือ “เล่น” ดังกล่าวเป็นเพียงอิสรภาพในเชิงการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเท่านั้น มิใช่อิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ดังในข้อความตอนหนึ่งที่ปรากฏใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

“เพียงดำเนินคล้อยตามไปกับทุกสิ่ง ปลดปล่อยจิตใจเป็นอิสระ ยอมรับในสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง และหลอเลี้ยวสิ่งที่อยู่ภายในนี้คือสิ่งที่ดีที่สุด ท่านยังกระทำสิ่งใดอีกเพื่อบรรลุภารกิจของท่าน ไม่มีอะไรดีไปกว่าการยอมรับในโชคชะตา นั่นช่างเป็นสิ่งที่ยากเย็นยิ่ง” (*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 4)³

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หากผู้ศึกษา *คัมภีร์จวงจื่อ* ถอดความหมายจากตัวบทซึ่งที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นในลักษณะตามตัวอักษร (Literal Sense) และเป็นเอกเทศต่อบทอื่นๆ การถอดความหมายในลักษณะที่ละเลยต่อการจับใจความนัยของ ‘การเล่น’ ดังกล่าว อาจนำไปสู่ความเข้าใจมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ กล่าวคือ มีมิติการตีความอิสรภาพเชิงลบหรือเชิงบวกเพียงด้านเดียวเท่านั้น ซึ่งในมิติแรก ผู้ศึกษาอาจพิจารณาจากปราชญ์เต๋าที่นิยมการปลีกวิเวกถอนตัวเองออกจากสังคม เพื่อรักษาไว้ซึ่งชีวิตตน อย่างไรก็ตาม การรักษาไว้ซึ่งชีวิตด้วยการปลีกวิเวกจากสังคมก็เป็นการจำกัดความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิตด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การตีความมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ในมิติแรกเท่านั้น มิใช่อิสรภาพที่ครบถ้วน และไม่อาจเรียกว่าผู้นั้นสามารถผดุงชีวิตตนไว้ได้ วิทยานิพนธ์นี้เสนอว่า อิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ปรากฏผ่านการเล่น การเล่นสามารถเปิดความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต และทำให้ผู้เล่นสามารถรื่นรมย์และผดุงชีวิตตนไว้ได้ในสถานการณ์ต่างๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง

² Valmisa, M. (2019). The happy slave isn't free: Relational autonomy and freedom in the Zhuangzi. *Philosophy Compass*, 14(3), e12569. <https://doi.org/10.1111/phc3.12569>

³ สุรดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพนบุ๊กส์. หน้า 158.

วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งศึกษามโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* โดยเสนอว่า การวิเคราะห์การเล่นของมนุษย์ที่แท้ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่ครอบคลุม 6 แง่มุมความหมายของการเล่น กล่าวคือ การเล่นในฐานะการกระทำ การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ การเล่นในฐานะกิจกรรม การเล่นในฐานะท่าที การเล่นในฐานะประสบการณ์ และการเล่นในฐานะบริบท จะทำให้เข้าใจมโนทัศน์อิสรภาพในปรัชญาเต๋าของจวงจื่อชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งในแง่ของการเป็นอิสระจากพันธนาการทางความคิดและในแง่เป็นอิสระในการกำกับชีวิตและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในบริบทสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและเสนอกรอบการวิเคราะห์มโนทัศน์อิสรภาพและการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาและนำเสนอการวิเคราะห์จาก *คัมภีร์จวงจื่อ* และวรรณกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งเน้นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์อิสรภาพและการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ตลอดจนได้ค้นคว้าเพิ่มเติมในเรื่องปรัชญาการเล่น (Philosophy of Play) เพื่อนำมาเป็นการพัฒนากรอบการวิเคราะห์การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสนอ

ในบทที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งวิเคราะห์ นั่นคือ ความสำคัญของมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* และปัญหาการตีความมโนทัศน์อิสรภาพเพียงมิติเดียว นั่นคือ มิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ โดยได้ศึกษาประเด็นปัญหาจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของวาลมีซ่า⁴ ที่สำรวจว่าปัญหาตีความดังกล่าวเกิดจากการสืบสานขนบการตีความดั้งเดิมจากอรรถาธิบายของกัวเซียง (Guo Xiang) ผู้เรียบเรียง *คัมภีร์จวงจื่อ* ฉบับที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน ได้เรียงเรื่อยมาจนถึงนักวิชาการสมัยใหม่บางท่าน ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการตีความดังกล่าวไม่ผิด เพราะใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ก็มีมิติที่มองอิสรภาพด้วยสภาวะที่หลุดพ้นจากพันธนาการ และมุ่งเน้นเฉพาะการแปรเปลี่ยนภายในอยู่จริง หากแต่ผู้วิจัยก็เห็นด้วยกับวาลมีซ่าว่า อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ยังมีมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตและสิ่งแวดล้อมเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง กล่าวคือ มีอิสระเพื่อที่จะกระทำการต่อโลกและสังคมด้วย มิใช่มีอิสระจากพันธนาการภายนอกและพันธนาการภายในเพียงเท่านั้น เพราะหลากหลาย

⁴ Valmisa, M. (2019). The happy slave isn't free: Relational autonomy and freedom in the Zhuangzi. *Philosophy Compass*, 14(3), e12569. <https://doi.org/10.1111/phc3.12569>

เรื่องราวใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ก็ปรากฏ “ลีลา” ของตัวละครต่างๆ ที่สามารถร่วมอยู่ท่ามกลางสังคมและพื้นที่การเมืองได้อย่างปลอดภัย และยังมีอิทธิพลที่จะกำกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมของคนให้ไปดังหมายมุ่งได้ด้วย ลีลาดังกล่าวคือการเล่น ซึ่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งเสนอว่ากรอบการวิเคราะห์การเล่นจะทำให้เข้าใจมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ครบถ้วนทั้งสองมิติ

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยสำรวจประวัติของจวงจื่อและ *คัมภีร์จวงจื่อ* และนำเสนอ 3 ความเข้าใจต่อปรัชญาของจวงจื่อว่า จวงจื่อมุ่งหมายที่จะนำเสนอ 2 กระบวนทัศน์ และทัศนคติที่มนุษย์พึงมีแต่โลก ได้แก่ (1) โชคชะตาและการยอมรับในโชคชะตา; และ (2) ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน โดยสองความเข้าใจนี้จะเอื้อให้มนุษย์พร้อมที่จะเปลี่ยนผ่านตนเองไปสู่มนุษย์ที่แท้ผู้บรรลุแล้วตามอีกหนึ่งความเข้าใจต่อมา (3) การผดุงชีวิต ในฐานะฉากทัศน์ชีวิตที่ติดตามปรัชญาของจวงจื่อ และอิสรภาพ ในฐานะองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิต ในความเข้าใจที่สามนี้ ผู้วิจัยได้โยงให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของมโนทัศน์อิสรภาพว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในปรัชญาของจวงจื่อ ฉะนั้นจึงเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาสำหรับผู้สนใจในปรัชญาของจวงจื่อ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอแนวการวิเคราะห์ห้วงมโนทัศน์อิสรภาพและ 3 ลักษณะของอิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* อันได้แก่ (1) เป็นการแปรเปลี่ยนจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง (หรือจากมนุษย์ ไปสู่มนุษย์ที่แท้); (2) ไม่ยึดติดกับสิ่งใด (ทั้งสิ่งภายนอกและสิ่งภายใน); และ (3) สามารถท่องเที่ยว/เล่นไปมาระหว่างพื้นที่ “เหนือโลก” และ “ในโลก” ได้ และยังได้นำเสนอ 2 ข้อจำกัดของอิสรภาพ อันได้แก่ (1) ข้อจำกัดภายนอก: โชคชะตา (*มิ่ง 命*); และ (2) ข้อจำกัดภายใน: ธรรมชาติดั้งเดิม (*ซิง 性*) ซึ่งถูกกำหนดโดยโชคชะตา และสุดท้ายผู้วิจัยได้สำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้ให้เห็นถึงที่มาของปัญหาการตีความอิสรภาพเพียงมิติเดียว และข้อเสนอของผู้วิจัย กรอบการวิเคราะห์การเล่นอันจะฉายมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นและครบถ้วนทั้งสองมิติ

ในบทที่ 3 มี 2 คำถามสำคัญที่ผู้วิจัยพยายามจะตอบในบทนี้ นั่นคือ (1) ความหมายของ “การเล่น” ในปรัชญาของจวงจื่อ; (2) การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* เป็นอย่างไร โดยเริ่มจากการพิจารณาการใช้คำศัพท์ *โหยว (遊)* ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ซึ่งแปลว่า “ท่องเที่ยว” หรือ “เล่น” โดยได้ทบทวนวรรณกรรมของเสี่ยวฟาน เอมี หลี (Xiaofan Amy Li)⁵ ซึ่งได้เสนอว่า การโหยวนั้นคือการเล่นในแง่มุมของการเคลื่อนไหว ซึ่งใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ได้เผยให้เห็น 2 พื้นที่ของการเล่นที่มนุษย์ที่แท้

⁵ Li, X. (2019). Playful You in the Zhuangzi and Six Dynasties Literati Writing. *British Journal of Chinese Studies*, 8(2), 1-28. <https://doi.org/10.51661/bjocs.v8i2.9>

สามารถเที่ยวไปเที่ยวมาอย่างอิสระเสรี นั่นคือ “ในโลก” และ “เหนือโลก” ฉะนั้น ด้วยแนวการวิเคราะห์พื้นที่ของการเล่นดังกล่าว โทฮิว ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*สามารถเข้าใจได้ 5 แก่มุมดังนี้ (1) การเคลื่อนไหวด้วยความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ; (2) พฤติกรรมและอารมณ์ขี้เล่น; (3) ข้อจำกัดในพื้นที่เสมือนเกมซึ่งต้องอาศัย “สุดยอดทักษะ” ในการฟันฝ่า; (4) การโศทะยานด้วยจินตนาการ ไปสู่พื้นที่เหนือโลก; (5) มนุษย์ที่แท้ผู้อยู่ร่วมภายในโลกอย่างรื่นรมย์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่าการพิจารณา*โทฮิว*เพียงเท่านั้นอาจยังไม่เพียงพอต่อการวิเคราะห์การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* เพราะมีหลายตัวบทใน*คัมภีร์*ที่ถึงแม้จะไม่มีคำศัพท์*โทฮิว*ปรากฏ แต่ด้วย*คัมภีร์จวงจื่อ*ถูกพิจารณาในลักษณะที่เป็นนิทานแฝงคติ การอ่านระหว่างบรรทัด หรือ ดีความโดยนัยจึงสำคัญเช่นกัน ดังที่จะเห็นได้จากช่วงฝีมือต่างๆ ที่รังสรรค์ผลงานได้อย่างเยี่ยมยอด บทสนทนาเชิงกระเช้าเข้าแห้ว ตลอดจนลีลาการดำรงตนอย่างไร้ประโยชน์เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงภัยอันตรายของปราชญ์เต๋า เป็นต้น จิตวิญญาณความขี้เล่นของ*จวงจื่อ*ได้ซึมเข้าไปในเรื่องราวต่างๆ ฉะนั้น การศึกษาปรัชญาการเล่น (Philosophy of Play) จึงจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาพิจารณาประกอบการวิเคราะห์การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* โดยผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมของโทมัส เอส เฮนริกส์ (Thomas S. Henricks)⁶ ซึ่งได้สำรวจวรรณกรรมปรัชญาการเล่น และนำเสนอว่าเราสามารถพิจารณาการเล่นได้ใน 6 แก่มุมความหมายของการเล่น โดยแต่ละแก่มุมก็มีลักษณะซึ่งฉายให้เห็นความลึกละเอียดของการเล่นด้วย ผู้วิจัยมองว่า วรรณกรรมชิ้นนี้ของเฮนริกส์น่าสนใจมาก และสามารถนำมาฉายให้เห็นการเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ได้ลึก ละเอียด และมีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยเองก็ได้นำเสนอลักษณะของการเล่นที่เฉพาะตัวใน*คัมภีร์จวงจื่อ*เช่นกัน อาทิ การใช้ทักษะเป็นฐาน ความว่าง เป็นต้น

ในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้นำเสนอว่าการเล่นเป็นทั้ง “หนทาง” และ “สิ่งบ่งชี้” ว่าผู้เล่นได้เข้าถึงซึ่งอิสรภาวะแล้วหรือยัง หรืออยู่ในระดับใด โดยพิจารณาจากความชำนาญในการเล่นของผู้เล่นซึ่งได้ผ่านการฝึกฝนมาในระยษหนึ่งแล้ว อนึ่ง ความชำนาญใน “การเล่น” ยังสามารถขยายขอบเขตของการเล่น หรือ “สนามเล่น” ไปสู่การเล่นต่างประเภทหรือพื้นที่ที่ใหญ่ขึ้นได้อีกด้วย ดังที่จะเห็นได้จากเรื่องราวของพ่อครัวดิงที่แม่จะเพียงแต่เนื้อวัวแต่เหวินฮู่จวิน ผู้ปกครองผู้รับชมการเล่นของพ่อครัวดิงอยู่นั้นกลับ ได้เรียนรู้ถึงการผจญชีวิตอันสามารถ “ปรับใช้” ไปสู่การปกครองได้ การเล่นจึงเป็นการเสริมอำนาจให้คนธรรมดา ตลอดจนคนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมที่ถึงแม้จะไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกมากมายนัก แต่อาศัยด้วยการฝึกฝนการเล่น เริ่มจากพื้นที่ส่วนบุคคล แม้จะเป็น

⁶ Henricks, T. S. (2015). *Play and the Human Condition*. University of Illinois Press.

งานฝีมือเล็กน้อย แต่ลักษณะของการเล่นในแต่ละแง่มุม โดยเฉพาะการเล่นในฐานะประสบการณ์อันมีความว่างเป็นลักษณะ ก็สามารถส่งผ่านไปยังผลไปสู่พื้นที่เล่นที่ใหญ่ขึ้นอย่างพื้นที่การเมืองได้เช่นกัน ฉะนั้น กรอบการวิเคราะห์การเล่นดังที่ได้นำเสนอจึงขบขันมิติอิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป้าหมายบางอย่างได้อย่างชัดเจน

ในบทที่ 5 เป็นบทสรุปของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จากการวิเคราะห์การเล่นและอิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ตามที่วิทยานิพนธ์นี้เสนอ ทำให้เรามีความเข้าใจต่อยอดในสิ่งที่จวงจื่อเสนอมามากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง โชคชะตาหรือการยอมรับ โชคชะตา ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ การมองมนุษย์และสรรพสิ่งเท่าเทียมกัน และการผดุงชีวิต นอกจากนี้ยังทำให้เห็นประเด็นทางจริยศาสตร์ในสำนักเต๋าและพหุนิยมที่น่าศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้กรอบการวิเคราะห์ที่ให้ความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์อิสรภาพและการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งดำเนินการวิจัยจาก *คัมภีร์จวงจื่อ* โดยเฉพาะ กลุ่มบทใน หรือ 7 บทแรกใน *คัมภีร์* ที่เชื่อกันว่าจวงจื่อเป็นผู้ประพันธ์เอง ซึ่งถือเป็นเอกสารปฐมภูมิ อาศัยฉบับแปลภาษาไทยโดยสุรติ ปรีชาธรรม และฉบับแปลภาษาอังกฤษโดยเบอร์ตัน วัตสัน (Burton Watson) เป็นหลัก

อีกทั้งยังศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารทุติยภูมิและตติยภูมิ อันได้แก่ หนังสือ บทความ และวารสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2

มโนทัศน์อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ

2.1 คัมภีร์จวงจื่อและความเข้าใจปรัชญาของจวงจื่อ

2.1.1 คัมภีร์จวงจื่อ

จวงจื่อเป็นนักปรัชญาชาวจีนที่เราพอทราบประวัติชีวิตและแนวความคิดของเขาผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพียง 2 ชิ้นเท่านั้น อย่างแรกคือ **สือจี้** (หรือ “บันทึกประวัติศาสตร์”) ซึ่งเป็นสารานุกรมที่ชื่อหม่าเชียน (145-86 ปีก่อนคริสต์ศักราช) นักประวัติศาสตร์ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก ได้เรียบเรียงเรื่องราวประวัติศาสตร์ในช่วงเวลากว่า 3,000 ปีของเทศจีนเอาไว้ และอย่างที่สองคือ **คัมภีร์จวงจื่อ** ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมงานเขียนซึ่งเชื่อว่าจวงจื่อเป็นผู้เขียนเอง 7 บทแรก และงานเขียนบทอื่นๆ ซึ่งเชื่อว่าเขียนโดยชนรุ่นหลังผู้ต่อยอดปรัชญาของจวงจื่อแตกต่างกันออกไป

สือจี้ ระบุชีวประวัติของจวงจื่อแต่เพียงเล็กน้อยไว้ว่า มีชีวิตอยู่ในระหว่าง 370-301 ปีก่อนคริสต์ศักราช (ซึ่งคือในยุคจ้านกั๋ว⁷) เคยเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยรับผิดชอบดูแลสวนต้นรัก งานเขียนของจวงจื่ออยู่ในรูปแบบนิทานแฝงคติและความเรียง ซึ่งจวงจื่อได้นำเสนอปรัชญาของตนผ่านลีลาภาษาที่ปลูกเร้าจินตนาการของผู้อ่านให้คิดนอกกรอบ กล้าท้าทายความเชื่อและค่านิยมกระแสหลัก (โดยเฉพาะขงจื่อ) มีอยู่ครั้งหนึ่ง ราชอาเวแห่งฉู่ทราบถึงชื่อเสียงด้านความฉลาดหลักแหลมและการโต้วาทิที่เฉียบคมของจวงจื่อ จึงให้คณะผู้ถือสารนำสมบัติมากมายไปทาบทามเชิญจวงจื่อมาดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี จวงจื่อหัวเราะและตอบว่า “สมบัติที่นำมานี้นั้นมากมายจริงอยู่ อีกทั้งตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีก็เป็นเกียรติยศอันสูงส่ง หากแต่ท่านทั้งหลายเคยพินิจวัฏที่ถูกใช้บูชาขวัญหรือ ไม่ หลังจากที่ได้รับภาระและดูแลอย่างดีหลายปีแล้ว วัฏตัวนั้นจะถูกคลุมตัวด้วยอาภรณ์ล้ำค่า เพื่อนำไปยังแท่นบูชาขวัญ เมื่อเวลานั้นมาถึง วัฏตัวนั้นจะปรารถนาเพียงแต่จะกลับไปเป็นลูกวัฏตัวน้อยที่ไม่มีใครเหลียวแลเลยคงจะดีเสียกว่า จงกลับไปโดยเร็วเสียเถิด! อย่ารบกวนความสงบสุขของ

⁷ ยุคจ้านกั๋ว (475-221 ปีก่อนคริสต์ศักราช) หรือที่นิยมเรียกว่า “ยุครณรัฐ” เป็นยุคสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์จีนที่มีการรบราฆ่าฟันระหว่างรัฐน้อยใหญ่ต่างๆ และมีสำนักปรัชญาจีนเกิดขึ้นในยุคนี้ อาทิ ขงจื่อ นิดินิยม เต๋า มั่วจื่อ เป็นต้น หรือที่นิยมเรียกโดยรวมว่า “ร้อยโรงเรียนแห่งความคิด” ที่ต่างนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาบ้านเมืองและการดำรงชีวิตที่แตกต่างและโต้แย้งอยู่ในที่

ข้า! ข้ายินดีที่จะผลิตผลิตินท่ามกลางความเร้นแค้นเสียดีกว่าไปเป็นทาสแห่งรัฐ ข้าจะไม่ดำรงตำแหน่งใดๆ ข้าจะดำรงไว้ซึ่งอิสระเสรีที่จะทำตามใจปรารถนา”⁸

ในกาลเวลาต่อมา งานเขียนของจวงจื่อ ซึ่งมีการผสมปนเปกกับงานเขียนของชนรุ่นหลัง ด้วย ถูกนำมาเรียบเรียงใหม่โดย กัวเซียง นักปรัชญาชาวจีนรุ่นหลัง (ค.ศ. 252-312) ซึ่งได้คัดทอนข้อเขียนหลายส่วนจากต้นฉบับเดิม 52 บท ที่กัวเซียงเชื่อว่าไม่มีนัยทางปรัชญาออก จึงเหลือเพียง 33 บท เป็น *คัมภีร์จวงจื่อ* อย่างที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มบท ดังนี้

กลุ่มบทใน (บทที่ 1-7) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า จวงจื่ออาจเป็นผู้เขียนขึ้นเอง เพราะมีนัยทางปรัชญาที่ลึกซึ้ง เฉพาะตัว และสอดคล้องซึ่งกัน

กลุ่มบทนอก (บทที่ 8-22) เป็นงานเขียนที่มีพัฒนาการสืบสานจากกลุ่มบทใน ด้วยการเสริมคำศัพท์ทางปรัชญาเต๋าของเหลาจื่อ โดยกลุ่มบทนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ บทที่ 8-11 เป็นงานเขียนของชนรุ่นหลังที่เรียกว่ากลุ่มบรรพนิยม (Primitivist) ที่พยายามประสานปรัชญาเต๋าของจวงจื่อและเหลาจื่อเข้าด้วยกัน ส่วนบทที่เหลือเป็นงานเขียนของสำนักศิษย์สำนักจวงจื่อ (School of Zhuangzi) และกลุ่มนักคิดแนวผสมผสาน (Huang-Lao Syncretism)

กลุ่มบทปกิณฐกะ (บทที่ 23-33) สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ บทที่ 23-27 และ 32 ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นงานเขียนของจวงจื่อเอง แต่ว่าสิ้นและกระจัดกระจายเกินไปที่จะจัดเป็นกลุ่มบทใน หรืออย่างน้อยที่สุดก็คงเป็นงานเขียนที่มาจากสำนักศิษย์สำนักจวงจื่อ บทที่ 28-31 เป็นงานเขียนของสำนักหยางจู (School of Yang Tzu) และบทที่ 31 เป็นงานเขียนของกลุ่มนักคิดแนวผสมผสาน เบอร์ดัน วัตสัน⁹ เชื่อว่า มีบทที่ 26 “สิ่งภายนอก” เพียงบทเดียวที่ควรค่าแก่การศึกษาเป็นพิเศษจากกลุ่มบทปกิณฐกะ

ทั้งนี้ หลิว เสี่ยวก้าน (Liu Xiaogan)¹⁰ ได้ศึกษาการแบ่ง 3 กลุ่มบทดังกล่าวและเสนอแนะว่า ในการศึกษาปรัชญาของจวงจื่อต้องยึดกลุ่มบทใน เป็นหลัก ส่วนกลุ่มบทนอกและกลุ่มบทปกิณฐกะเป็นงานเขียนที่ขยายสารัตถะของกลุ่มบทใน จึงไม่มีสถานะและความน่าเชื่อถือ

⁸ Fung, Y. (1952). *A history of Chinese philosophy, Volume 1: The period of the philosophers* (D. Bodde, Trans.). George Allen & Unwin. (Original work published 1931)

⁹ Watson, B. (2013). *The complete works of Zhuangzi*. Columbia University Press.

¹⁰ Liu, X. (1994). *Classifying the Zhuangzi chapters*. Center for Chinese Studies.

เทียบเท่ากับกลุ่มบทใน และควรหลีกเลี่ยงที่จะอ้างอิงบางบทจากกลุ่มบทนอกและกลุ่มบทปภินธูกะ ที่สันนิษฐานว่าเป็นงานเขียนของกลุ่มนักคิดแนวผสมผสานและสำนักคิดหยางจูว่าเป็นแนวคิดที่ ชัดตรงต่อปรัชญาของจวงจื่อ

2.1.2 ความเข้าใจต่อปรัชญาของจวงจื่อ

มักเป็นที่เข้าใจกันว่า ปรัชญาของจวงจื่อ เป็นแนวคิดสำนักเต๋า (Daoism) ซึ่งสืบสานมาจากเหลาจื่อ ปราชญ์เต๋าสื่อผู้ร่วมสมัยกับขงจื่อ (551-479 ก่อนคริสต์ศักราช) ซึ่งต่างอยู่ในยุคก่อนหน้าจวงจื่อ โดยเชื่อกันว่าเหลาจื่อเป็นผู้เขียน *เต๋าทอจิง* 1 ใน 2 หนังสือทรงอิทธิพลต่อแนวคิดสำนักเต๋า (อีกเล่มคือ *คัมภีร์จวงจื่อ*) การจัดประเภทปรัชญาของจวงจื่อเป็นแนวคิดสำนักเต๋านั้นไม่ผิด เพราะตลอดกลุ่มบทใน ก็ปรากฏสาระสำคัญของแนวคิดสำนักเต๋อย่างเด่นชัด อีกทั้งจวงจื่อเองก็ได้อาศัยเหลาจื่อเป็นตัวละครในกลุ่มบทใน และเขียนถึงอย่างเคารพยกย่องว่าเป็นปราชญ์ผู้รู้ซึ่งตอบคำถามถึงการปกครองของกษัตริย์ผู้รู้แจ้ง ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บันทึกไว้ว่า

หยิ่งจื่อจิ๋วประหลาดใจยิ่ง จึงถามสืบไป “ข้าขอถามเกี่ยวกับการปกครองของกษัตริย์ผู้รู้แจ้ง?”

เหลาจื่อ (ซึ่งคือ เหลาจื่อ) ตอบว่า “ในการปกครองของกษัตริย์ผู้รู้แจ้งหรือ? ความสำเร็จของพระองค์แผ่ไพศาลไปทั่วแผ่นดิน แต่ก็ทำให้การกระทำของพระองค์ไม่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สรรพสิ่ง แต่ประชาชนก็ไม่พึงพาศึกคิด สำหรับพระองค์แล้ว ไม่มีการส่งเสริมหรือยกย่อง ปล่อยให้ทุกสิ่งค้นพบความพึงพอใจในตนเอง พระองค์ยืนหยัดอยู่ ณ จุดที่ไม่อาจหยั่งถึง และสัญจรไปในดินแดนแห่งความว่างเปล่า” (*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 7)¹¹

อย่างไรก็ตาม เอ. ซี. แกรห์ม (A. C. Graham)¹² พิจารณาว่า เนื่องจาก *เต๋าทอจิง* มีหลักฐานยืนยันการคงอยู่ได้ไกลสุดเมื่อ 250 ปีก่อนคริสต์ศักราชเท่านั้น ซึ่งเป็นยุคหลังจากจวงจื่อด้วยซ้ำ อีกทั้ง หากพิจารณา ทั้ง *เต๋าทอจิง* และ *คัมภีร์จวงจื่อ* ในเชิงเนื้อหาแล้ว จะพบว่า เหลาจื่อ และ จวงจื่อ แม้จะมีฐานคิดเดียวกันคือเต๋า ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การไม่กระทำ (*อู่เหวย 無為*) และ ความเป็นธรรมชาติ (Spontaneity) นักปราชญ์ทั้งสองต่างก็นำเสนอปรัชญาเต๋ออย่างแตกต่างกัน โดยเหลาจื่อมุ่งเน้นวิถีทางการเมืองการปกครอง (แจกเช่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่จวงจื่อ “ขี้มปาก” เหลาจื่อพูดถึงเรื่องการปกครอง) แต่จวงจื่อมุ่งเน้นเรื่องวิถีส่วนบุคคล ฉะนั้น ความเข้าใจว่า จวงจื่อ

¹¹ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 182-183.

¹² Graham, A. C. (1989). *Disputers of the Tao: Philosophical argument in ancient China*. La Salle, Ill: Open Court.

เป็นปราชญ์แต่อันดับรอง ผู้สืบสานปรัชญาเต๋าของเหลาจื่อ อาจเป็นความเข้าใจที่ไม่เป็นธรรมต่อจวงจื่อ นัก เพราะจวงจื่อก็ถือได้ว่ามีคุณูปการต่อแนวคิดสำนักเต๋าอย่างโดดเด่นและมีวิธีการทางปรัชญาที่เฉพาะตัว

ท่ามกลางความโกลาหลและปราศจากซึ่งความปลอดภัยในยุคชนวิ-จ้านกั๋ว ที่เต็มไปด้วยภาพความเลวร้ายรุนแรง การมุ่งประหัดประหารกันระหว่างรัฐน้อยใหญ่ การกดขี่ข่มเหงของผู้ปกครอง การต่อสู้ช่วงชิงทรัพยากรกันเองระหว่างประชาชนผู้ถูกกดขี่ ชีวิตที่อาจจะตายวันตายพรุ่งได้ทุกเมื่อ เหล่านี้คือสภาพการณ์ที่ปรัชญาเต๋าของเหลาจื่อและจวงจื่อได้ถือกำเนิดขึ้นเพื่อนำเสนอความเข้าใจต่อโลก และหนทางรับมือ ในขณะที่เหลาจื่อมุ่งเน้นวิถีทางการเมืองการปกครองในฐานะหนทางรับมือสภาพการณ์ดังกล่าว อาทิ การสมานานแนวทางแบบหยิน (ความอ่อน ซึ่งเป็นคู่กับ หยาง ความแข็ง) การดำรงตนอย่างต่ำต้อยถ่อมตนของผู้ปกครอง เป็นต้น แต่จวงจื่อมุ่งเน้นวิธีการส่วนบุคคล โดยนำเสนอผ่าน 2 กระบวนการทัศน์และทัศนคติที่พึงมีต่อโลก นั่นคือ (1) โชคชะตา และการยอมรับในโชคชะตา และ (2) ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน โดย 2 ความเข้าใจนี้จะเอื้อต่อการเปลี่ยนผ่านมนุษย์ในฐานะผู้ถูกกระทำโดยโชคชะตา (Passive) ผู้ผู้กระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง (Active) ซึ่งบรรลุแล้ว อีกหนึ่งความเข้าใจต่อมา นั่นคือ (3) การผดุงชีวิต ในฐานะฉากทัศน์ชีวิตที่ดีตามปรัชญาของจวงจื่อ และอิสรภาพในฐานะองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิต โดยจะขออธิบายขยายความทั้ง 3 ความเข้าใจ ดังนี้

2.1.2.1 โชคชะตา และการยอมรับในโชคชะตา

ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* จวงจื่อนำเสนอ 1 ใน 2 กระบวนการทัศน์ต่อโลกที่สำคัญ นั่นคือ โชคชะตา (มิ่ง 命) หมายถึง การแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่งที่ดำเนินไปโดยตนเอง ที่มนุษย์เราไม่อาจควบคุมได้ทั้งหมด สรรพสิ่งในที่นี่มิได้ครอบคลุมเฉพาะในเชิงธรรมชาติและชีววิทยาเท่านั้น เช่น การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ภัยพิบัติ การเกิด-เสื่อมสภาพ-ตาย-สูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ฯลฯ แต่ยังคงครอบคลุมถึงสภาพการณ์ทางสังคม บริบททางการเมืองและวัฒนธรรม และทุกกิจกรรมที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งโครงข่ายของเหตุและผลอันซับซ้อนเหล่านี้ถูกเรียกรวมกันว่า โชคชะตา ซึ่งมีอิทธิพลเหนือกว่าทุกสรรพสิ่ง ดำเนินไปโดยตนเอง และเป็นสิ่งที่มนุษย์มีอาจหลีกเลี่ยง หรือคาดหวังให้เป็นไปดังใจปรารถนาได้ทั้งหมด

หากพิจารณาสภาพการณ์ในสมัยยุคชนชั้น-จ้านกั๋ว ซึ่งเต็มไปด้วยสงคราม ความรุนแรง ความอดอยาก การถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่ผู้คนในสมัยนั้นจะหาความสงบทางใจได้ จึงต่างพยายามดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด แสวงหาตำแหน่งแห่งที่ที่คิดว่าจะนำมาซึ่งความสุขสบายมาให้แก่ตน อาทิ ยศลาบรรดาศักดิ์ ความร่ำรวย ซึ่งทำให้ตนเป็นส่วนหนึ่งของความโกลาหลดังกล่าว ขงจื้อเองก็เสนอแนวทางปรัชญาที่จะตอบสนองสภาพการณ์ดังกล่าวด้วยการสร้างระบบลำดับคุณค่าและความสัมพันธ์ ด้วยความหมายมุ่งว่า สังคมจะเกิดความกลมเกลียว แต่จงจื่อมองว่า ความพยายามดังกล่าวเปล่าประโยชน์ เป็นการนำชุดความเข้าใจของตนที่มีต่อโลกไปต่อสู้อกับโชคชะตาอันดำเนินไปโดยตนเอง ซึ่งจะนำอันตรายมาสู่ตน จงจื่อจึงได้ “ล้อเลียน” ขงจื่อโดยการนำขงจื่อมาเป็นตัวละครใน *คัมภีร์จงจื่อ* ปรหนึ่งเป็นปราชญ์เต๋า ใน *คัมภีร์จงจื่อ* บันทึกไว้ว่า

ขงจื่อกล่าวว่า “ในโลกนี้มีกฎที่ยิ่งใหญ่สองประการ หนึ่งคือ โชคชะตา และอีกหนึ่งคือหน้าที่ บุตรควรรักบิดามารดา นั่นคือชะตา ท่านไม่อาจลบล้างสิ่งนี้ออกจากใจของพวกเขา บริวารควรรับใช้ผู้ปกครอง นั่นคือหน้าที่ ไม่มีแห่งหนใดที่เขอาจอยู่โดยปราศจากผู้ปกครอง ไม่มีแห่งหนใดภายใต้ฟ้าและดินที่เขอาจหลีกเลี่ยงไปได้ หลบซ่อนตัว นี้เรียกว่ากฎที่ยิ่งใหญ่ เมื่อท่านปรนนิบัติบิดามารดาติดตามพวกเขา ไปทุกแห่งหน นี้คือสุดยอดกตัญญู การรับใช้ผู้ปกครองและยินดีอุทิศตัวกระทำทุกสิ่ง นี้คือสุดยอดความภักดี การบ่มเพาะจิตใจตนเอง กระทั่งความโสภณหรือปีติสุขไม่อาจกรำกราย เข้าใจในสิ่งที่ท่านไม่อาจกระทำ และยอมรับสิ่งเหล่านี้เป็นชะตา นี้คือการบรรลุถึงคุณธรรมอย่างบริบูรณ์ ในฐานะบริวารและบุตร ท่านต้องประสบกับสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง หากท่านได้ปฏิบัติสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่และลืมนัดตนของท่านเอง เช่นนี้แล้ว ยังมีเวลานี้รักชีวิตและเกลียดกลัวความตายอยู่อีกหรือ? เมื่อท่านปฏิบัติได้เช่นนี้แล้ว ก็พร้อมสำหรับทุกสิ่ง (*คัมภีร์จงจื่อ* บทที่ 4)¹³

เป็นที่น่าสังเกตว่า “ปราชญ์เต๋างจื่อ” ได้กล่าวถึง คุณธรรมหลักที่เป็นคำสอนของ “ขงจื่อ” อย่าง ‘ความกตัญญู’ (เชี้ยว 孝) และ ‘ความสัตย์ซื่อภักดี’ (จง 忠) ในความหมายที่เป็นรองกระบวนทัศน์ที่กว้างกว่า นั่นคือ โชคชะตา ความกตัญญูและความสัตย์ซื่อภักดีเป็นบริบททางวัฒนธรรมซึ่งผูกพันมนุษย์ที่ถือกำเนิดภายใต้แต่ละสังคม และถูกคาดหวังไว้อย่าง “ไม่อาจลบล้างสิ่งนี้ออกจากใจของพวกเขา” ได้ ใน *คัมภีร์จงจื่อ* บันทึกไว้ว่า

เมื่อขงจื่อไปเยี่ยมเยือนแคว้นฉู่ ชายบ้าแห่งแคว้นฉู่ เจียวอี้ว ได้คุมเดินเข้ามาที่หน้ารั้วบ้าน พลากร้องตะโกนว่า “หงส์ฟ้าเอ๋ย หงส์ฟ้าเอ๋ย คุณธรรมของเจ้า ไยจึงตกต่ำเช่นนี้ อนาคตที่เจ้าไม่อาจรอกอย อดีตที่เจ้าไม่อาจติดตามไขว่คว้า เมื่อโลกมีเต๋า ปราชญ์ก็บรรลุผล เมื่อโลกไร้เต๋า ปราชญ์ก็เพียงดำรงชีวิตอยู่ ในยุคปัจจุบัน สิ่งที่เราสามารถกระทำได้คือการหลีกเลี่ยงโทษทัณฑ์ โชคกลานั้นเบาบางคั่งขนนก แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าจะจับถือนั่นไว้ได้

¹³ สุริติ ปรีชาธรรม. (2556). *จงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊คส์. หน้า 138.

อย่างไร เพราะที่ร้ายนั้นหนักหน่วงคั่งแผ่นดิน แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าจะหลบหนีมันไปได้อย่างไร หยุคเถิด หยุคเถิด หยุคตั้งสอนคุณธรรมแก่ผู้คน อันตรายยิ่ง อันตรายยิ่ง ที่ขีดเส้นทางและรีบรุกไป โง่เขลา โง่เขลา อย่างขวางทางเดิน ของข้า! ข้าคุมเดินในเส้นทางที่คดเคี้ยว อย่าเหยียบเท้าข้า คงไม่ในป่าเขานำหายนะมาสู่ตัวเอง น้ำมันยางในคบไฟ ย่อมเผาตัวเองจนเหลือคั้ง อบเชยเป็น ไม้ที่กินได้ ดังนั้นต้นของมันจึงถูกตัดโค่น ต้นรักสามารถนำมาใช้สอย ดังนั้นมันจึงถูกดับทอน ทุกผู้คนต่างรู้ถึงประโยชน์ของสิ่งมีชีวิตมีประโยชน์ แต่ไม่มีใครรู้ถึงประโยชน์ของความไร้ประโยชน์ (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)¹⁴

จวงจื่อได้วิจารณ์ขงจื่อและกล่าวเตือนผู้สืบสานปรัชญาขงจื่อว่า ความพยายามในการเผยแพร่คุณธรรมนั้นเปล่าประโยชน์ เพราะบริบททางวัฒนธรรมและค่านิยมของผู้คนในสังคมเป็นเรื่องของ โชคชะตาซึ่งดำเนินไปโดยตนเอง และจบลงตามกาล อดีตที่ขงจื่อไม่อาจติดตามไขว่คว้าตามที่ขงจื่อวิจารณ์ขงจื่อผ่านปากของเจียอีวี่ สื่อนัยถึงวัฒนธรรมและการปกครองอย่างราชวงศ์โจวที่ขงจื่อสนับสนุนอย่างขยันแข็ง ส่วนอนาคตที่ขงจื่อไม่อาจรอคอย สื่อนัยถึงสภาพสังคมที่กลมเกลียวเปี่ยมไปด้วยวิญญูชน ความมั่งหวังดังกล่าวของขงจื่อนั้นเป็นการนำพาชีวิตตัวเองไปสู่ความอันตราย เพราะเป็นการนำแนวคิดของตนไปต่อสู้อีกกับแนวคิดตามสภาพการณ์ในขณะนั้น ซึ่งย่อมเป็นการเรียกร้องโทษทัณฑ์มาสู่ตน และจะต้องแพ้พ่ายต่อโชคชะตาในที่สุด

โชคชะตาจึงเป็น สิ่งมีอิทธิพลเหนือมนุษย์และดำเนิน ไปโดยตนเอง แนวทางที่จวงจื่อแนะนำคือ “การยอมรับในสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง” ในคัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4 ปรากฏคำขงจื่อกล่าวไว้ว่า “เพียงดำเนินคล้อยตามไปกับทุกสิ่ง ปลดปล่อยจิตใจเป็นอิสระ ยอมรับในสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง และหลีกเลี่ยงสิ่งที่อยู่ภายในนี้คือสิ่งที่ดีที่สุดใน ท่านยังต้องกระทำสิ่งใดอีกเพื่อบรรลุภารกิจของท่าน ไม่มีอะไรดีว่าการยอมรับในชะตา นั้นช่างเป็นสิ่งที่ยากเย็นยิ่ง”¹⁵

การยอมรับคืออะไร เราจำเป็นต้องกลายเป็นบ้า (หรือ แสร้งบ้า) เหมือนเจียอีวี่หรือไม่ ที่สมทานประโยชน์ของความไร้ประโยชน์ จึงทำให้ตนหลบเลี่ยงโทษทัณฑ์และภัยอันตรายมาได้ คาเทีย เลเนแฮน (Katia Lenehan)¹⁶ ตั้งข้อสังเกตว่า ในวงวิชาการผู้ศึกษาปรัชญาจวงจื่อจะมี 2 แนวทางการตีความที่ตรงข้ามกันต่อ “การยอมรับในโชคชะตา” (อันมิ่ง 安命) ในคัมภีร์จวงจื่อ นั่นคือ (1) “เชิงลบ/ถูกกระทำ” (negative/passive) ซึ่งมองการยอมรับใน โชคชะตาอย่างยอมจำนน

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

¹⁶ Lenehan, K. (2020). Zhuangzi's discourse on contented acceptance of fate and its relation to catastrophe. *Educational Philosophy and Theory*, 52(13), 1388-1399. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1752184>

(Fatalism) และแนวทางการตีความที่ (2) “เชิงบวก/กระทำ” (positive/active) ซึ่งมองการยอมรับโชคชะตาอย่างตระหนักถึงข้อจำกัด (constraints) ทั้งข้อจำกัดภายในตน (ธรรมชาติดั้งเดิม – 性) และข้อจำกัดภายนอกตน (การเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งและสถานการณ์ซึ่งดำเนินไปโดยตนเอง) และตระหนักถึงศักยภาพของมนุษย์ที่จะคล้อยตามโชคชะตา อันนำมาซึ่งความรู้สึกโปร่งเบาต่อความโกลาหลของโลก อย่างไรก็ตาม เลนแฮนสนับสนุนแนวทางการตีความที่ 2 ด้วยเหตุผลว่า โครงการทางปรัชญาของจวงจื๊อตั้งอยู่บนใจที่ว่า มนุษย์จะสามารถจัดการกับความอึดอัดใจต่อสภาพการณ์อันโหดร้ายในยุคชุนชิว-จ้านกั๋วได้อย่างไร คำตอบที่จวงจื๊อนำเสนอคือ อิสรภาพทางจิตวิญญาณ ฉะนั้นหากมองการยอมรับในโชคชะตาอย่างยอมจำนนตามแนวทางการตีความที่ 1 ย่อมไม่ใช่หนทางสู่อิสรภาพตามที่จวงจื๊อหมายมุ่ง

หากพิจารณาในกลุ่มบทใน จะเห็นได้ว่า จวงจื๊อได้นำเสนอแนวทางในการยอมรับโชคชะตาซึ่งไม่ได้มีนัยของการเป็นผู้ยินยอมเลือนไหลไปตามแต่โชคชะตาจะพาไป หรือจะขอเรียกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ (โดยโชคชะตา) แต่มีนัยของการเป็นผู้กระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างท่ามกลางอิทธิพลของโชคชะตา ในคัมภีร์จวงจื๊อบันทึกไว้ว่า

เหยียนเหอ ผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอาจารย์ของรัชทายาทผู้เป็นโอรสแห่งห้วยหลิงกง เดินทางไปหาหรือกับฉีวี่วี่วี่ “นี่เป็นผู้ขาดคุณธรรมอย่างสิ้นเชิงโดยกมลสันดาน หากปล่อยให้รัชทายาทดำเนินการอย่างไร กฎเกณฑ์ ก็จะนำอันตรายมาสู่แผ่นดิน หากพยายามแนะนำกฎเกณฑ์แก่พระองค์ ก็จะนำอันตรายสู่ตัวเอง พระองค์รู้แต่ความผิดของผู้อื่น แต่ไม่รู้ถึงความผิดของตัวเอง ข้าควรทำอย่างไรกับคนเยี่ยงนี้?”

“เป็นคำถามที่ดีมาก” ฉีวี่วี่วี่วี่กล่าว “พึงรอบคอบระวังระไว และตรวจสอบให้แน่ใจว่าตัวท่านเองไม่ผิดพลาดในการแสดงออกภายนอก สิ่งดีที่สุดคือดำเนินคล้อยตามไป และสำหรับภายในจิตใจของท่าน สิ่งดีที่สุดคือสร้างความกลมกลืนกับพระองค์

“อย่างไรก็ตาม วิธีการทั้งสองนี้ก็มีอันตรายอยู่ ขณะที่ท่านดำเนินคล้อยตามไปนั้น อย่าได้ถลำตัวผู้การกระทำของพระองค์ และขณะที่ท่านสร้างความกลมกลืน ก็อย่าได้เตลิดไปไกลนัก หากการกระทำของท่านคล้อยตามไปถึงจุดที่ถูกชักนำให้เข้าร่วมด้วยเช่นนี้แล้ว ท่านก็จะพ่ายแพ้ ถูกทำลาย ถูกล้มล้าง กระทั่งคุกเข่ายอมจำนน หากจิตใจของท่านโอนอ่อนกลมกลืนไปกับพระองค์จนหลงเตลิด เช่นนี้แล้ว ท่านก็จะถูกตัดสิน ตำนานตีเตียน และประณาม หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างเด็กน้อย ก็จงเป็นเด็กน้อยไปด้วย หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างแปลก

ประหลาด ก็จึงร่วมทางประหลาดนั้น หากปฏิบัติตัวอย่างนุ่มนวลเดินเล่น ก็จึงนุ่มนวลเดินเล่นต่อไป ทำความเข้าใจพระองค์อย่างทะลุปรุโปร่ง และชักนำไปสู่หนทางอันถูกต้อง (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)¹⁷

จะเห็นได้ว่า จวงจื่อตระหนักถึงอันตรายซึ่งอาจเกิดขึ้นได้แก่ผู้สั่งสอนหรือกล่าวตักเตือนผู้ปกครอง นั่นคือ โชกชะตาที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในพื้นที่ทางการเมือง แต่ในกรณีเดียวกันเหยียนหุยกี้ไม่จำเป็นต้องแสวงบ้า หรือปฏิเสธที่จะยุ่งเกี่ยวทางการเมืองเสียทั้งหมด แต่สามารถเลือกที่จะ “คล้อยตาม/เล่น” กับโชกชะตาดังกล่าวอย่างปลอดภัยโดยที่ตนได้ด้วยการดำเนินคล้อยตาม ทำความเข้าใจอย่างทะลุปรุโปร่ง จึงค่อยชักนำ

ฉะนั้น การยอมรับในสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงไม่ใช่การยอมจำนนชีวิตต่อโชกชะตา หรือปล่อยชีวิตให้เลื่อนไหลไปตามแต่โชกชะตาจะพาไป หากแต่เป็นการยอมรับในสิ่งที่เกินขอบเขตการควบคุมของมนุษย์ในฐานะปัจเจก เช่น การแปรเปลี่ยนทางชีวภาพ การเจ็บไข้ได้ป่วย และความตาย ซึ่งเหล่านี้ต่างเป็นสิ่งที่จวงจื่อเสนอให้มนุษย์ปล่อยวาง และปรับตัว ไม่ใช่เผชิญโชกชะตาอย่างแข็งแรงแหืออาลัยอาวรณ์ ในคัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 5 มีชายผู้หนึ่งนามหวังไถ ถูกตัดขาไปข้างหนึ่ง แต่กลับมีศิษยานุศิษย์ติดตามเป็นอันมากเทียบเท่าขงจื่อ ประชาชนต่างขงจื่อกล่าวยกย่องว่า “แม้ชีวิตและความตายจะนับเป็นเรื่องใหญ่ แต่หวังไถหาได้แปรผันไปตามสิ่งเหล่านี้ไม่ แม้ท้องฟ้าถล่มแผ่นดินทลายลงสิ้น ก็ไม่อาจทำให้รู้สึกสูญเสีย ด้วยกระจ่างแจ้งในความจริงแท้ และไม่ถลำลุ่มหลงไปกับสิ่งต่างๆ เขายึดถือมั่นเป็นชะตา ว่าสิ่งต่างๆ ล้วนเปลี่ยนแปลง และดำรงมั่นในต้นกำเนิดอันยิ่งใหญ่”¹⁸ ฉะนั้น จึงพิจารณาได้ว่า การยอมรับในโชกชะตา หรือสิ่งที่เกินขอบเขตควบคุมของมนุษย์ในฐานะปัจเจก นำมาซึ่งความตระหนักถึงศักยภาพของมนุษย์ที่จะคล้อยตาม/ร่วมเล่นกับโชกชะตาได้ และความรู้สึกที่เป็นอิสระ ซึ่งจะอธิบายในส่วนถัดไปว่า ความรู้สึกที่เป็นอิสระ หรืออิสรภาวะ ไม่ได้หมายถึงการเป็นอิสระ “เหนือโลก” หรือ การเป็นอิสระในเชิงความคิดหรือจิตวิญญาณเท่านั้น แต่เป็นอิสระในความหมายที่สามารถกระทำการบางอย่างซึ่งตระหนักถึงศักยภาพของตนในการเล่นกับโชกชะตา เพื่อให้ตนผดุงชีวิตไว้ได้ในทุกสถานการณ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องอย่างรื่นรมย์

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

2.1.2.2 ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน

เมื่อพิจารณา*คัมภีร์จวงจื่อ* โดยเฉพาะกลุ่มบทในแล้ว เป็นที่จับสังเกตได้ว่า จวงจื่อตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของโลกและจักรวาล ซึ่งเกินกว่าศักยภาพทางญาณวิทยาของมนุษย์ที่จะ “รู้” ใดๆ ได้อย่างสมบูรณ์และต้องแท้ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*บันทึกไว้ว่า

เนี่ยเซวียเอ่ยถามหวังหนีว่า “อะไรคือสิ่งที่ทุกสิ่งถือว่าถูกต้องเหมาะสม?”

“ข้าจะล่วงรู้ได้อย่างไร” หวังหนีตอบ

“แล้วท่านรู้ได้อย่างไร ว่าท่านไม่รู้?”

“ข้าจะรู้ได้อย่างไร”

“เช่นนั้นแล้ว สิ่งต่างๆ ก็ไม่รู้อะไรเลยอย่างนั้นหรือ?”

“ข้าจะรู้ได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม เมื่อข้าพยายามกล่าวถึงอะไรบางอย่าง ข้าจะรู้ได้อย่างไรว่าเมื่อข้าพูดว่าข้ารู้อะไรบางอย่าง กลับเป็นว่าข้าไม่ได้รู้จักมันอย่างแท้จริง หรือข้าจะรู้ได้อย่างไรว่าเมื่อข้าพูดว่าข้าไม่รู้อะไรบางอย่าง แต่ที่จริงแล้วข้ากลับรู้จักมัน ข้าขอถามเจ้า เมื่อคนนอนอยู่ในสถานที่อันชื้นและกระตังหลังเจ็บปวด ร่างกายอ่อนเปลี้ยอ่อนแรง แต่ปลาหมูจะเป็นเยี่ยงนี้ด้วยหรือ? หากคนไปอยู่บนต้นไม้ ก็จะกลัวตัวสั่นงันงก แต่ฝูงลิงค่างจะเป็นเยี่ยงนี้หรือ? สัตว์ทั้งสามนี้ใครคือผู้รู้จักเลือกสถานที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม? คนกินเนื้อสัตว์นานาชนิด กวางกินหญ้า ตะขาบ โปรดปรานเนื้องู นกเค้าแมวและเหยี่ยวต่างชอบรสชาติหนู สัตว์โลกทั้งสี่นี้ ใครคือผู้รู้ว่าการควรมีรสชาติเยี่ยงไร? ลิงยอมเข้าพวกกับฝูงลิง กวางโดดเล่นไปกับฝูงกวาง ปลายอมแหวกว่ายกับฝูงปลา

“มนุษย์ต่างยกย่องหมาเหียงและลิ่วางมเลียส แต่หากฝูงปลาได้เห็นพวกนางคงต้องคำดิ่งสู่ท้องธาร หากเหล่าสุกษณาแลเห็นพวกนางเข้า คงต้องบินหนีหายลับไป และหากกวางได้มาเห็นพวกนาง คงต้องแตกตื่นเคล็ดหนี สัตว์โลกทั้งสี่เหล่านี้ใครคือผู้รู้มาตรฐานความงามของโลก? ตามความเห็นของข้า หลักแห่งมนุษยธรรมและความถูกต้องดีงาม และมาตรฐานความถูกต้องและความผิด ล้วนยุ่งเหยิงสับสน ข้าจะรู้สิ่งใดเกี่ยวกับการแบ่งแยกเหล่านี้?” (*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 2)¹⁹

จากตัวอย่างข้างต้นชี้ให้เห็นถึงจุดยืนแบบทัศนพิสัยนิยม (Perspectivism) ของจวงจื่อ ต่อศักยภาพทางญาณวิทยาของมนุษย์ในการรับรู้และคิดหาเหตุผลเพื่อสร้างชุดความรู้ที่มีต่อโลกว่ามีข้อจำกัด อาจคลาดเคลื่อน และที่สำคัญคือ ไม่มีผู้บ่งชี้ความจริงอย่างน่าเชื่อถือได้ มนุษย์และสรรพ

¹⁹ สุรดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 117-119.

สัตว์ต่างมีมุมมองต่อสิ่งต่างๆ ที่เฉพาะตัวและอาจจะแปลกแยกต่อกัน การสร้างชุดความเข้าใจต่อโลกโดยอาศัยมุมมองที่จำกัดเฉพาะตนจึงจะเป็นการตีกรอบตัวเองจากแง่ความเข้าใจที่ยิ่งใหญ่และความเป็นไปได้ที่หลากหลาย ฉะนั้น การแบ่งแยกสรรพสิ่งต่างๆ ด้วยนามนั้น (เป็นลึ้นนั้น ลึ้นนี้) มีอาจหลีกเลี่ยงที่จะไม่ให้เกิดการแบ่งแยกความหมาย (ลึ้นนั้นคือลึ้นนี้ ลึ้นนั้นใช้ทำลึ้นนี้) และคุณค่า (ลึ้นนี้ดีกว่าลึ้นนั้น) ตามมา ซึ่งผูกโยงกับการบัญญัตินามนั้นๆ ตามธรรมชาติของภาษามนุษย์ เมื่อมนุษย์อาศัยศักยภาพทางญาณวิทยาที่มีอยู่จำกัด นำความเข้าใจอันเล็กน้อยไปครอบคลุมความเข้าใจอันยิ่งใหญ่ ซึ่งย่อมไม่ครอบคลุม อาจถูกบางส่วนหรือผิดทั้งหมด และกีดกันความเป็นไปได้อื่นๆ

ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 สู้ยจื่อกล่าวแก่จวงจื่อว่า “ได้น้ำเต้ายักษ์มา แต่หลังจากพยายามนำไปใช้ตามความเข้าใจทั่วไปต่ออรรถประโยชน์ของน้ำเต้า ไม่ว่าจะใช้เป็นภาชนะบรรจุน้ำ หรือผ่าออกเป็นสองซีกทำเป็นกระบวย ก็ไม่สามารถใช้สอยได้ตามประสงค์เพราะขนาดที่ใหญ่เกินไป จึงทุบมันให้แตกแหลกละเอียดไป จวงจื่อได้ฟังดังนั้นจึงเล่านิทานแฝงคติให้สู้ยจื่อฟังว่า มีชายนักเดินทางคนหนึ่งพานมาพบครอบครัวที่มีจี๊สูตริพิเศษที่ใช้ทาทั้งมือแตกเวลาฟอกเส้นใยไหม จึงขอซื้อไปในราคาร้อยตำลึงทอง ซึ่งครอบครัวเจ้าของสูตริจี๊สูก็ยอมขายเพราะไม่เห็นประโยชน์อื่นนอกจากใช้ประกอบการฟอกไหม ต่อมา ชายนักเดินทางได้รับการแต่งตั้งจากอู่หวัง ผู้ปกครองแคว้นอู่ ให้เป็นแม่ทัพสู้ศึกกับแคว้นเยว่ในฤดูหนาว และด้วยสูตริจี๊สูที่ใช้ทาทั้งมือแตกเดียวกันนี้ กองทัพอู่สามารถตีอาวูธได้อย่างมั่นคงจนตีศัตรูแตกพ่าย ชายนักเดินทางได้รับปูนบำเหน็จอย่างงาม เมื่อเล่าจบ จวงจื่อจึงได้สัพยอกสู้ยจื่อไปว่า “ท่านมีน้ำเต้ายักษ์ซึ่งบรรจุได้ถึงห้าหาบ ทำไมไม่คิดนำมันมาทำเป็นเรือล่องไปตามลำน้ำและทะเลสาบ แทนที่จะหงุดหงิดรำคาญกับความใหญ่เทอะทะและไร้ประโยชน์ของมัน ไยท่านช่างปล่อยให้วัชพืชปกคลุมจิตใจถึงปานนี้”²⁰

จวงจื่อแนะนำสู้ยจื่อให้แลเห็นถึงความเป็นไปได้อื่นๆ นอกเหนือจากชุดความเข้าใจที่ยึดมั่นแต่เดิม ถึงแม้จะเป็นสิ่งเดียวกันแต่เมื่อมองจากมุมที่แตกต่างอย่างไม่มีขีดจำกัดก็สามารเห็นถึงอรรถประโยชน์ที่หลากหลายได้ ด้วยเหตุนี้ จวงจื่อจึงได้โต้แย้งขงจื่อซึ่งเสนอการแบ่งแยกนามความหมาย และคุณค่า หรือตามที่ใน *หลุนอิว* เล่มที่ 13 บทที่ 3 จื่อถู่ถามขงจื่อว่า หากเจ้านครขอให้ช่วยปกครอง จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน ขงจื่อตอบว่า “ที่จำเป็นคือ ต้องทำนามให้เที่ยง (เจิ้งหมิง 正名)” “หากนามไม่เที่ยง วาจากก็ไม่ราบรื่น หากวาจากไม่ราบรื่น กิจก็ไม่สำเร็จ” “หากกิจไม่สำเร็จ หลี่และคนตรีก็ไม่เจริญ หาก หลี่ และคนตรีไม่เจริญ โทษทัณฑ์ก็ไม่เที่ยง หากโทษทัณฑ์ไม่เที่ยงธรรม

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101-102.

ประชากรหมู่นี้จะไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตนอย่างไร” “ด้วยเหตุนี้ วิญญาณเมื่อเอ่ยนามก็ต้องพูดได้ เมื่อพูดได้ก็ต้องปฏิบัติได้ ทำที่ของวิญญาณต่อคำพูด ไม่อาจเหลวไหลได้”²¹ ในขณะที่ขงจื๊อสมาทานการแบ่งแยกนาม เพราะเชื่อว่า นามเป็นรากฐานของการสร้างธรรมเนียมที่จัดลำดับคุณค่าในสังคมให้มนุษย์ปฏิบัติตามและจัดการกับสรรพสิ่งได้อย่างถูกต้องกลมเกลียว (เหอ 和) หากแต่ขงจื๊อกลับมองว่า การที่ขงจื๊อพยายามนำความเข้าใจอันเล็กน้อยของมนุษย์ไปครอบ โลก สังคม และจักรวาลอันยิ่งใหญ่ไพศาล เป็นการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล (Anthropocentrism) หรือตามข้อเขียนของขงจื๊อ “ผู้โง่เขลากลับคิดว่าตนตื่นอยู่” ในคัมภีร์จวงจื๊อบันทึกไว้ว่า

“...และแล้ววันหนึ่ง เราจะประสบกับการตื่นที่ยิ่งใหญ่ ทว่าผู้โง่เขลากลับคิดว่าตนตื่นอยู่ วุ่นวาย อวดฉลาดว่าตนเข้าใจในสิ่งต่างๆ เรียกขานว่านี่คือผู้ปกครอง นั่นคือคนเลี้ยงสัตว์ ช่างเขลาอย่างยิ่ง! ทั้งขงจื๊อและท่านต่างกำลังฝัน เมื่อเข้าบอกว่าท่านกำลังฝัน ข้าก็กำลังฝันด้วยเช่นกัน คำพูดเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็น ‘ความพิลึกพิลั่น’ หลังจากนั้นสืบทอดมาหมื่นชั่วคน อาจมีปราชญ์ใหญ่ผู้ล่วงรู้ในความหมายเหล่านี้ กระนั้นก็ยังคิดว่าเขาปรากฏตัวขึ้นเพียงชั่วพริบตาเท่านั้น

“เมื่อท่านและข้าโต้แย้งกัน หากท่านชนะ แทนที่จะเป็นฝ่ายชนะ เช่นนี้แล้ว จำเป็นหรือไม่ที่ท่านต้องเป็นฝ่ายถูก และข้าเป็นฝ่ายผิด? หากข้าชนะ แทนที่ท่านจะเป็นฝ่ายชนะ เช่นนี้แล้ว จำเป็นหรือไม่ที่ข้าต้องเป็นฝ่ายถูก และท่านเป็นฝ่ายผิด? เราคง ใครคนหนึ่งต้องเป็นฝ่ายถูกและอีกฝ่ายผิดอย่างนั้นหรือ? หรือเราทั้งสองต่างก็เป็นฝ่ายถูกและต่างก็ผิด หากท่านและข้าต่างไม่รู้คำตอบ คนอื่นๆ ก็ยังคงตกอยู่ในความมืดมน และใครคือผู้ที่จะมาตัดสินว่าอะไรคือความถูกต้อง?

“... ‘ถูก’ มิใช่ ‘ถูก’ ‘ใช่’ มิใช่ ‘ใช่’ เพราะหาก ‘ถูก’ คือ ‘ความถูก’ อย่างแท้จริงแล้ว มันก็จะแตกต่างอย่างชัดเจนกับ ‘ความไม่ถูก’ ซึ่งนั่นก็ไม่จำเป็นต้องมีการโต้เถียงอีก หาก ‘ใช่’ คือ ‘ใช่’ มันก็จะแตกต่างอย่างชัดเจนกับ ‘ไม่ใช่’ ซึ่งนั่นก็ไม่จำเป็นต้องมีการโต้แย้งกันอีก ลืมวันลืมคืน ลืมความแตกต่าง มุ่งสู่ความไร้ขอบเขต และพำนักอยู่ในนั้นเถิด” (คัมภีร์จวงจื๊อ บทที่ 2)²²

เป็นที่น่าสังเกตว่าขงจื๊อมีเพียงตระหนักถึงศักยภาพทางญาณวิทยาของมนุษย์ที่มีจำกัดเท่านั้น แต่แนวทางการใช้ภาษาของมนุษย์เองก็เป็นปัญหา เพราะเป็นการสร้างขอบเขตของความเข้าใจซึ่งตีกรอบไม่ให้มนุษย์เข้าถึงเต๋าอันยิ่งใหญ่และไร้ขอบเขต ในคัมภีร์จวงจื๊อ บทที่ 2 ขงจื๊อเขียนว่า “ปราชญ์ได้โต้แย้ง แต่มิได้แบ่งแยก ดังนั้นที่จำแนกแยกแยะนั้นย่อมลุ่มเหลวในการจำแนกผู้ที่แบ่งแยกนั้นย่อมลุ่มเหลวในการแบ่งแยก นี่หมายความว่าอย่างไร? ปราชญ์ย่อมโอบกอดสรรพ

²¹ สุวรรณา สถาอานันท์. (2562). หลุนอี่ว: ขงจื๊อสนทนา. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 475-476.

²² สุรดี ปรีชาธรรม. (2556). จวงจื๊อลับซบสมุทร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 121-122.

ถึง ทว่าผู้คนสามัญย่อมแบ่งแยกและแสดงให้ปรากฏต่อผู้อื่น ดังนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ผู้แบ่งแยกนั้น ย่อมพลาดที่จะแลเห็น”²³ จึงกล่าวได้ว่าจวงจื่อสมาทานวิธีการทางปรัชญา (Metaphilosophy) แบบ “โต้แย้ง แต่มิได้แบ่งแยก” ซึ่งจะอธิบายในบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ว่าคือ “การเล่น” อันแสดงให้เห็นถึงท่าทีที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของสังคมและสรรพสิ่ง ทั้งทัศนคติ มุมมอง แนวทางการใช้ชีวิต ที่ต่างถกเถียงและขัดแย้งกันอยู่ในที่ แต่ปราชญ์เต๋าในอุดมคติของจวงจื่อ หรือที่เรียกว่า “มนุษย์ที่แท้” ย่อมอยู่เหนือการแบ่งแยก สามารถร่วมเล่น ปรับเปลี่ยนตน และสามารถผดุงชีวิตตนได้อย่างอิสระเสรีจวบสิ้นอายุขัย

แชด แฮนเซน (Chad Hansen)²⁴ วางกรอบวิเคราะห์ทัศนคติของจวงจื่อต่อความรู้และการใช้ภาษาของมนุษย์ด้วยเรื่องราวของหนังกัวจื่อหนีเอนกายเท้าแขน ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บันทึกไว้ว่า

หนังกัวจื่อหนีเอนกายเท้าแขน ข้อมองท้องฟ้าและผ่นลมหายใจเข้าออก ดูว่างเปล่าและโดดเดี่ยว หลีกเร้น คุดคั่งสูญเสียบเพื่อนพ้องญาติมิตร เหยียนเฉิงจื่อ โหยวผู้ยื่นปรนนิบัติอยู่เคียงข้าง ณ ที่นั่นถึงกับอุทานขึ้นว่า “เป็นไปได้หรือนี่! ท่านสามารถทำให้ร่างกายเป็นคั่งไม้ตายซาก และจิตใจเป็นคั่งเถาถ่านที่มอดคิ่น ผู้เอนกายเท้าแขนอยู่ก่อนหน้านี้ ดูราวเป็นคนละคนกับผู้เอนกายอยู่ก่อนหน้านี้ไปได้อย่างไร!”

จื่อหนีตอบรับว่า “เจ้าถามได้ประเสริฐ บัดนี้ข้าได้สูญสิ้นตัวตน เจ้าเข้าใจหรือไม่? เจ้าเคยได้ยินเสียงดนตรีของมนุษย์ ทว่ายังไม่ได้ยินเสียงดนตรีของแผ่นดิน หรือแม้เคยได้ยินเสียงดนตรีของแผ่นดินมาแล้ว แต่ก็ยังไม่อาจได้ยินเสียงดนตรีสวรรค์”

จื่อโหยวถามต่อว่า “สิ่งที่ท่านกล่าวมานั้น หมายความว่าอย่างไร?”

จื่อหนีตอบว่า “ลมหายใจของ ‘ก้อนดินใหญ่’ ที่ถอนระบายออกมานั้น มีนามว่าลม ทรายเท่าที่มีได้ ฟ่นระบายออกมา ก็หาสิ่งใดเกิดขึ้นไม่ ต่อเมื่อลมนั้นพัดเป่าออกมา บรรดาหลีบร่องปล่อง โพรงนับพันนับหมื่น ต่างก็กริรร้องประสานแซ่แซ่ เจ้าได้ยินหรือไม่ ณ ป่าเขาพงไพร ป่าท่งป่าสายไหว โอนเอน มีหมู่ไม้ใหญ่ร้อยโอบ ต่างมีร่องปล่องโพรง ประหนึ่งจุมก เหมือนปาก เหมือนหู เหมือนเหยือก เหมือนถ้วย เหมือนโม้ เหมือนรอยปริแยก รอยแหว่ง บ้างคำรามคั่งเสียงคลื่น บ้างหวีดหวีดดังลูกศรแหวกอากาศ บ้างกริรร้อง บ้างสะอึกสะอื้น บ้างรำให้คร่ำครวญ โหยหวน และเห่าหอน หมู่ไม้ที่อยู่แถวหน้าส่งเสียงร้องยี้ยี้ยี้ยี้! พลับหมู่ไม้ที่อยู่แถวหลังก็ประสานเสียงรับยู่ยู่ยู่ยู่! ในสายลมอ่อน หมู่ไม้ต่างก็งานรับอย่างแผ่วเบา แต่เมื่อลมพนักกำลังพัดกรร โซก หมู่

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

²⁴ Hansen, C. (2000). *A Daoist theory of Chinese thought: A philosophical interpretation*. Oxford: Oxford University Press. pp. 273-277

ไม่กี่ประสานเสียงกระหึ่มก้องทั่วราวป่า เมื่อพายุร้ายผ่านพ้น บรรดาโพรงช่องว่างเหล่านั้นก็กลับสู่ความว่างเปล่าเงียบงันอีกครั้ง เจ้ามิเคยสังเกตเห็นอาการสั่นไหวแกว่งไกวที่เกิดขึ้นดอกหรือ”

จื่อโหยวกกล่าวตอบว่า “ดนตรีของแผ่นดิน คือเสียงจากบรรดาโพรงว่างเปล่าเหล่านั้น ดนตรีของมนุษย์ คือเสียงขลุ่ยและเครื่องเป่าต่างๆ แต่ขอถามว่า ดนตรีของสวรรค์นั้นเป็นเช่นไร?”

จื่อฉีกกล่าวว่า “คือการเป่าลงในสรรพสิ่งด้วยอาการต่างๆ เพื่อว่าแต่ละสิ่งแต่ละอย่างจะได้พบหนทางของตน ต่างพบพานในสิ่งที่ตนปรารถนา แต่ใครเล่าเป็นผู้ทำให้เกิดสรรพสำเนียงเหล่านั้น?” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 2)²⁵

แฮนเซนวิเคราะห์ว่า หนังกว๋วจื่อฉีได้สูญเสีย “การแบ่งแยก” เพราะตระหนักว่า สুরเสียงของสัตว์และสรรพสิ่งในโลกหล้า ทั้งเสียงเห่าหอน เสียงลมโกรกดันไม้ เสียงคลื่นซัดซาดกระเซ็น และเสียงของมนุษย์ที่ประดิษฐ์ประดอยออกมาเป็นภาษา ล้วนเท่าเทียมกันบนฐานของศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดเหมือนกัน ความรู้จึงเป็นเพียงมุมมองซึ่งจำเพาะของแต่ละปัจเจกแต่ไม่ใช่ “ความจริง” เพราะฉะนั้น เราควรมองภาษาและเนื้อความที่สื่อสารว่า ไม่แตกต่างจากเสียงของธรรมชาติมนุษย์เองก็เป็นเพียงสัตว์จำพวกหนึ่ง ฉะนั้น สิ่งที่มีมนุษย์พูดก็เป็นการอุปโลกน์สร้างชุดความเข้าใจที่มีต่อโลก หากสถานะของมนุษย์และสรรพสิ่งในธรรมชาติเท่าเทียมกันตามที่จวงจื่อบ่งชี้ มนุษย์ก็ไม่ได้มีศักยภาพทางญาณวิทยาที่กล้าแกร่งพอที่จะอ้างว่าตนเป็นผู้เดียวที่ “รู้” ความจริงในระดับปรมาัตถ์ จวงจื่อและมั่วจื่อที่ต่างสร้างระบบคุณค่า แบ่งแยกคุณธรรมและความชั่วร้ายผ่านภาษาว่า สิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี จวงจื่อมองว่าทั้งสองต่างสร้างความงมงาย และเป็นการเปล่าประโยชน์ที่จะถกเถียงอย่างใดก็ตาม แฮนเซนมองว่า จวงจื่อไม่ได้แนะนำให้เราละทิ้งภาษาและชุดความเข้าใจที่สร้างขึ้นผ่านภาษาโดยสิ้นเชิง เพราะก็เป็นวิถีการใช้ชีวิตของมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคม สิ่งที่จวงจื่อแนะนำคือ อย่ามองว่าดนตรีของมนุษย์จะเหนือกว่าดนตรีของแผ่นดิน ดนตรีของสวรรค์ต่างหากที่เหนือกว่าทุกสุรเสียง และเป็นความจริงในระดับปรมาัตถ์ ซึ่งสรรพสิ่งสามารถติดตามดนตรีของสวรรค์ได้ด้วยการพิจารณาตัวภายในตน

จุดยืนแบบกึ่งขาดตัดต่อศักยภาพทางญาณวิทยาของมนุษย์ดังกล่าว จึงเป็นการถอดถอนมนุษย์ออกจากศูนย์กลางของจักรวาล (De-anthropocentrism) และเป็นการมองมนุษย์และสรรพสิ่งต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นชื่อของบทที่ 2 ในคัมภีร์จวงจื่อ “สรรพสิ่งคือหนึ่งเดียว” ฟัง ยู

²⁵ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 105-106.

หลาน (Fung Yu-Lan)²⁶ วิเคราะห์ว่า การไม่แบ่งแยกสรรพสิ่งตามความเข้าใจอันจำกัดของมนุษย์ นั้น เป็นการก้าวข้ามความรู้ในระดับสติปัญญา ไปสู่การเข้าถึงประสบการณ์บริสุทธิ์ (Pure Experience) หรือที่จงจื่อเขียนว่า “หนึ่ง” “ความไม่แปรเปลี่ยน” “อนันต์ไร้ขอบเขต” “ความกระจ่าง” “เต๋า” เป็นต้น ในคัมภีร์จงจื่อบันทึกไว้ว่า

ด้วยเหตุนี้ ไม่ว่าท่านจะเข้าไปที่กึ่งกำนอันบอบบางหรือเสาใหญ่ คนป่วยโรคเรื้อนหรือสาวงามซีซื่อ ลิงหยาบช้าสามานย์หรือสิ่งวิจิตรพิสดาร เต๋าได้ผนึกรวมสิ่งเหล่านี้เป็นหนึ่งเดียว ความแตกต่างระหว่างสิ่งเหล่านี้ คือความขาดพร่อง ไม่มีสิ่งใดที่สมบูรณ์หรือขาดพร่องไป แต่ทุกสิ่งถูกผนึกรวมเข้าเป็น ‘หนึ่ง’ อีก มีเพียงผู้หยั่งเห็นที่อาจผนวกรวมสิ่งเหล่านี้เข้าเป็น ‘หนึ่ง’ สำหรับคนเขื่องนี้แล้ว การแบ่งแยกนั้นไร้ประโยชน์ใดๆ จึงได้รวบรวมสรรพสิ่งไว้ในความไม่แปรเปลี่ยน ความไม่แปรเปลี่ยนคือความมีประโยชน์ใช้สอย ความมีประโยชน์ใช้สอยคือหนทาง หนทางคือการบรรลุผล ด้วยการบรรลุผล ทุกสิ่งจึงสำเร็จเสร็จสิ้นลง เพียงยึดถือในสิ่งนี้เท่านั้น ยึดถือในสิ่งนี้โดยไม่รู้ว่าได้กระทำสิ่งใด นี้เองเรียกว่าเต๋า (คัมภีร์จงจื่อ บทที่ 2)²⁷

เราอาจเปรียบเทียบการเข้าถึงประสบการณ์บริสุทธิ์ได้กับถ้ำของเพลโตได้ในระดับหนึ่ง ถึงแม้ว่าเพลโตจะสมาทานเหตุผลในฐานะวิธีการทางปรัชญาที่จะทำให้เข้าถึงประสบการณ์บริสุทธิ์ ซึ่งจงจื่อก็ได้โต้แย้งว่า การใช้เหตุผลนั้นก็ไม่ได้ต่างอะไรกับการแบ่งแยกที่กล่าวถึงสิ่งเดียวกันแต่เลือกถือกันคนละมุมมอง แต่อาจกล่าวได้ว่าเจตนารมณ์ของเพลโตและจงจื่อนั้นตรงกัน คือ หามุ่งที่จะก้าวข้ามประสบการณ์ในระดับที่ผ่านอวัยวะรับรู้ของมนุษย์ ไปสู่ประสบการณ์ในระดับที่สูงกว่านั้น หรือจะขอเรียกว่า “เหนือโลก”

ตลอดบทที่ 2 ในคัมภีร์จงจื่อ จงจื่อเสนอ 1 ใน 2 กระบวนทัศน์และทัศนคติที่พึงมีต่อโลก นั่นคือการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งหากพิจารณาเกี่ยวกับการยอมรับโชคชะตา ดังที่ได้อธิบายแล้ว จะนำมนุษย์ไปสู่ภาวะแห่งความเป็นอิสรภาพ หรือจะขอเรียกว่า “อิสรภาวะ” ซึ่งคือศักยภาพของมนุษย์ที่แท้ในการเที่ยวไปมาระหว่าง “เหนือโลก” นั่นคือ การเข้าถึงประสบการณ์บริสุทธิ์โดยกระบวนกรเปลี่ยนผ่านทางความคิดและอารมณ์ความรู้สึก และ “ในโลก” นั่นคือ การร่วมเล่นกับโชคชะตาด้วยจุดประสงค์เพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างโดยสามารถผดุงชีวิตไว้ได้

²⁶ Fung, Y. (1952). *A history of Chinese philosophy, Volume 1: The period of the philosophers* (D. Bodde, Trans.). George Allen & Unwin. pp. 239-241. (Original work published 1931)

²⁷ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *จงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 111-112.

2.1.2.3 การผดุงชีวิต ในฐานะฉากทัศน์ชีวิตที่ดีตามปรัชญาของจวงจื้อ และอิสรภาพในฐานะองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิต

การยอมรับในโชคชะตาและการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกันนำมาซึ่งความรู้สึกโปร่งเบา ปราศจากความรู้สึกกักตุนใจต่อสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ยึดถือใดๆ ว่า ถูกผิด อย่างมิแปรเปลี่ยน เหล่านี้เป็นทัศนคติการมองโลกด้วยใจที่เสมอภาคเป็นกลาง สามารถยอมรับและอยู่ร่วมได้กับความแตกต่างหลากหลายในสังคม นี่คืออิสรภาวะ ซึ่งจะอธิบายในส่วนถัดไปว่าเป็นองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิต ซึ่งเป็นฉากทัศน์ชีวิตที่ดีตามปรัชญาของจวงจื้อ ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* ฉบับบันทึกไว้ว่า

“ชีวิตท่านนั้นเป็นสิ่งที่มิชอบเขตจำกัด แต่ความรู้ไร้ซึ่งขอบเขตใดๆ หากท่านใช้สิ่งซึ่งมิชอบเขตจำกัด ไล่คว้าสิ่งซึ่งไร้ขอบเขต ก็อาจตกอยู่ในอันตราย หากท่านเข้าใจสิ่งนี้และยังคือรันติดตามค้นหาความรู้ ท่านก็จะตกอยู่ในอันตรายอย่างแน่แท้ หากท่านทำคุณความดี จงพยายามหลีกเลี่ยงชื่อเสียง หากท่านทำสิ่งผิดพลาด จงพยายามหลีกเลี่ยงโทษทัณฑ์ ดำเนินตามทางสายกลางสู่ความไม่แปรเปลี่ยน ดังนี้ ท่านจึงสามารถรักษาของกายพหุหล่อเลี้ยงชีวิต ดูแลบิดามารดาไปจนถึงอายุชัย” (*คัมภีร์จวงจื้อ* บทที่ 3)²⁸

การผดุงชีวิต (หยั่งเชิง 養生) เป็นมโนทัศน์ที่หยั่งรากในกระแสปรัชญาจีนมาแต่โบราณ มีการใช้ในหลายความหมายซึ่งแตกต่างกัน แต่อาจกล่าวตามลำดับเวลาได้ว่าริเริ่มใช้โดยสำนักคิดหยางจู (Yangism) ตามที่แกร์แฮม²⁹ ระบุว่า เป็นความเคลื่อนไหวทางความคิดในประวัติศาสตร์จีนยุคคลาสสิกก่อนที่จะถูกแทนที่ด้วยปรัชญาเต๋าและพุทธศาสนาตามลำดับ โดยมักเป็นที่เข้าใจกันว่า หยางจู (440-360 ปีก่อนคริสต์ศักราช) เป็นเจ้าสำนัก แต่แกร์แฮมวิเคราะห์ว่า ควรพิจารณาแนวคิดหยางจูในฐานะความเคลื่อนไหว (หรือ สำนักคิด) มากกว่าที่จะยึดโยงกับบุคคล เพราะหยางจูเองก็ไม่ได้ถูกจารึกไว้ว่าเขียนหนังสือไว้ อีกทั้ง เรารู้จักแนวคิดนี้ผ่านการกล่าวถึงในหลักฐานอื่นๆ อย่าง *คัมภีร์จวงจื้อ* (ประมาณ 300 ปีก่อนคริสต์ศักราช) *คัมภีร์เมิ่งจื้อ* (ประมาณ 300 ปีก่อนคริสต์ศักราช) และบันทึกโดยนักคิดผสมผสานนิยมในยุคหลัง *พงศาวดารยุควสันตสารทของฉูบูเว* (ประมาณ 240 ปีก่อนคริสต์ศักราช) *หวยหนานจื้อ* (ประมาณ 140 ปีก่อนคริสต์ศักราช) อย่างไรก็ตามสำนักคิดหยางจูมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อปรัชญาของจวงจื้อ และยังเป็นเป้าโจมตีของเมิ่งจื้อ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

²⁹ Graham, A. C. (1989). *Disputers of the Tao: Philosophical argument in ancient China*. La Salle, Ill: Open Court. pp. 53-54.

อีกด้วย เมิ่งจื่อมองว่า สำนักคิดหยางจูเป็นคู่สุดโต่งที่ตรงกันข้าม (Opposite Extremes) กับมั่วจื่อ หากจะให้หยางจู ผู้เลือกความเห็นแก่ตัว ถอนขนแม้เพียงเส้นเดียวเพื่อเป็นคุณต่อโลก หยางจูจะไม่ยอมทำ ในขณะที่มั่วจื่อ ผู้เลือกความรักสากล ถอนขนตั้งแต่ขม่อมลงมาถึงส้นเท้าเพื่อเป็นคุณต่อโลก มั่วจื่อจะยอมทำ

หวยหนานจื่อ ระบุไว้ว่า ปรัชญาของสำนักคิดหยางจูมี 3 ลักษณะ ดังนี้³⁰: (1) รักษาธรรมชาติ (ซึ่ง) ของตนให้สมบูรณ์; (2) ปกป้องความเดิมแท้ (เงิน) ของตน; (3) ไม่ปล่อยให้ร่างกายถูกผูกพันด้วยสิ่งภายนอก

หยางเซี่ย จ้าว (Yangxia Zhao)³¹ วิเคราะห์ว่า 3 ลักษณะข้างต้นคือคำอธิบายการผดุงชีวิต (หยั่งเชิง) ตามความหมายของสำนักคิดหยางจู นั่นคือ “ความรักที่มีต่อตนเอง” ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามชัดเจนกับแนวคิดของมั่วจื่อ ซึ่งอุ่มชู “ความรักสากล” การผดุงชีวิตในความหมายความรักที่มีต่อตนเองนั้น มี 2 จุดมุ่งหมายด้วยกัน นั่นคือ (1) รักษาร่างกายและอวัยวะของตนให้อยู่ในสภาพอันน่าพอใจ; (2) รักษาความคิดและอารมณ์ความรู้สึกให้เป็นปกติสุข อีกทั้ง สำนักคิดหยางจูเสนอ 3 วิธีที่จะนำไปสู่การผดุงชีวิตซึ่งมี 3 ลักษณะข้างต้น ดังนี้ (1) การแสวงหาธรรมชาติและตัวตนที่แท้จริงจากภายใน; (2) ทักษะคติที่มองชีวิตและความตายอย่างเป็นธรรมชาติ; (3) การเป็นอิสระจากการยึดโยงค่านิยมตามขนบธรรมเนียมและการชวนขายวัตถุภายนอก

ยูลาน³² ให้ความคิดเห็นว่า ปรัชญาของจวงจื่อคือแนวคิดที่พัฒนามาจากหยางจู นี่จึงอาจเป็นเหตุผลว่า ทำไมจวงจื่อและเมิ่งจื่อ ซึ่งต่างร่วมสมัยเดียวกัน ไม่ได้กล่าวพาดพิงโดยตรงถึงกันเลย เพราะเมิ่งจื่อก็คงเหมารวมว่าจวงจื่อคือผู้สืบสานแนวคิดหยางจู และจวงจื่อก็คงเหมารวมเมิ่งจื่อว่าคือผู้สืบสานแนวคิดขงจื่อเช่นกัน แต่ที่น่าคิดต่อไปคือ หากปรัชญาของจวงจื่อ “ไปไกลกว่า” สำนักคิดหยางจู ซึ่งทั้ง 2 แนวคิดต่างหมายมุ่งการผดุงชีวิตในฐานะฉากทัศน์ชีวิตที่ดีแฉกเช่นเดียวกัน

³⁰ *Ibid.*, pp. 54-58.

³¹ Zhao, Y. (2014). Yang Zhu's Guiji Yangsheng and its modern relevance. *Philosophy Study*, 4(3), 173-178. DOI:10.13140/2.1.2000.2247

³² Fung, Y. (1952). *A history of Chinese philosophy, Volume 1: The period of the philosophers* (D. Bodde, Trans.). George Allen & Unwin. p. 222. (Original work published 1931)

หากพิจารณาตามที่เจ้าวิเคราะห์ เป็นที่น่าพิจารณาว่า สำนักคิดหยางจูใช้การผดุงชีวิตในความหมายของการบำรุงเลี้ยงชีพและจิตวิญญาณ ซึ่งอาจยอมสละกระทั่งอิสรภาพเชิงกายภาพที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งภายนอกและสังคมเพราะตระหนักถึงความเสียดังชีวิตตน จึงมุ่งเน้นแต่สิ่งภายในเท่านั้น และดูเป็นการตอบสนองในฐานะเป็นผู้ถูกระงับ โดยจะขอเรียกโดยรวมว่า “ความหมายเชิงลบ” ซึ่งเราพอจะเห็นภาพผู้สมათานแนวทางตามแนวคิดหยางจูดังเช่น ฤาษีที่หลีกหนีตนเองออกจากสังคมไปอยู่ตามป่าเขาอย่างสันโดษ หรือต้องแสวงง้ออย่างเจียมใจ เป็นต้น หยางจูกล่าวถึงการเป็นอิสระจากพันธนาการภายนอก มุ่งเน้นเฉพาะการหล่อเลี้ยงภายใน การจัดการรอบตนเองเช่นนี้ สามารถเรียกได้ว่าเป็นอิสระจริงหรือไม่? หากพิจารณาการผดุงชีวิตในปรัชญาของจวงจื่อประกอบ ข้อเขียนพ่อครัวตึงชี้ให้เห็นจุดต่างที่สำคัญนั่นคือ อิสรภาพที่จะกระทำการเพื่อเป้าหมายบางอย่างภายใต้ข้อจำกัด ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

พ่อครัวตึงฆ่าห่านให้แก่เหวินฮุยจวิน ทุกท่วงท่าในการขยับมือ เขื่อน ไหล่ เคลื่อนสองเท้า เขียบเข้า จรดมิดกรีดเดือนอย่างมีจังหวะจะโคน รวากับการแสดงระบำแห่งซังหลินหรือการคลอไปตามท่วงทำนองเพลงแห่งจิงโส่ว

พ่อครัวตึงวางมีดลง พลางกล่าวตอบ “ข้าเพียงคำนึงถึงเต้าซึ่งเหนือกว่าความเชี่ยวชาญ ครั้งแรกที่ฆ่าห่านให้แก่วิว สิ่งปรากฏต่อสายตาข้าคือร่างห่าน หลังจากนั้นสามปี ข้าก็ไม่เห็นร่างห่านอีกต่อไป ทว่าบัดนี้ ข้าใช้เพียงจิต ไม่ใช้นัยน์ตาในการเพ่งมอง สัมผัสรับรู้และความเข้าใจล้วนสะกดหยุดคลงสิ้น ปล่อยจิตเคลื่อนไปตามความปราถนา ข้าเคลื่อนไหวไปตามวิถีทางของธรรมชาติ ข้าแรกสู่ช่องว่าง จรดมิดกรีดผ่านไปตามช่องเปิดใหญ่ เคลื่อนไหลลื่นไปตามหนทางที่อำนาจ ดังนี้ ข้าจึงไม่เคยกระทบถูกฟังผืดหรือเส้นเอ็น อย่าวว่าแต่ข้อกระดูกเลย

“พ่อครัวฝีมือดี เปลี่ยนมีดปีละครั้งเพราะการตัด พ่อครัวฝีมือพอใช้เปลี่ยนมีดเดือนละครั้งเพราะการลับ ข้าได้ใช้มีดเล่มนี้มานานถึงสิบเก้าปี และใช้มันฆ่าห่านมาแล้วนับพันตัว กระนั้นใบมีดก็ยังคงกริบราวกับเพิ่งลับคมจากหินลับมีด มีช่องว่างตามข้อต่อต่างๆ และ ใบมีดก็ไร้ความหนา หากท่านสอดสิ่งทีไรความหนาเข้าไปตามช่องว่างเหล่านั้น ก็ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้ใบมีดได้เคลื่อนไหว นี่คือนิวตันที่มีคของข้ายังคงความคมกริบเช่นเดียวกับเมื่อลับคมจากหินครั้งแรก

อย่างไรก็ดี เมื่อมาถึงจุดที่ย่างยาก ข้าก็จะยังมือ เพ่งพินิจระแวงระวัง เฝ้ามองการกระทำของตน และค่อยๆ กระทำการอย่างแช่มช้า ขยับมีดอย่างเบาเมื่อที่สุด กระทั่ง ผลิ่ว! ทุกสิ่งขาดแยกจากกันราวกับก้อนดินแตก ร่วงลงสู่พื้น ข้ายืนนิ่งอยู่กับที่ ถือมีดมันแลมองไปรอบๆ อิ่มอกอิ่มใจ และไม่ยอมขยับเขยื้อน จากนั้นก็เช็ดใบมีดเก็บไว้ในที่”

“ยอดเยี่ยม” เหวินฮู่จวินกล่าว “ข้าได้ฟังคำของพ่อครัวดิงและได้เรียนรู้การผจญชีวิต” (กัมภีร์ จวงจื่อ บทที่ 3)³³

ผู้วิจัยตีความข้อเขียนพ่อครัวดิงดังนี้ มีดของพ่อครัวดิงเปรียบคือชีวิตของพ่อครัวดิงเอง ซึ่งพ่อครัวดิงสามารถผจญมีดนี้ได้มายาวนานถึงสิบเก้าปีโดยไม่ต้องเปลี่ยนมีดหรือลับใหม่ ใบมีดก็ยังคงกริบเสมอ ซึ่งมีดนี้เองก็ผ่านการกร่ำใช้ฆ่าเหล่าวัวมาแล้วนับพันตัว แต่ยังคงรักษาสภาพและความคมไว้ได้ เพราะหลีกเลี่ยงที่จะสับ ไม่กระทบถูกฟังผืด หากแต่เป็นการเฉือนไปตามช่องว่าง ถู ใบมีดไปตามข้อต่อต่างๆ เปรียบเสมือนชีวิตที่โลดแล่นไปอย่างอิสระเสรี ทำทลายความเป็นไปได้ต่างๆ โดยยึดหยุ่นและคล้อยตามข้อจำกัดในแต่ละบริบทของสถานการณ์ที่เผชิญหน้าอยู่ พ่อครัวดิงจึงระบอบใบมีดอย่างชำนาญและบรรลุผลตามต้องการ 2 สิ่งสำคัญที่เหวินฮู่จวิน (ผู้ปกครองแคว้นเว่ย) ได้เรียนรู้การผจญชีวิตจากพ่อครัวดิงคือ (1) การมีใจจดจ่อ (Absorption) โดยคำนึงเพียงแต่ว่า ไม่นึกถึงสิ่งภายนอก ไม่นึกถึงตน ปล่อยจิตคำคั่งอยู่กับงาน และ (2) ดำเนินการอย่างละเมียดละไม (Gentleness) ไม่สับ ไม่ฟันเสือกมีดให้ทะลุฟังผืดหรือเส้นเอ็น เปรียบคือการไม่ต่อสู้หักล้างถกเถียงใดๆ (อย่างที่ยังจื้อและมั่วจื้อทำ) หากแต่อยู่ร่วมอย่างนิ่มนวล แล้วค่อยๆ กระทำการอย่างแผ่มช้า เบาทมที่สุด จนกระทั่ง “ผลัวะ! ทุกสิ่งขาดแยกจากกันราวกับก้อนดินแตกร่วงลงสู่พื้น” (บรรลุผลตามต้องการ) ฉะนั้น การผจญชีวิตในปรัชญาของจวงจื่อจึงมีอิสรภาพในฐานะองค์ประกอบหัวใจ ซึ่งแตกต่างจากการผจญชีวิตในปรัชญาของสำนักคิดอย่างจู่ ซึ่งมุ่งเน้นแต่การบำรุงเลี้ยงร่างกาย และรักษาสิ่งภายใน เปรียบเสมือนมีดเล่มงานที่คมกริบแต่ถูกแขวนอยู่บนหิ้ง เพราะเจ้าของมีดไม่นำมาใช้งาน ถึงแม้หยางจู่อาจจะสามารถรักษาชีวิตจวบจนสิ้นอายุขัยไว้ได้ แต่ก็แลกมาซึ่งการปิดกั้นความเป็นไปได้ต่างๆ ของชีวิตด้วยเช่นกัน

หากพิจารณา 2 ความเข้าใจต่อปรัชญาของจวงจื่อ การยอมรับในโชคชะตา และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียม ทั้ง 2 ทรรศนะที่พึงมีต่อโลกตามที่จวงจื่อเสนอนี้ไม่ได้เป็นไปได้ไปเพื่อการผจญชีวิตในความหมายเชิงลบเพียงเท่านั้น นั่นคือ การดำรงตนอยู่เหนือโลก โดยหลีกเลี่ยงที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับโลกและสังคมในฐานะผู้กระทำ เพราะอาจเป็นการเสี่ยงชีวิต แต่ยังคงมีความหมายเชิงบวกอยู่ด้วย นั่นคือ อิสรภาพที่จะกระทำการเพื่อเป้าหมายบางอย่าง ร่วมเล่นไปกับโชคชะตาอย่างช้าของมีฝีมือ และยังสามารถผจญชีวิตไว้ได้ ชีวิตที่ถูกผจญไว้ตามความหมายที่จวงจื่อใช้จึงมีมิติ

³³ สุวัฑฒิต ปรัชชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 125-127.

และคุณารัสนิยมมากกว่าสำนักคิดหยางจู โดยมีอิสรภาพในการเที่ยวไปมาระหว่างเหนือโลกและในโลก ในฐานะองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิตในปรัชญาของจวงจื้อ

หากพิจารณาใน *คัมภีร์จวงจื้อ* จะเป็นที่ยับยั้งเกตได้ว่าจวงจื้อกล่าวถึงการผดุงชีวิตทั้งในความหมายเชิงลบและเชิงบวก สำหรับความหมายเชิงลบ ได้แก่การใช้คำ เช่น “การไม่ทำ” “หลีกเลี่ยง” “ดำเนินสู่ความไม่แปรเปลี่ยน (การเข้าถึงประสบการณ์บริสุทธิ์)” เป็นต้น ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* บันทึกลงไว้ว่า

ชีวิตท่านนั้นเป็นสิ่งที่มิชอบเขตจำกัด แต่ความรู้ไว้ซึ่งชอบเขตใดๆ หากท่านใช้สิ่งซึ่งมิชอบเขตจำกัด ไล่คว้าสิ่งซึ่งไว้ชอบเขต ก็อาจตกอยู่ในอันตราย หากท่านเข้าใจสิ่งนี้และยังยึดมั่นติดตามค้นหาความรู้ ท่านก็จะตกอยู่ในอันตรายอย่างแน่แท้ หากท่านทำคุณความดี จงพยายามหลีกเลี่ยงชื่อเสียง หากท่านทำสิ่งที่ผิดพลาด จงพยายามหลีกเลี่ยงโทษทัณฑ์ ดำเนินตามทางสายกลางสู่ความไม่แปรเปลี่ยน ดังนี้ ท่านจึงสามารถรักษาของกายพหุหล่อเลี้ยงชีวิตดูแลบิดามารดาไปจนถึงสิ้นอายุขัย (*คัมภีร์จวงจื้อ* บทที่ 3)³⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้อเขียนต่างๆ ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* ทั้งในกลุ่มบทใน กลุ่มบทนอก และกลุ่มบทปกิณฐกะ ต่างสาธยายถึงการหลีกเลี่ยง (1) ความรู้; (2) เกียรติยศชื่อเสียง; (3) ตำแหน่งทางการเมือง; (4) ทรัพย์สิน เนื่องจากจวงจื้อเห็นถึงภัยอันตรายของสิ่งดังกล่าวต่อการผดุงชีวิตในความหมายเชิงลบที่มาพร้อมกับสิ่งเหล่านี้ จึงสนับสนุน: (1) ประโยชน์ของความรู้ประโยชน์; (2) ความสันโดษ; (3) การไม่กระทำ ซึ่งแนวทางการใช้ชีวิตในแบบ 3 อย่างหลังจะเอื้อให้สามารถรักษาชีวิตตนให้แคล้วคลาดปลอดภัยจวบสิ้นอายุขัยได้ง่ายกว่า 4 อย่างแรก แต่หากสมათานอย่างสุดโต่งดังเช่นสำนักคิดหยางจู ก็จะเป็นการตีกรอบตนเองจากความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิตด้วยเช่นกัน จวงจื้อจึงเขียนถึงไ่ก่ฟ้าที่ไม่ต้องการอยู่ในกรงทอง ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* บันทึกลงไว้ว่า

“...ไ่ก่ฟ้าต้องเดินไปไกลลิบก้าวจึงได้จิกกินเมล็ดพืช และต้องเดินไปไกลอีกร้อยก้าวจึงได้จิบกินน้ำอีกหนึ่ง กระนั้น มันก็ไม่ต้องการอยู่ในกรงทอง มันจะมีอาหารน้ำท่าพร้อมให้กินดื่มราวราชา ด้วยจิตใจเสรีของมันหาได้พึงพอใจไม่” (*คัมภีร์จวงจื้อ* บทที่ 3)³⁵

ข้อความข้างต้นยังสื่อถึงการผดุงชีวิตในความหมายเชิงบวกด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการทำให้ชีวิตนั้นเฟื่องฟูด้วยอิสระที่จะกระทำการตามธรรมชาติดั้งเดิมของตน มิใช่เพียงแค่ประทั่งชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัยจวบสิ้นอายุขัยเท่านั้น แต่ชีวิตดังกล่าวนี้ต้องมีถูกพันขนากการทั้งทางกายภาพ

³⁴ สุวรรณี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื้อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 125.

³⁵ *เรื่องเดียวกัน*, หน้าที่ 127.

(อาทิ ถูกจองจำ ถูกบังคับขู่เข็ญจากรัฐ) และทางความคิด (อาทิ การยึดติดคุณค่า ขนบธรรมเนียม และความหมายต่างๆ) จึงถือได้ว่าชีวิตนั้นเฟื่องฟูด้วยอิสรเสรีที่จะทำตามใจปรารถนา และผู้มีอิสรภาพดังกล่าวได้เปลี่ยนสภาพแล้วจาก ผู้ถูกกระทำโดยโชคชะตา สู่ผู้กระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง โดยมีการใช้คำ เช่น “เล่น/ท่อง (โหยว 遊)” “ล่อง” “หยิบยื่น” “ชักนำ” และบทต่างๆ ตลอดคัมภีร์ซึ่งสาธยายถึงช่วงฝีมือ อย่างพ่อครัวตึง ผู้ฝึกเสื่อ ช่างทำล้อรถ ชายชราใช้ไม้ยางเหนียว จับจักจั่น ช่างไม้ทำที่แขวนระฆัง เป็นต้น ซึ่งต่างสื่อถึงถึงการกระทำ (Action) ที่เป็นอิสระ

การผจญชีวิต ใน 2 ความหมายดังกล่าว โดยเฉพาะความหมายที่สอง ซึ่งให้เห็นว่า อิสรภาพ เป็นมโนทัศน์หัวใจใน **คัมภีร์จวงจื่อ** อันนำไปสู่เป้าหมายทางปรัชญาของจวงจื่อ จวงจื่อเรียกมนุษย์ผู้เปลี่ยนผ่านตนจนบรรลุอิสรภาพว่า “มนุษย์ที่แท้” นั่นคือ ผู้ที่มีอิสรเสรีที่จะทำตามธรรมชาติดั้งเดิมของตน และสามารถผจญชีวิตตนได้อย่างเปลือกเปลีนจบสิ้นอายุขัย ใน **คัมภีร์จวงจื่อ** บันทึกไว้ว่า

“...มนุษย์ที่แท้เป็นคูเทพยดา แม้นอัคคีเผาเผาก็ไม่มอดไหม้ แม้นลมน้ำใหญ่เยือกแข็งก็ไม่เหน็บหนาว แม้นสายฟ้าผ่าแยกเนินเขา และมหาวายุโหมกระหน่ำท้องทะเลลุ่มคลั่ง ก็ไม่อาจทำให้หวาดผวา มนุษย์เยี่ยงนี้จึงเมฆหมอกเอนกายบดดวงตะวันจันทร์รา ท่องเที่ยวไปเหนือท้องทะเลทั้งสี่ แม้นชีวิตและความตายก็ไม่อาจกระทบกระเทือนจิตใจ รับประทานอะไรก็เรื่องคุณและโทษ!” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 2)³⁶

อติพจน์ (Hyperbole) หรือการกล่าวเกินความจริง เป็นโวหารเฉพาะตัวที่จวงจื่อนิยมใช้เพื่อปลุกเร้าจินตนาการและขับเน้นสิ่งที่ต้องการสื่อให้ชัดเจน ผู้วิจัยพิจารณาข้อเขียนข้างต้นว่า สื่อถึงคุณสมบัติจำเป็นของมนุษย์ที่แท้ นั่นคือ สามารถผจญชีวิตตนได้ (แม้นภัยพิบัติใดก็มีอาจร่ำกราย) และเป็นผู้มีอิสรเสรี ทั้งในเชิงกายภาพ (ท่องเที่ยวไปเหนือท้องทะเลทั้งสี่) และในเชิงความคิด (แม้นชีวิตและความตายก็ไม่อาจกระทบกระเทือนจิตใจ)

ด้วยเหตุนี้ มโนทัศน์อิสรภาพจึงถือว่าเป็นองค์ประกอบหัวใจ (Constitutive Mean) ต่อการผจญชีวิตในปรัชญาของจวงจื่อ และทำให้การผจญชีวิตดังกล่าวแตกต่างและก้าวข้ามการผจญชีวิตในแบบหยางจู ซึ่งมีเพียงความหมายเชิงลบอันตีกรอบตนเองจากความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าที่ 119.

2.2 มโนทัศน์อิสรภาพ ข้อจำกัด และปัญหาการตีความ

2.2.1 มโนทัศน์อิสรภาพ และ 3 ลักษณะของอิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อ

เบอร์ตัน วัตสัน³⁷ เขียนในบทนำของฉบับแปล*คัมภีร์จวงจื่อ*เป็นภาษาอังกฤษของเขาว่าสาระสำคัญใน*คัมภีร์จวงจื่อ*สามารถสรุปเป็นคำเดียวได้ว่า “อิสรภาพ” (Freedom) ถึงแม้ว่าใน*คัมภีร์จวงจื่อ*จะไม่ได้ระบุคำศัพท์ที่สามารถแปลได้ตรงตัวว่าอิสรภาพ แต่ก็มีการใช้คำศัพท์อย่าง โหยว ซึ่งแปลว่า “ท่อง” หรือ “เล่น” หรือในเชิงบริบทของข้อเขียนต่างๆ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ก็สื่อถึงมโนทัศน์อิสรภาพได้อย่างเด่นชัด อาทิ ในกลุ่มบทใน บทที่ 1 ตามที่กัวเจียงเรียบเรียง ก็ได้ให้ชื่อบทว่า “อิสรจร” (Free and Easy Wandering) ซึ่งเปิดบทด้วยเรื่องราวของพญามัจฉาคูณที่กลายร่างเป็นพญานกเฟิง และโฉบบินไปไกลเก้าหมื่นลี้จนถึงแดนใต้ บทเปิดดังกล่าวเป็นสารัตถะที่จวงจื่อนำเสนอผ่าน*คัมภีร์จวงจื่อ* นั่นคือ แนวทางในการดำรงตนอย่างอิสระเสรีท่ามกลางความโกลาหลของโลก ซึ่งจวงจื่อมองความโกลาหลดังกล่าวว่า เกิดจากโชคชะตาที่แปรเปลี่ยนและหมุนเวียนไปโดยตนเองอย่างสลับซับซ้อน กอปรกับการที่มนุษย์ให้คุณค่าและความหมายต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ผนวกกับความพยายามที่จะฝืนความเป็นไปของธรรมชาติ กลับทำให้สรรพสิ่งเบี่ยงเบนออกจากวิถีทาง (เต๋า) และความเดิมแท้ตามธรรมชาติของตนเอง เรื่องราวของพญามัจฉาคูณที่กลายร่างเป็นพญานกเฟิงสื่อถึงการแปรเปลี่ยนเชิงอัตลักษณ์จากสิ่งหนึ่งไปสู่สิ่งหนึ่ง โดยสิ้นเชิง ซึ่งจวงจื่อกำลังท้าทายผู้อ่านให้จินตนาการถึงความเป็นไปได้ที่อาจจะขัดแย้งกับชุดความรู้ทั่วไป เช่น เป็นไปได้หรือที่ปลาจะกลายเป็นนก? เป็นไปได้หรือที่มนุษย์จะกลายเป็นมนุษย์ที่แท้ผู้เปี่ยมอิสรภาวะ? เป็นต้น การที่มนุษย์ตีกรอบตนเองด้วยวิชาความรู้ ชุดความเชื่อต่างๆ ที่ยึดมั่นอย่างมิแปรเปลี่ยนเปรียบเสมือนปลาหมัจฉาที่มีอาจกลายร่างเป็นนก และโฉบบินออกไปจากบึงน้ำที่ตัวเองอาศัยอยู่ได้ ดังที่จวงจื่อปรามาสงจื่อว่าตีกรอบสังคมนมนุษย์และแนวทางการใช้ชีวิตด้วย มนุษยธรรม (เหริน) ด้วยเหตุนี้ จงจื่อจึงกลายเป็นตัวละครที่จวงจื่อนำมาใช้ในเชิงล้อเลียน ประหนึ่งว่าจงจื่อเป็นปราชญ์เต๋าเสียเอง เพื่อต้องการจะสื่อถึงการบิดเบือนโลกตามธรรมชาติ ด้วยการกำหนดคุณค่าและความหมายต่างๆ ทำให้สรรพสิ่งผิดแผกออกจากเต๋า และความเป็นธรรมชาติ (Spontaneity) ดังที่ชายบ้าเจียวอี้แห่งแคว้นฉู่ร้องเพลงตะโกนให้จงจื่อได้ยินว่า ให้หยุดสั่งสอนคุณธรรมแก่ผู้คน ให้เลิกสร้างค่านิยมและความหมายต่างๆ เมื่อความรู้ไม่สลับซับซ้อน โลกและสังคมก็จะไม่ผิดแผกและพิสดาร ปราชญ์จะบรรลุผลตามเต๋าได้ด้วย การไม่กระทำ (อู่หวย)

³⁷ Watson, B. (2013). *The complete works of Zhuangzi*. Columbia University Press.

ขงจื้อเป็นตัวละครที่ขงจื้อต้องการสื่อให้เราเห็นว่า พันธนาการที่แข็งแกร่งที่สุดซึ่งเหนี่ยวรั้งมนุษย์ไม่ให้ไปสู่อิสรภาพได้ก็คือพันธนาการทางความคิด ซึ่งเป็นการรังสรรค์ของมนุษย์เอง มิใช่ธรรมชาติ การให้คุณค่าและความหมายนำมาซึ่งการตีกรอบวิถีชีวิตบางแบบว่าดีและเหมาะสมเท่านั้น ทำให้มีอาจแลเห็นความเป็นไปได้ในการใช้ชีวิตแบบอื่นๆ ด้วยมุมมองที่คับแคบนั้น ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นอิสระจริง ดังเช่นข้อเขียนตอนหนึ่งในกลุ่มบทใน ขงจื้อบรรยายถึงเจ้าจ๊กจันและนกเขาน้อยที่ต่างหัวเราะเยาะเย้ยพยานกเฟิงที่จะโฉบบินไปไกลเก้าหมื่นลี้ถึงแดนใต้เพื่อสิ่งใดว่า “เจ้าสัตว์น้อยสองตัวจะมีปัญหาเข้าใจถึงสิ่งนี้ได้อย่างไร ‘ความรู้อันน้อยนิด’ ไม่อาจบรรลุถึง ‘ความรู้อันยิ่งใหญ่’ ‘ชีวิตอันแสนสั้น’ ไม่อาจเข้าถึง ‘ชีวิตที่ยืนยาว’” (คัมภีร์ขงจื้อ บทที่ 1)³⁸ การก้าวข้ามพันธนาการทางความคิดอย่างการแบ่งแยกนามอย่างยึดตนเป็นศูนย์กลาง เฉกเช่นเจ้าสัตว์น้อยสองตัวที่ปรมาศพยานกเฟิง ขงจื้อต้องการสื่อถึงอิสรภาพซึ่งมีลักษณะของการแปรเปลี่ยน (ฮวา 化) จากความคิดอันคับแคบ สู่ความคิดอันกว้างไกล จากชีวิตอันแสนสั้น (เพราะไม่อาจผดุงชีวิตไว้ได้) ไปสู่ชีวิตที่ยืนยาว (เพราะสามารถผดุงชีวิตได้) จากมนุษย์ สู่มนุษย์ที่แท้ ในคัมภีร์ขงจื้อบันทึกไว้ว่า

ครั้งหนึ่งขงจื้อฝันไปว่าตนเป็นผีเสื้อ ขยับกระพือปีกบินไปรอบๆ อย่างสุขสำราญใจ เริงเล่นไปตามใจปรารถนา มันหาว่าไม่ว่ามันคือขงจื้อ พลันเมื่อตื่นขึ้นและพบว่าตัวเองเป็นขงจื้ออย่างแน่แท้ แต่เขากลับไม่แน่ใจว่าเป็นขงจื้อที่ฝันไปว่าตัวเองเป็นผีเสื้อ หรือว่าเป็นผีเสื้อที่ฝันเป็นขงจื้อกันแน่ ระหว่างขงจื้อและผีเสื้อ จะต้องมีความแตกต่างบางอย่าง นี่เรียกว่าการแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง (คัมภีร์ขงจื้อ บทที่ 2)³⁹

ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์⁴⁰ วิเคราะห์ว่า ผีเสื้อเป็นอุปลักษณ์ที่ขงจื้อใช้เพื่อสะท้อนอิสรภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งได้มาผ่านการแปรเปลี่ยนในแง่มุมความหมายต่างๆ ทั้งในเชิงจิตวิญญาณ กระบวนการทางธรรมชาติ และอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการแปรเปลี่ยนทางอัตลักษณ์ที่มีนัยสำคัญอย่างมากในคัมภีร์ขงจื้อ ขงจื้อเขียนถึงแปรเปลี่ยนจากสิ่งหนึ่ง ไปสู่สิ่งหนึ่ง (โดยสิ้นเชิง หรือทุกสรรพสิ่งต่างไม่แตกต่างกันแต่แรก?) จากปลากลายเป็นนก คนกลายเป็นสัตว์ ซึ่งอาจารย์ศรัญญาวิเคราะห์ไว้ว่า สำนักขงจื้อขีดเส้นแบ่งแยกทางศีลธรรมที่ชัดเจนระหว่างคนกับสัตว์ด้วยชุดคุณค่าทางศีลธรรม แต่ขงจื้อใช้อุปลักษณ์ดังกล่าวเพื่อคลายความเชื่อมั่นของมนุษย์ว่า ตนเหนือกว่าสัตว์และสรรพสิ่งอื่นใดในจักรวาล อารมณ์ของขงจื้อที่ไม่แน่ใจว่า ขงจื้อเป็นคนที่ฝันว่าเป็นผีเสื้อ

³⁸ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *ขงจื้อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 96.

³⁹ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 123.

⁴⁰ ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์. (2565). *มัจฉา ปักษี ผีเสื้อ: อุปลักษณ์สัตว์และการผดุงชีวิตในปรัชญาของขงจื้อ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อิลลูมินแซนส์ เอ็ดดิชั่นส์. หน้า 203-210.

หรือว่า จวงจื่อเป็นผีเสื้อที่ฝันว่าเป็นคนนั้น เป็นความตั้งใจของจวงจื่อที่ต้องการทำให้เส้นแบ่งแยกความแตกต่างที่มนุษย์อุปโลกน์ขึ้นด้วยภาษาเลือนราง เพื่อให้เรามองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน อันนำไปสู่การยอมรับและอยู่ร่วมกันได้ระหว่างความพหุหลากหลายของสรรพชีวิต ซึ่งมุมมองดังกล่าวนี้เป็นข้อเสนอหลักใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 2 “สรรพสิ่งคือหนึ่งเดียว”

หากจวงจื่อกล่าวถึงอิสรภาพในลักษณะของ “การแปรเปลี่ยน” จากมนุษย์ผู้มีมุมมองคับแคบและไม่มีอิสระ ไปสู่มนุษย์ที่แท้ผู้มีมุมมองกว้างไกลและมีอิสระด้วย 2 ทัศนคติที่ฟังมีต่อโลก นั่นคือ การยอมรับใน โชคชะตา และ การมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน เจกเช่นพญานกเฟิงที่มีวิสัยทัศน์ “ยิ่งใหญ่” ขับขี่ลมเหินภาสุกษัทภยนิมิต ต่างจากเจ้าจ๊กจั้นและนกเขาน้อยที่หัวเราะนิินทาว่าจะลำบากทำไมให้โรยแรง เพราะทั้งสองตัวมีวิสัยทัศน์ “สามัญ” และ โสบินได้เพียงกระเตาะกระแตะระหว่างกิ่งไม้ เป็นที่นำวิเคราะห์ต่อไปว่า จวงจื่อได้กล่าวถึงอิสรภาพในลักษณะใดอีกบ้าง? ผู้วิจัยเสนอว่า ยังมีอีก 2 ลักษณะนั่นคือ ไม่ยึดติดกับสิ่งใด และสามารถท่องเที่ยวไปมา ระหว่างพื้นที่ “เหนือโลก” และ “ในโลกล” ได้ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 11 ว่า

เสียงจื่อสามารถขี่ลมเหินล่องลมสุขสบายใจถึงสิบห้าวันจึงกลับคืนสู่โลก บรรดาตลกยศทั้งปวงนั้น เขาหาได้กังวลสนใจไม่ แม้นเขาอาจหลีกเลี่ยงความตรากตรำลำบากในการเดินเท้า แต่ก็ยังต้องอาศัยบางสิ่งบางอย่างเป็นเครื่องนำพาไป หากเขาถือถือสังขรณ์แห่งฟ้าดินในการดำเนินไป ติดตามความแปรเปลี่ยนของปราชญ์ทั้งหก แลท่องไปในอนันต์อันไร้ขอบเขตเช่นนี้แล้ว ยังต้องพึ่งพาสิ่งใดอีก?

ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า มนุษย์ที่แท้จริงไร้อดีต คนศักดิ์สิทธิ์ไร้คุณความดี ปราชญ์ย่อมไร้ชื่อ (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 1)⁴¹

ยูหลาน⁴² วิเคราะห์ข้อเขียนข้างต้นว่า เสียงจื่อขี่ลมได้ แต่ยังอาศัยลมในการท่องเที่ยว เจกเช่นมนุษย์เร้าที่ต่างอาศัยบางอย่างเพื่อความสุข เช่น ความร่ำรวย ชื่อเสียง ความรัก ฉะนั้น ธรรมชาติที่มนุษย์ยังพึ่งพาอาศัยบางอย่างอยู่ มนุษย์ก็ไม่สามารถแปรเปลี่ยนตนไปสู่อิสรภาพได้ และจวงจื่อยังเขียนต่อจากข้อเขียนข้างต้นว่า “ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า มนุษย์ที่แท้จริงไร้อดีต คนศักดิ์สิทธิ์ไร้คุณความดี ปราชญ์ย่อมไร้ชื่อ” เป็นที่ชัดเจนว่าสิ่งภายนอกเป็นสิ่งที่จวงจื่อไม่แนะนำให้พึ่งพาอาศัย แต่สิ่งภายในที่เป็นนามธรรม เช่น อดีต เป็นต้น ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า จวงจื่อก็ไม่แนะนำให้

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

⁴² Fung, Y. (1952). *A history of Chinese philosophy, Volume 1: The period of the philosophers* (D. Bodde, Trans.). George Allen & Unwin. p. 243. (Original work published 1931)

ฟังพาอาศัยด้วยเช่นกัน ดังที่จงจื่อฮิมปากฟอครัวตึงแนะนำให้เพียงคำหนึ่งถึงเต้า “เพียงคำหนึ่งถึงเต้า...ใช้เพียงจิต ไม่ใช่ชัณห์ตาในการฟังมอง สัมผัสรับรู้และความเข้าใจล้วนสะกดหยุดลงสิ้นปล่อยจิตเคลื่อนไปตามความปราถนา”⁴³ หรือดังที่จงจื่อฮิมปากจงจื่อแนะนำให้บวชใจ “ตั้งมั่นในความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟังด้วยหู ฟังด้วยใจ ไม่ลิ ไม่ฟังด้วยใจ แต่ฟังด้วยจิตวิญญูณ การฟังถูกจำกัดด้วยหู จิตใจถูกจำกัดด้วยการรับรู้ แต่จิตวิญญูณนั้นว่างเปล่า รอรับทุกสิ่ง เต้าดำรงอยู่ในความว่างเปล่าเท่านั้น ความว่างเปล่าคือการบวชใจ”⁴⁴ ดังที่จงจื่อฮิมปากเหยียนหุยแนะนำให้นั่งลิ้ม ในคัมภีร์จงจื่อบันทึกไว้ว่า

เหยียนหุยกล่าวว่า “ข้ากำลังก้าวหน้า”

จงจื่อถามว่า “เจ้าหมายความว่าอย่างไร?”

“ข้าลิ้มมนุสธรรมและครรลองธรรม”

“ดีมาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอ”

วันต่อมา ทั้งสองพบกันอีก และเหยียนหุยก็ได้พูดขึ้นว่า “ข้ากำลังก้าวหน้า”

“เจ้าหมายความว่าอย่างไร?”

“ข้าลิ้มพิธีกรรมและคนตรี”

“ดีมาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอ”

วันต่อมา ทั้งสองพบกันอีกครั้ง และเหยียนหุยก็ได้พูดขึ้นว่า “ข้ากำลังก้าวหน้า”

“เจ้าหมายความว่าอย่างไร?”

“ข้าอาจนั่งลง และลิ้มสิ่งทุกอย่าง”

จงจื่อมีสีหน้าตกตะลึง และกล่าวว่า “เจ้าหมายความว่าอย่างไร ที่ว่านั่งลงและลิ้มสิ่งทุกอย่าง?”

เหยียนหุยกล่าวว่า “ข้าสลายแขนขาและลำตัว ปลิดการรับรู้และภูมิปัญญา สลักรูป ละทิ้งความรู้ และผนึกตัวเองเข้ากับมรรคาใหญ่ นี่คือนั่งที่เจ้าหมายความว่านั่งลงและลิ้มสิ่งทุกอย่าง”

⁴³ สุรดี ปรีชาธรรม. (2556). จวงจื่อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 126.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

ขงจื้อกล่าวว่า “หากเจ้าได้เข้าร่วมกับมัน เจ้าก็ไร้ความลำเอียงรักใคร่ใดๆ หากเจ้ากำลังเปลี่ยนแปลง เจ้าก็
จะไร้ความคงที่ จึงอาจนับได้ว่าเจ้าเป็นผู้เปี่ยมปรัชญาอย่างแท้จริง หากเจ้ายินดี ข้าก็จะขอเป็นศิษย์ของเจ้า ”
(คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 6)⁴⁵

ในข้อเขียนข้างต้น เหยียนหุยผู้เป็นศิษย์เอกของขงจื้อได้เข้าร่วมกับเต๋า เข้าถึงอิสรภาวะ โดย
การล้มทุกอย่าง ไกล่เรียงตั้งแต่ลัทธิมนุสธรรมและครรลองธรรม ลัทธิพิธีกรรมและดนตรี จวบจนลัทธิกา
ยาของตน ลัทธิการรับรู้และความรู้ ขงจื้อ ได้ฟังแล้วจึงกล่าวว่าเหยียนหุย “กำลังเปลี่ยนแปลง” และ
ขอเป็นศิษย์ของเหยียนหุย ทั้งๆ ที่ตนเป็นอาจารย์ เป็นที่น่าสังเกตว่า การล้มล้างสิ่งภายนอกและ
สิ่งภายใน ไม่คำนึงถึงสิ่งใดนอกจากเต๋า และจดจ่อแต่การกระทำของตนเอง เป็นลักษณะประการ
หนึ่งของอิสรภาพในปรัชญาของขงจื้อ ขงจื้อได้แนะนำว่า ผู้ที่เข้าถึงอิสรภาวะจำเป็นที่จะต้องมิ
ตัวตนที่ว่างเปล่า (Non-self) ไม่มียึดติดกับสิ่งใด ทั้งสิ่งภายนอกและสิ่งภายใน ไม่กักเก็บสิ่งใดไว้ ทั้ง
ความรู้ ความเชื่อ และประสบการณ์ในอดีต กล่าวคือ ปราศจากอคติ (Preconception) ตามที่ขงจื้อ
อวยมปากขงจื้อว่า “หากเจ้าได้เข้าร่วมกับมัน เจ้าก็ไร้ความลำเอียงรักใคร่ใดๆ ” มนุษย์ที่แท้ในอุดมคติ
ของขงจื้อมุ่งเน้นเฉพาะการตอบสนองประหนึ่งว่าเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่างๆ เป็นครั้งแรก
และพร้อมที่จะเล่น นั่นคือ เลื่อนไหล (Flow) ไปกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้มีอิสรภาวะดังที่กล่าวมา
สามารถเล่น/เลื่อนไหลได้ ก็เพราะไม่มียึดติดกับสิ่งใด ทำให้มีตัวตนที่ว่างเปล่า พร้อมต่อการ
แปรเปลี่ยนตนให้สอดคล้องกับทุกสถานการณ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง จึงสามารถผดุงชีวิตไว้ได้ในที่สุด

เรื่องราวฟอครัวติง⁴⁶ ในคัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 3 “ความลับในการผดุงชีวิต” เป็นข้อเขียนที่
ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างอิสรภาพ ไปสู่การผดุงชีวิต ซึ่งเป็นฉากทัศน์ชีวิตที่ดีในปรัชญา
ของขงจื้อ ได้อย่างเด่นชัดที่สุด และชี้ให้เห็นถึงอีกหนึ่งลักษณะของอิสรภาพในปรัชญาของขงจื้อ
ฟอครัวติงเริ่มต้นแสดงฝีมือฆ่าหั่นเนื้อวัวให้ผู้ปกครองแคว้นเว่ยด้วยความคล่องแคล่ว มีจังหวะจะ
โคน และเป็นธรรมชาติ ฟอครัวติงอธิบายว่า เขาเพียงคำนึงถึงเต๋า และสอดคล้องที่ไร้ความหนาเข้าไป
ตามช่องว่างเหล่านั้น ก็ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้โบยมือได้เคลื่อนไหว ผู้วิจัยตีความว่านั่นคือ
คำอธิบายถึงอิสรภาพในนัยของ “การเป็นอิสระเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง” (Freedom to) แต่
อิสรภาพนั้นจะเกิดขึ้น ได้ภายในช่องว่างของข้อจำกัด อย่างที่ฟอครัวติงแทรกมิดลงในช่องว่าง
ระหว่างข้อต่อกระดูก “เมื่อมาถึงจุดที่อยู่ยาก ข้าก็จะยังมีมือ เฟ่งพินิจระแวงระวัง เฝ้ามองการกระทำ

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 176-177.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.

ของคุณ กระทำการอย่างเข้มซ้ำ ขยับมีค้อย่างเบาเมื่อที่สุด ” เมื่อพ่อครัวดึงอธิบายแล้วเสร็จ ผู้ปกครองแคว้นเว่ยเอ่ยปากชื่นชม “ข้าได้ฟังคำของพ่อครัวดีและได้เรียนรู้การผจญชีวิต ” คำลงท้ายดังกล่าวเป็นการยืนยันความสำคัญของมโนทัศน์อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อว่า เอื้อหนุนต่อการผจญชีวิตในความหมายเชิงบวกด้วย ซึ่งมีใช่เพียงแค่การผจญชีวิตในความหมายเชิงลบ อย่างการหลีกเลี่ยงแต่การดำรงตนอยู่เหนือโลกเพียงเท่านั้น ฉะนั้น ผู้ที่มีอิสรภาพตามความหมายที่จวงจื่อใช้ จะไม่เป็นผู้ที่ปลีกวิเวกหนีห่างจากสังคม ปิดกั้นตัวเองจากโลก และรักษาชีวิตตนไว้ได้เนื่องด้วยความสันโดษ หากแต่เป็นผู้ที่สามารถเที่ยวไปมาระหว่าง “เหนือโลก” และ “ในโลกล” ได้ การอยู่ในโลกนั้นคือ ร่วมอยู่อาศัยท่ามกลางความหลากหลายในสังคม หากมนุษย์พึงพาอาศัยบางสิ่งบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเกียรติยศชื่อเสียง เงินทอง ความเชื่อ คุณธรรม ฯลฯ จะทำให้มีตัวตนที่แข็งกร้าว ไม่ว่าจะเปลว และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (ดังเช่นขงจื่อและมั่วจื่อที่เกี่ยวนำชุดความเข้าใจของตนที่มีต่อโลกไปต่อสู้หักล้างกับผู้อื่น) ทั้งนี้ การอยู่ในโลกอาจเสี่ยงต่อการสูญเสียความเดิมแท้ของตนได้ นี่เป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ปราชญ์เต๋าและผู้สมถาทานปรัชญาของหยางจุนิยมการหลีกเลี่ยง อยุ่อย่างไรก็ตาม จวงจื่อไม่ได้แนะนำให้เราหลีกเลี่ยงหนีห่างจากโลก เพราะว่าจะเป็นการปิดกั้นความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต (ดังไก่ฟ้า ที่จิตใจเสรีของมันหาได้ฟังพ้อใจที่จะอยู่ในกรงทองไม่ แม้จะได้รับน้ำและอาหารเป็นอย่างดี) ผู้ที่มีอิสรภาพตามความหมายที่จวงจื่อใช้ จะสามารถร่วมเล่นและร่วมเปลี่ยนแปลงท่ามกลางความหลากหลายในโลกได้ ในขณะที่สามารถรักษาความเดิมแท้ของตนไว้อยู่เหนือโลกได้ ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

เหยียนเหอ ผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอาจารย์ของรัชทายาทผู้เป็นโอรสแห่งเว่ยหลิงกง เดินทางไปหาหรือกับฉิวบิวอิว “นี่เป็นผู้ขาดคุณธรรมอย่างสิ้นเชิงโดยกลมกลืนตาม หากปล่อยให้รัชทายาทดำเนินการอย่างไร กฎเกณฑ์ ก็จะนำอันตรายมาสู่แผ่นดิน หากพยายามแนะนำกฎเกณฑ์แก่พระองค์ ก็จะนำอันตรายสู่ตัวเอง พระองค์รู้แต่ความคิดของผู้อื่น แต่ไม่รู้ถึงความคิดของตัวเอง ข้าควรทำอย่างไรกับคนเยี่ยงนี้?”

“เป็นคำถามที่ดีมาก” ฉิวบิวอิวกล่าว “พึงรอบคอบระวังระไว และตรวจสอบให้แน่ใจว่าตัวท่านเองไม่ผิดพลาดในการแสดงออกภายนอก สิ่งที่ดีที่สุดคือดำเนินคล้อยตามไป และสำหรับภายในจิตใจของท่าน สิ่งที่ดีที่สุดคือสร้างความกลมกลืนกับพระองค์

“อย่างไรก็ตาม วิธีการทั้งสองนี้ก็มีอันตรายอยู่ ขณะที่ท่านดำเนินคล้อยตามไปนั้น อย่าได้ถลำตัวสู่การกระทำของพระองค์ และขณะที่ท่านสร้างความกลมกลืน ก็อย่าได้เคล็ดไปไกลนัก หากการกระทำของท่านคล้อยตามไปถึงจุดที่ถูกชักนำให้เข้าร่วมด้วยเช่นนี้แล้ว ท่านก็จะพ่ายแพ้ ถูกทำลาย ถูกล้มล้าง กระทั่งคุกเข่ายอมจำนน หากจิตใจของท่านโอนอ่อนกลมกลืนไปกับพระองค์จนหลงเคล็ด เช่นนี้แล้ว ท่านก็จะถูกตัดสิน ตำนานคดีเห็น

และประณาม หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างเด็กน้อย ก็จงเป็นเด็กน้อยไปด้วย หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างแปลกประหลาด ก็จงร่วมทางประหลาดนั้น หากปฏิบัติตัวอย่างนุ่มนวลเดินเลื้อ ก็จงนุ่มนวลเดินเลื้อตามไป ทำความเข้าใจพระองค์อย่างทะลุปรุโปร่ง และชักนำไปสู่หนทางอันถูกต้อง (*คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4*)⁴⁷

จากข้อเขียนดังกล่าว แนวทางที่จวงจื่อแนะนำให้เล่นในโลกคือ “การดำเนินคล้อยตาม” และ “สร้างความกลมกลืน” ในขณะที่เดียวกันก็อย่าให้จิตใจของตน (ความเดิมแท้) โอนอ่อนกลมกลืนจนหลงเตลิด ฮันส์-จอร์จ โมลเลอร์ (Hans-Georg Moeller) และพอล เจ ดิอัมโบรซิโอ (Paul J. D'Ambrosio)⁴⁸ ได้นิยามแนวทางนี้ว่า “การเสแสร้งอย่างจริงใจ” (Genuine Pretending) ซึ่งฟังดูแล้วขัดแย้งในตัวเอง (Paradoxical) หากแต่ปราชญ์เต๋าผู้เข้าถึงอิสรภาวะตามความหมายที่จวงจื่อใช้ ย่อมมีตัวตนที่ว่างเปล่า สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติและทันทั่วทั้งที่ ประหนึ่งกระจกที่ไม่กักเก็บสิ่งใดแต่สะท้อนทุกสิ่งออกไป ฉะนั้น หากจะเรียก “การดำเนินคล้อยตาม” และ “สร้างความกลมกลืน” ว่าเป็นการเสแสร้งโดยที่เดิวกี่ไม่ถูกนัก เพราะผู้มีอิสรภาพตามความหมายที่จวงจื่อใช้ตอบสนองแต่ละสถานการณ์อย่างเป็นเอกเทศ ประหนึ่งเป็นทารกน้อยที่เผชิญหน้าแต่ละสถานการณ์เป็นครั้งแรกด้วยความจริงใจ อยากรู้ตาม ที่เลือกใช้คำว่า “การเสแสร้งอย่างจริงใจ” ก็เพราะว่า ผู้มีอิสรภาพจริงย่อมผนึกความเดิมแท้ของตนไว้เหนือโลกเรียบริยแล้ว อิทธิพลต่างๆ ในโลกจึงมีอาจกรำกรายผู้เข้าถึงอิสรภาวะได้ในระหว่างที่ร่วมเล่นอยู่ในโลก ด้วยเหตุผลตามที่กล่าวนี้ อิสรภาพในความหมายที่จวงจื่อใช้จึงมีลักษณะอีกประการหนึ่งซึ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้เข้าถึงอิสรภาวะสามารถท่อง/เล่นไปมาระหว่างพื้นที่ “เหนือโลก” และ “ในโลก” ได้

โดยสรุป ผู้วิจัยเสนอว่า มโนทัศน์อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มี 3 ลักษณะ นั่นคือ (1) เป็นการแปรเปลี่ยนจากสิ่งหนึ่งไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง (หรือจากมนุษย์ไปสู่มนุษย์ที่แท้); (2) ไม่ยึดติดกับสิ่งใด (ทั้งสิ่งภายนอกและสิ่งภายใน); และ (3) สามารถท่อง/เล่นไปมาระหว่างพื้นที่ “เหนือโลก” และ “ในโลก” ได้

2.2.2 ข้อจำกัดของอิสรภาพ 2 ประการ: ข้อจำกัดภายนอก และ ข้อจำกัดภายใน

อีกประเด็นในการวิเคราะห์มโนทัศน์อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะไม่กล่าวถึงประเด็นเรื่องข้อจำกัดของอิสรภาพได้ว่า อิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อมีขอบเขตกว้างแต่

⁴⁷ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 141.

⁴⁸ Moeller, H.G. & D'Ambrosio, P. J. (2017). *Genuine Pretending: On the Philosophy of the Zhuangzi*. New York: Columbia University Press.

ไหนด และมีข้อจำกัดอย่างไรบ้าง เป็นอิสรภาพในความหมายก้าวพ้นข้อจำกัด (Beyond Constraints) หรือในความหมายภายในข้อจำกัด (Within Constraints) แม้โมทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื้อ* คือ การปลดปล่อยพันธนาการ แต่จวงจื้อเองก็ได้กล่าวถึง “สิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง” แม้ได้เข้าถึงอิสรภาวะแล้ว แต่ก็ยังเป็นอิสรภาพภายใต้ข้อจำกัดบางประการ ในปรัชญาของจวงจื้อ ผู้วิจัยเสนอว่า ข้อจำกัดของอิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื้อ* มี 2 ประการ นั่นคือ ข้อจำกัดภายนอก และ ข้อจำกัดภายใน

1) ข้อจำกัดภายนอก: โชคชะตา (มิ่ง 命) นั่นคือ การแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่งและสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งดำเนินไปโดยตนเอง และมนุษย์เราไม่สามารถควบคุมโชคชะตาให้เป็นไปตามปรารถนาได้ทั้งหมด การกระทบเข้ามาของสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนการกระทำและการตอบสนองจากบุคคลอื่น ซึ่งปัจเจกอาจพอมีอิทธิพลต่อสิ่งเหล่านั้น ได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่สามารถมุ่งหวังผลได้ เพราะสิ่งภายนอกเหล่านั้นล้วนมีโครงข่ายของเหตุและผล ซึ่งดำเนินไปโดยตนเอง ไม่ขึ้นอยู่กับปัจเจกโดยสมบูรณ์

2) ข้อจำกัดภายใน: ธรรมชาติดั้งเดิม (ซึ่ง 性) ซึ่งถูกกำหนดโดยโชคชะตา นั่นคือ ปัจจัยทางภววิทยา และ ความโน้มเอียงของสรรพสิ่งต่างๆ ซึ่งมีธรรมชาติดั้งเดิมของตน จึงมีสภาพการณ์ ความพอใจ และใจปรารถนาที่แตกต่างกันออกไป ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* บันทึกรไว้ว่า

เจ้าแห่งทะเลได้ซื้อสุ เจ้าแห่งทะเลเหนือซื้อสุ และเจ้าแห่งใจกลางสมุทรซื้อหุนคุ่น สุและสุได้มาพบปะกันในดินแดนของหุนคุ่น และหุนคุ่นก็ได้ต้อนรับพวกเขาด้วยน้ำใจ โอบเอื้ออารียิ่ง สุและสุจึงได้ปรึกษากันว่าจะตอบแทนน้ำใจมิตรอย่างไร แล้วกล่าวขึ้นว่า “มนุษย์ล้วนมีทวารทั้งเจ็ด สำหรับหู ฟัง กิน และหายใจ มีเพียงหุนคุ่นเท่านั้นที่ไร้สิ่งเหล่านี้ เราลองมาเจาะให้เขา” ทั้งสองจึงช่วยกันเจาะรูให้แก่หุนคุ่นวันละช่อง พอถึงวันที่เจ็ด หุนคุ่นก็ตาย (*คัมภีร์จวงจื้อ* บทที่ 7)⁴⁹

จากข้อเขียนข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าฉบับแปลของยูหลาน⁵⁰ ได้แปลชื่อสุ เป็นภาษาอังกฤษว่า “Change” (เปลี่ยนแปลง) ชื่อสุว่า “Uncertainty” (ไม่แน่นอน) และชื่อหุนคุ่นว่า “Primitivity” (ดั้งเดิม) อีกทั้งฉบับแปลของแกรแฮม⁵¹ ได้ให้เชิงอรรถไว้ว่า หุนคุ่นคือ “สสารดั้งเดิม” ซึ่งแตกออกเป็นสสารร์โลก และสรรพสิ่งต่างๆ ผู้วิจัยมองว่า หุนคุ่นคือสัญลักษณ์ซึ่งสื่อถึง

⁴⁹ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 185.

⁵⁰ Fung, Y. (2016). *Chuang-Tzu A New Selected Translation with an Exposition of the Philosophy of Kuo Hsiang*. Springer Berlin Heidelberg.

⁵¹ Graham, A. C. (1981). *Chuang Tzu: The inner chapters*. George Allen & Unwin.

ธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งเมื่อพยายามที่จะฝืนกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงมัน ย่อมทำให้ชีวิตเสียสมดุล ผิด
แพกจากเต๋า และไม่เป็นธรรมชาติ

สกอตต์ คูก (Scott Cook)⁵² หยิบยกข้อเขียนพ่อครัวตึงเพื่อชี้ให้เห็นถึงมโนทัศน์อิสรภาพใน
คัมภีร์จวงจื่อ ในความหมายภายในข้อจำกัด ตามที่จวงจื่อเขียนในบทนี้ว่า “ข้า (พ่อครัวตึง)
เคลื่อนไหวไปตามวิถีทางของธรรมชาติข้าแรกสู่ช่องว่าง จรดมีดกรีดผ่านไปตามช่องเปิดใหญ่ เลื่อน
ไหลลื่นไปตามหนทางที่อำนวย ดังนี้ ข้าจึงไม่เคยกระทบถูกพังผืดหรือเส้นเอ็น อย่างไรก็ตามแต่ข้อต่อ
กระดูกเลย...มีช่องว่างตามข้อต่อต่างๆ และใบมีดก็ไร้ความหนา หากท่านสอดสิ่งที่ไร้ความหนาเข้า
ไปตามช่องเหล่านั้น ก็ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้ใบมีดได้เคลื่อนไหว” คูกวิเคราะห์ว่า สาเหตุที่
มีดของพ่อครัวตึงยังครบกริบ และเลื่อนเนื้อวัวได้อย่างเป็นธรรมชาติ กล่องแค้ว และหมดจด
เพราะพ่อครัวตึงไม่ตัดหรือสับ หากแต่ระมัดระวังหลีกเลี่ยงส่วนแข็ง และกรีดลงไปในช่วงว่าง
ระหว่างข้อต่อ ยังเป็นการตอกย้ำว่า อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ไม่ได้มีความหมายก้าวพ้นข้อจำกัด
(นั่นคือ การตัดหรือสับให้มีดทะลุพังผืด) แต่เป็นการเคลื่อนไหวไปตามช่องว่างระหว่างข้อจำกัด ซึ่ง
พ่อครัวตึงเองก็พบว่า “ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้ใบมีดได้เคลื่อนไหว” ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า
อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มีความหมายภายในข้อจำกัด

คาริน ไหล (Karyn Lai)⁵³ สนับสนุนอิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ในความหมายภายใน
ข้อจำกัด และเสนอว่า การตอบสนองอย่างเป็นธรรมชาติและทันท่วงที่ต่อข้อจำกัด คือการ
แสดงออกถึงอิสรภาพตามที่จวงจื่อเสนอ อนึ่ง การตอบสนองดังกล่าว มิใช่สิ่งที่จะสามารถกระทำ
ได้โดยง่าย หากแต่ต้องผ่านการฝึกฝนอย่างชำนาญแล้ว

ผู้วิจัยเสนอว่า การตอบสนองอย่างเป็นธรรมชาติและทันท่วงที่ต่อข้อจำกัดตามที่ไหลเสนอ
คือการร่วมเล่นไปกับโลก จวงจื่อยอมรับว่าแม้จะมีสิ่งที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้อยู่ นั่นคือ 2 ข้อจำกัดของ
อิสรภาพ (1) ข้อจำกัดภายนอก: โชคชะตา และ (2) ข้อจำกัดภายใน: ธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งถูกกำหนด
โดยโชคชะตา วิธีที่ดีที่สุดคือไม่ต่อต้าน แต่ร่วมเล่นไปกับปรากฏการณ์เหล่านี้ ดังข้อเขียนตอนหนึ่ง
ในกลุ่มบทใน บทที่ 6 “ปรมาจารย์ที่ยิ่งใหญ่” จื่ออิว ปราชญ์เต๋าที่ล้มป่วยลงด้วยอาการแปรปรวน

⁵² Cook, S. (1977). Zhuangzi and his carving of the Confucian ox. *Philosophy East and West*, 47(4), 521-553.
<https://doi.org/10.2307/1400301>

⁵³ Lai, K. (2021). Freedom and agency in the Zhuangzi: Navigating life's constraints. *British Journal for the
History of Philosophy*, 30(1), 3-23. <https://doi.org/10.1080/09608788.2021.1994366>

ของอินและหยัง จนทำให้ร่างกายบิดเบี้ยว แต่จื่ออิวหาได้มีความเสียใจไม่ กลับยินดีที่จะร่วมเล่นไปกับการเปลี่ยนแปลงนี้ “บางทีผู้สร้างอาจทำให้แขนของข้ากลับกลายเป็นไก่โต้ง ถ้าเช่นนั้นข้าก็จะคอยจับขาน โมงยามค่าคื่น หรือบางทีผู้สร้างก็อาจทำให้แขนขวาของข้ากลับกลายเป็นหน้าไม้ ถ้าเช่นนั้นข้าก็จะยิงนกสูกเอามาอย่างกิน หรือบางทีผู้สร้างอาจทำให้ก้นของข้ากลับกลายเป็นรถม้า เมื่อนั้นด้วยจิตใจแห่งอาชา ก็จะปีนขึ้นไปนั่งและขับขี้ออกไปท่องเที่ยว เช่นนี้แล้ว ข้ายังจำเป็นต้องไปเสาะหารถม้าอีกหรือ?”⁵⁴

มนุษย์ที่แท้ อันเป็นมนุษย์ในอุดมคติของปรัชญาของจวงจื่อ คือผู้ที่ฝึกฝนการเล่น นั่นคือการตอบสนองอย่างเป็นธรรมชาติและทันท่วงทีต่อข้อจำกัด จนถึงขั้นชำนาญการ (Mastery) ตามที่สามารถพิจารณาจากหลายตัวละครใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ตลอดกลุ่มบทใน กลุ่มบทนอก และกลุ่มบทปกิณฐกะ ที่เป็นปราชญ์เต๋า และเป็นผู้ชำนาญการเฉพาะด้านด้วย อาทิ พอครวัดิง ผู้ฝึกเสื่อ ช่างทำล้อรถ นักสอยจักจั่น ช่างไม้ซึ่งทำที่แขวนระฆัง เป็นต้น การเล่นจึงถือว่าเป็นทักษะ (Skill) อย่างหนึ่งในปรัชญาของจวงจื่อ

2.2.3 ปัญหาการตีความโน้ตสนธิสรภาพในมิตการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่าน

กระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเพียงมิติเดียวเท่านั้น

จวงจื่อมองว่า มนุษย์ที่แท้คือผู้ที่ไม่แบ่งแยก ดี-เลว หรือ ถูก-ผิด และปราศจากความรู้อิงเป็นผู้มีอิสระเสรีจริงตามที่จวงจื่อเขียนไว้ว่า “สามารถท่องเที่ยวไปในอนันต์ไร้ขอบเขต” อิสรภาพนี้คืออิสรภาพในเชิงจิตวิญญาณ แต่คำถามที่สำคัญคือ อิสรภาพดังกล่าวส่งผลต่อโลกแห่งความเป็นจริงด้วยหรือไม่ หรือว่าอิสรภาวะตามที่จวงจื่อเชื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยภายในใจเท่านั้น มีการถกเถียงในกลุ่มนักวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษว่า อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* เป็นเพียงอิสรภาพในมิตการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเท่านั้น หรือเป็นอิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างด้วย

มิตการตีความมโนทัศน์อิสรภาพในเชิงการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ หรือที่กลุ่มนักวิชาการที่ใช้ภาษาอังกฤษมักนิยมเรียกกันว่า “อิสรภาพเชิงลบ” ตามนิยามของไอเซยาห์ เบอร์ลิน (Isaiah Berlin) เป็นขนบการตีความแบบเดิม ซึ่งเริ่มต้นมา

⁵⁴ สุวัฑฒณี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 169.

จากบทอรรถาธิบายของกัวเซียง และต่อมาหลิน ซียี่ (Lin Xiyi) เดวิด มาเช็ก (David Machek)⁵⁵ ได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงมุมมองต่อมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่แตกต่างและเหมือนกันของทั้งคู่ โดยกัวเซียงมองว่าอิสรภาพคือสภาวะของความพึงพอใจซึ่งเกิดจากการสนองความโน้มเอียงตามธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งธรรมชาติดั้งเดิมที่แต่ละสรรพสิ่งมีแตกต่างกันเป็นสิ่งช่วยยืนยันว่าทุกชีวิตสามารถพึงพอใจในครรลองของตนได้โดยไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบตัวเองกับสิ่งอื่น⁵⁶ ธรรมชาติดั้งเดิมนี้อาจเป็นข้อจำกัดของอิสรภาพ แต่ทั้งนี้มิได้มีนัยของ “การเป็นอิสระเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง” (Freedom to) หากแต่เป็นการปรับเปลี่ยนในระดับจิตใจเท่านั้น ในขณะที่ซียี่มองอิสรภาพในฐานะอิสรภาพในระดับความคิด ดังเช่นด้วยบทตอนหนึ่งในกลุ่มบทใน บทที่ 1 “อิสรจร” พญานกเงือกกลายเป็นพญานกเฟิง ซึ่งซียี่ตีความว่าเป็นอุปลักษณะของการแปรเปลี่ยนเพื่อบรรลุอิสรภาพในระดับความคิด พญานกเฟิงซึ่งเปี่ยมไปด้วยอิสรภาพจะสามารถโฉบยานบินได้ไกลหลายหมื่นลี้ และ “โหยว” (ท่อง/เล่น) ในพื้นที่อันนันทไร้ขอบเขตได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า กัวเซียงตีความมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ในความหมายภายในข้อจำกัด แต่ซียี่มองว่าอิสรภาพเกิดขึ้นได้หลังจากทลายสิ้นแล้วทุกข้อจำกัด นั่นคือ อิสรภาพในความหมายก้าวพ้นข้อจำกัด แต่ทั้งคู่ยังตีความอิสรภาพในนัยของ “การเป็นอิสระจากพันธนาการ” (Freedom from) เหมือนกัน นักวิชาการสมัยใหม่ อาทิ เลียนเห่ เต็ง (Lianhe Deng)⁵⁷; เชอเจียน ซู่ (Keqian Xu)⁵⁸ เป็นต้น ได้สืบสานขนบการตีความดังกล่าวต่อจากกัวเซียงและซียี่ โดยเสริมว่า อิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อคือ “การหลีกหนี” และ/หรือ “การปกป้องความเดิมแท้ซึ่งอยู่ภายใน”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁵⁵ Machek, D. (2010). Is freedom in necessity or in happiness: The controversy between Guo Xiang's and Lin Xiyi's interpretation of Zhuangzi's free rambling. *Studia Orientalia Slovaca*, 9(2), 111-128. https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kvas/SOS_9_2/N1-15machek-form_1_.pdf

⁵⁶ จากเรื่องราวของพญานกเฟิง ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 “อิสรจร” พญานกเฟิงถูกเจ้าจ๊กจั้นและนกเขาน้อยเยาะเขี้ยวว่า จะโฉบบินไปไกลถึงหมื่นลี้เพื่อสิ่งใด กัวเซียงให้คำอรรถาธิบายสำหรับความตอนนี้ว่า สิ่งเล็กและสิ่งใหญ่ต่างไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบซึ่งกันได้ เพราะทั้งคู่ต่างก็มีความพึงพอใจตามธรรมชาติดั้งเดิมของตนซึ่งแตกต่างกัน

⁵⁷ Deng, L. (2010). A happy excursion and freedom. *Frontiers of Philosophy in China*, 5(3), 313-326. <https://www.jstor.org/stable/40981103>

⁵⁸ Xu, K. (2011). A different type of individualism in Zhuangzi, *Dao: A journal of Comparative Philosophy*, 10(4), 445-462. <https://doi.org/10.1007/s11712-011-9244-z>

วาลมีซ่า⁵⁹ วิจารณ์การตีความโน้ตทัศน์อิสรภาพในมิตการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเพียงมิติเดียวเท่านั้นว่า เพียงการทำใจยอมรับ “ความเป็นไปของสถานการณ์” หรือที่เรียกว่า โชคชะตา ในปรัชญาของจวงจื่อ ไม่สามารถปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพได้ เนื่องจากการมองอิสรภาพในด้านเดียว นั่นคือ การเป็นอิสระจากพันธนาการ โดยได้เทียบเคียงการทำใจยอมรับในลักษณะดังกล่าวกับ ‘การปรับเปลี่ยนความพึงพอใจเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์’ (Adaptive Preference Formation) ซึ่งคือ กลไกการป้องกันตนเองทางจิตวิทยา (Defense Mechanism) ตามทฤษฎีของจอห์น เอลสเตอร์ (Jon Elster) นักสังคมวิทยาการเมืองชาว นอร์เวย์ ในหนังสือเรื่อง *Sour Grapes: Studies in the Subversion of Rationality* (1983) ว่าเป็นกับดักการหลอกตัวเองเพื่อลดทอนความตึงเครียดอันเกิดจากการเผชิญหน้ากับความตึงแย้งของสถานการณ์ การมองอิสรภาพในนัยของการเป็นอิสระจากพันธนาการเพียงอย่างเดียว จึงไม่ใช่การบรรลุซึ่งอิสรภาวะ โดยแท้จริง หากแต่อิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อยังแฝงนัยของการเป็นอิสระเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง นั่นคือ การเป็นอิสระด้วยการกำกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมของตนภายใต้บริบทของสถานการณ์ที่เผชิญหน้าอยู่ วาลมีซ่าเสนอว่า การแปรเปลี่ยนจากมนุษย์สู่มนุษย์ที่แท้มิได้เกิดขึ้นโดยอาศัยการคิดหรือการปรับอารมณ์ความรู้สึกเพียงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการกระทำด้วย

ในทำนองเดียวกันเดียวกัน⁶⁰ ได้สรุปความเข้าใจต่อโชคชะตาในบริบทของปรัชญาจวงจื่อว่า มีจุดยืนแบบเข้ากันได้ (Compatibilism) ระหว่างแนวคิด นิยัตินิยม (Determinism) และ เจตจำนงเสรี (Free Will) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงมิตการตีความมโนทัศน์อิสรภาพซึ่งควรรวมทั้งมิตการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ และ อิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ดังนี้ (1) มนุษย์เราไม่สามารถควบคุมโชคชะตาให้เป็นไปตามปรารถนาได้; (2) โชคชะตานั้นปราศจากความหมาย ดังนั้นเราจึงไม่ควรถดถอยต่อโชคชะตาซึ่งดำเนินโดยตนเอง; (3) การยอมรับใน 2 ข้อข้างต้นจะเป็นการแปรเปลี่ยนมนุษย์ในฐานะผู้ถูกระงับโดยโชคชะตา เป็นมนุษย์ที่แท้ในฐานะผู้กระทำการแสวงหาอิสรภาพเชิงอูตรวิสัย (Transcendent Freedom) ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ภายในโลกด้วยสภาวะจิตใจที่อยู่เหนือโลก

⁵⁹ Valmisa, M. (2019). The happy slave isn't free: Relational autonomy and freedom in the Zhuangzi. *Philosophy Compass*, 14(3), e12569. <https://doi.org/10.1111/phc3.12569>

⁶⁰ Liu, X. (2015). Zhuangzi's philosophy: A three dimensional reconstruction. In X. Liu (Ed.), *Dao companion to Daoist philosophy* (pp. 193-218). New York: Springer.

คริสเตียน เฮลมุท เว็นเซล (Christian Helmut Wenzel)⁶¹ ได้เสริมไว้อย่างน่าสนใจว่า ถึงแม้อิสรภาพในนัยของการเป็นอิสระจากพันธนาการจะปรากฏอย่างเด่นชัดในหลายวัฒนธรรมใน *คัมภีร์จวงจื่อ* จนเกิดเป็นขนบการตีความมโนทัศน์อิสรภาพในมิติเชิงการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเท่านั้นมาแต่เดิม หากแต่หลายความตอนใน *คัมภีร์* เองก็แสดงให้เห็นถึงจุดยืนของจวงจื่อซึ่งตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของโลกและสังคมมากกว่าตัวเราเอง (Anti-anthropocentric Viewpoint) และบรรทัดฐานของคุณค่าต่างๆ ว่าเป็นการอุปโลกน์ของมนุษย์ จึงนำมาซึ่งความเป็นไปได้ในการทำความเข้าใจในมุมมองของผู้อื่น เพื่อปรับเปลี่ยนท่าทีของตนเอง และชักนำผู้อื่นไปสู่หนทางอันถูกต้อง ความตระหนักต่อประเด็นดังกล่าวจึงเป็นอัตตาคณัติทางจริยะ (Moral Autonomy) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงอิสรภาพในนัยของการเป็นอิสระเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง

ผู้วิจัยมองว่า ปัญหาการการตีความมโนทัศน์อิสรภาพในมิติเดียว นั่นคือ มิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณเท่านั้น เกิดจากการละเลยการจับใจความนัยของ “การเล่น” ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ซึ่งหากผู้ศึกษาพิจารณาว่า สารัตถะที่จวงจื่อนำเสนอคือแนวทางในการดำรงชีวิตอย่างอิสระเสรี ท่ามกลาง 2 ข้อจำกัดของอิสรภาพซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ฉะนั้น ทางที่ดีที่สุดคือการร่วมเล่นไปกับข้อจำกัดนั้น ดังที่พ่อครัวดิงแทรกมิดลงไปในช่วงข้อต่อกระดูก และพบว่ายังมีช่องว่างมากมายให้ไขมิดได้เคลื่อนไหว นั่นคือ อิสรภาพในนัยของการเป็นอิสระเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง (ในกรณีของพ่อครัวดิง เป้าหมายคือการหั่นเนื้อวัว) ซึ่งตามที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้แล้วว่า การเล่นเองเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่ต้องฝึกฝน มนุษย์ที่แท้คือผู้ที่ฝึกฝนการเล่นจนถึงขั้นชำนาญการ เมื่อเข้าใจว่า การเล่นเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝน ยิ่งชัดเจนว่า อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* มีนัยของ “การกระทำ” (Actively Doing) ด้วย ไม่ได้มีแค่นัย “การทำใจยอมรับ” (Passively Accepting) เท่านั้น

ด้วยเหตุนี้มโนทัศน์อิสรภาพย่อมไม่มีเพียงมิติเดียว การถอดความในลักษณะที่ละเลยต่อการจับใจความนัยของการเล่นนำไปสู่ความเข้าใจมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยเสนอว่าหากอาศัยการเล่นในหลากหลายแง่มุมความหมายเป็นกรอบในการวิเคราะห์มโนทัศน์อิสรภาพ จะทำให้เข้าใจมโนทัศน์อิสรภาพในปรัชญาจวงจื่อชัดเจนมากยิ่งขึ้น และ

⁶¹ Wenzel, C. H. (2003). Ethics and Zhuangzi: Awareness, freedom, and autonomy. *Journal of Chinese Philosophy*, 30(1), 115-126. <https://doi.org/10.1111/1540-6253.00109>

ครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งมิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิต
วิญญาณ และ อิสระภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง

บทที่ 3

การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอว่า มโนทัศน์อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ มี 2 มิติ นั่นคือ (1) มิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกซึ่งผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ และ (2) อิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ซึ่งในมิติแรก ผู้ศึกษาอาจพิจารณาจากปราชญ์เต๋าที่นิยมการปลีกวิเวก ถอนตัวเองออกจากสังคม เพื่อรักษาไว้ซึ่งชีวิตตน อย่างไรก็ตาม การรักษาไว้ซึ่งชีวิตด้วยการปลีกวิเวกจากสังคมก็เป็นการจำกัดความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิตด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยเห็นว่า การตีความมโนทัศน์อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อในมิติแรกเท่านั้น ไม่ใช่อิสรภาพที่ครบถ้วน และไม่อาจเรียกได้ว่าผู้นั้นสามารถผดุงชีวิตตนไว้ได้ สิ่งที่จะวิเคราะห์ในบทนี้คือ อิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ซึ่งปรากฏผ่านการเล่น การเล่นสามารถเปิดความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต และทำให้ผู้เล่นสามารถรื่นรมย์และผดุงชีวิตตนไว้ได้ในสถานการณ์ต่างๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง

มี 2 คำถามสำคัญที่ผู้วิจัยพยายามจะตอบในบทนี้ นั่นคือ (1) ความหมายของ “การเล่น” ในปรัชญาของจวงจื่อ; (2) การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อเป็นอย่างไร

3.1 โหยวในคัมภีร์จวงจื่อ

ตลอดคัมภีร์จวงจื่อ มีหลายบทที่จวงจื่อใช้คำศัพท์ โหยว (遊) ซึ่งแปลว่า “ท่องเที่ยว” หรือ “เล่น” เราสามารถเห็นตัวอย่างการใช้คำนี้ได้ชัดเจนชัดจากชื่อของบทที่ 1 *เซียว หยว โหยว (逍遙遊)* ซึ่งแปลเป็น “อิสรจร” ตามสำนวนแปลภาษาไทยของสุรติ ปรีชาธรรม และแปลเป็น “Free and Easy Wandering” ตามสำนวนแปลภาษาอังกฤษของเบอร์ตัน วัตสัน ซึ่งเป็นที่น่าพิจารณาอย่างยิ่งว่า บทที่ 1 อันเปิดบทด้วยเรื่องราวของพญามัจฉาคูณกลายร่างเป็นพญานกผิงเหินสู่ท้องฟ้า สื่อความนัยสำคัญถึงการแปรเปลี่ยนจากสภาพสามัญไปสู่อิสรภาพ ซึ่งต่างบทอื่นๆ ในคัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 1 ก็ปรากฏการใช้คำว่า โหยว เช่นกัน เช่น

เสี่ยวจื่อสามารถชี้คมเหาะเหินล่องลมสุขสมคลายใจถึงสิบห้าวันจึงกลับคือสู่โลก บรรดาโลกยศทั้งปวงนั้น เขาหาได้กังวลสนใจไม่ แม้นเขาอาจหลีกเลี่ยงความตรากตรำลำบากในการเดินเท้า แต่ก็ยังต้องอาศัยบางสิ่งบางอย่างเป็นเครื่องนำพาไป หากเขายึดถือสังขารแห่งฟ้าดินในการดำเนินไป ติดตามความแปรเปลี่ยนของ

ปราชญ์ทั้งหก แลท่อง (โหยว) ไปในอนันต์ไร้ขอบเขตเช่นนี้แล้ว ยังต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งใดอีก? (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 1)⁶²

เขียนอุบอกล่าแก่เหลียนสู่ว่า “ข้าได้ฟังเรื่องราวจากเจียวอ้ว ฟังดูเพื่อเจอไร้แก่นสาร ยิ่งเล่าก็ยิ่งฟังฝัน ข้าถึงแก่ตะลึงงัน ไม่สิ้นสุดคั้งทางข้างเคือกอัน ไพศาลไร้ขอบเขต ยิ่งห่างไกลจากเรื่องทางโลก”

“เขากล่าวถึงสิ่งใดหรือ?” เหลียนสูถาม

“เขากล่าวว่า มีคนสักคี่สิทธื้ออาศัยอยู่ ณ เขาภูเข่อันไกลโพ้น ผิวกายขาวใสราวหิมะ อ่อนโยนเอียงอายราวครุณีแรกรุ่ง คนผู้นี้ไม่กินธัญญาหารทั้งห้า สุดเพียงอากาศบริสุทธิ์ คิมเพียงน้ำค้างใสกลางทาว ปายป็นเคลียเคล้าหมุ่มเมฆหมอก ควบขิมังกรท่อง (โหยว) ไปยังทะเลใหญ่ทั้งสี่ ด้วยการเพ่งกระแสดิจ ก็สามารพพิทักษ์สรรพสัตว์จากโรคภัยอันตรายนานา บันดาลความอุดมสมบูรณ์สู่โลกหล้า ข้าคิดว่าเป็นเรื่องเหลวไหล แต่ไม่อาจเชื่อถือได้” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 1)⁶³

ตัวบททั้ง 2 ตัวอย่างดังที่ยกมา จวงจื่อใช้คำว่า โหยว ประกอบการบรรยายถึงมนุษย์ที่แท้ ประหนึ่งว่า “การ โหยว” นั้นเป็นความสามารถ/ทักษะอันจำเพาะของมนุษย์ที่แท้ ซึ่งสามารถท่อง/เล่นไปในพื้นที่เหนือโลกแห่งความเป็นจริง (“อนันต์ไร้ขอบเขต” “ทะเลใหญ่ทั้งสี่” ฯลฯ) ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเสนอแล้วว่า อิศราภาพในคัมภีร์จวงจื่อมีทั้งในมิติ “เหนือโลก” นั่นคือเข้าถึงอิสราภาพในเชิงความคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ หรือตามที่จวงจื่ออธิบายถึงพื้นที่เหนือโลกแห่งความเป็นจริงว่าในที่แห่งนั้น ไม่มีการแบ่งแยกและขอบเขต และอิสราภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ซึ่งในบทที่ 3 นี้กำลังจะนำเสนอต่อไปว่า การพิจารณาการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อฉายให้เห็นถึงอิสราภาพในมิติอย่างหลัง ได้อย่างชัดเจน

เสี่ยวฟาน เอมี หลี⁶⁴ ได้วิเคราะห์การใช้คำศัพท์ โหยว ตามที่ปรากฏในตัวบทต่างๆ ในคัมภีร์จวงจื่อ อาทิ การขิมเมฆหมอกท่องเที่ยว (โหยว) ไปเหนือท้องทะเลทั้งสี่ของมนุษย์ที่แท้ ไบมิดของพ่อครัวดิงซึ่งเคลื่อนไหวอย่างอิสระเสรี (โหยว) ในช่องว่างตามฟังก์และข้อต่อกระดูกของเนื่อวัว การเดินคุ่ม (โหยว) ของเจียวอ้วพลางร้องตะโกนลื้อขงจื่อถึงความอันตรายของการเที่ยวสอนสั่งคุณธรรม เป็นต้น ว่าต่างสื่อถึงการเล่นและจิตวิญญาณความขี้เล่นของจวงจื่อ ถึงแม้จวงจื่อจะ

⁶² สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 98.

⁶³ *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 99-100.

⁶⁴ Li, X. (2019). Playful You in the Zhuangzi and Six Dynasties Literati Writing. *British Journal of Chinese Studies*, 8(2), 1-28. <https://doi.org/10.51661/bjocs.v8i2.9>

ไม่ได้ให้บรรดาธิบาย โหยว ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งทำให้เกิดแนวความคิดความได้หลากหลายแง่มุม อย่างไรก็ตาม เอมี หลีเห็นพ้องกับนักวิชาการผู้ศึกษาจวงจื่อหลายท่านว่า แง่มุมหนึ่งที่ชัดเจนของ “การโหยว” คือการเคลื่อนไหวอย่างโปร่งโล่งเบาสบายอันเปลือยเปลีนและปราศจากการฝืนกระทำ (อุ้หวย) ดัง “ฝูงปลากำลังแหวกว่ายเล่นอย่างมีความสุข” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 17)⁶⁵ ด้วยเหตุนี้ “จึงมีคำกล่าวที่ว่า ปลาลื่นกันในสายน้ำ และมนุษย์ลื่นกันในวิถีแห่งเต๋า” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 6)⁶⁶ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า คำบทยดังกล่าวสื่อถึงการเคลื่อนไหวในพื้นที่ “ภายในโลก” ทั้งนี้ เอมี หลียังชี้ให้เห็นอีกแง่มุมของการ โหยวซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวโพทะยานไปสู่พื้นที่ “เหนือโลก” ดังที่พญามัจฉาคุนกลายร่างเป็นพญานกเฟิงกระพือปีกเหินสู่เวหา “มุ่งสู่ทะเลสาบสวรรค์แห่งแดนใต้”⁶⁷ ตลอดจนการเคลื่อนไหวของใบมีดของพ่อครัวดิงใน “พื้นที่จำกัด” หรือก็คือช่องว่างระหว่างฟังผืดและข้อต่อกระดูกของเนื้อวัว ถึงแม้จะเป็นการ โหยวภายใต้ข้อจำกัดแต่พ่อครัวดิงก็พบว่า “ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้ใบมีดได้เคลื่อนไหว (โหยว)” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 3)⁶⁸ การ โหยวของพ่อครัวดิงสื่อถึงการเล่นในพื้นที่เสมือน “เกม” ที่มีกฎกติกา

เอมี หลีวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นและพื้นที่ในการเล่น เมื่อการ โหยว คือการเล่นอันมีแง่มุมของ “การเคลื่อนไหว” เป็นสำคัญแล้ว การเคลื่อนไหวนั้นย่อมสามารถอ้างอิงถึง “กาลเทศะ” (Space and Time) บางอย่างด้วยเช่นกัน เฉกเช่นเดียวกับ “การเล่น” ซึ่งสามารถอ้างอิงถึง “สนามเล่น” (Playground) ได้เช่นกัน ทว่า เอมี หลีมองว่า การ โหยว/การเล่นที่แท้ตามทัศนะของจวงจื่อนั้นต้องมี 2 เงื่อนไขสำคัญ คือ (1) ต้องปลอดภัย และ (2) ต้องรื่นรมย์ ซึ่งการจะบรรลุเงื่อนไขทั้ง 2 นี้ได้จะต้องอาศัย “ทักษะ” (Skill) ซึ่งหล่อหลอมจากการฝึกฝนและความชำนาญการของผู้เล่น ดังที่พ่อครัวดิงได้ฝึกฝนการผ่าเนื้อวัวมานานถึง 19 ปี และชำแหละวัวมาแล้วนับพันตัว หรือดังที่ปราชญ์เต๋าขงจื่อได้ทักท้วงเหยียนหุยที่กำลังเดินทางเพื่อไปชักนำเจ้าครองแคว้นเหว่ย ใน คัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

เหยียนหุยเข้าไปหาขงจื่อ เพื่อขออนุญาตออกเดินทาง

“เจ้าจะไปไหน?”

⁶⁵ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). จวงจื่อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 307.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

“ข้าจะเดินทางไปยังแคว้นเหว่ย”

“เจ้าจะไปทำอะไรที่นั่น?”

“ข้าได้ยินมาว่า เหว่ยหวัง เจ้าครองแคว้นเหว่ยเยาว์วัยมาก กระทำการต่างๆ ตามอำเภอใจ ไม่คิดใคร่ครวญถึงการปกครองบ้านเมือง และไม่เห็นความผิดพลาดของตน ไม่รู้สึกใดๆ ต่อการนำพาประชาชนไปสู่หายนะ ประชาชนถูกเกณฑ์เข้าสู่สงครามล้มตายเกลื่อนกลาดมากมายราวเศษหญ้าวัชพืชของมเหสีมา ประชาชนต่างไร้แห่งที่จะบ่าหน้าไปพึ่งพิง ข้าได้ฟังคำสั่งสอนของอาจารย์ว่า ‘จงผลจากแผ่นดินที่อยู่ในระเบียบดีแล้ว มุ่งสู่แคว้นที่ตกอยู่ในวิกฤตวุ่นวาย ด้วยมีผู้บาดเจ็บป่วยไข้เนืองแน่นตามประตูบ้านหมอ’ ข้าได้ยึดถือคำเหล่านี้เป็นหลักการชีวิต และหวังว่าจะสามารถฟื้นฟูแคว้นเหว่ยให้เป็นปกติสุข”

“อา” ขงจื๊ออุทาน “เมื่อเจ้าไปที่นั่น ก็มีแต่จะถูกประหาร เต้าไม่อาจมีสิ่งใดแทรกแซงปะปน เมื่อมันถูกแทรกแซงก็จะแตกแยกเป็นหลายทาง เมื่อมีหลายทางก็จะเกิดความวุ่นวาย เมื่อเกิดความวุ่นวายใหญ่หลวงก็จะกลายเป็นคนทุกข์ยากเดือดร้อน ความเดือดร้อนที่ไม่อาจเยียวยา มนุษย์ที่แท้แต่โบราณต้องแน่ใจเสียก่อนว่าตนได้เข้าถึงมันอย่างมั่นคงแล้ว จากนั้นจึงพยายามหยาบย่นมันให้แก่ผู้อื่น เมื่อเจ้ายังไม่แน่ใจว่าเจ้าได้เข้าถึงสิ่งใด เจ้าจะเดือดร้อนไปไยกับการกระทำของทรราช? (คัมภีร์จวงจื๊อ บทที่ 4)⁶⁹

เหยียนฮุยกระตือรือร้นที่จะเข้าสู่สนามเล่น ซึ่งตามความหมายที่จวงจื๊อสื่อถึง ย่อมมีข้อจำกัดหรือกฎกติกาในการเล่นอยู่ในพื้นที่นั้น และอาจเป็นอันตรายและไม่น่าอภิรมย์สำหรับ “มือใหม่” กล่าวคือ มนุษย์ปุถุชนผู้ซึ่งยังไม่ชำนาญในการเล่น อุปมาประหนึ่งเด็กน้อยผู้ไม่ประสีประสานักกีฬาอยากเล่นไม้กระดก ซึ่งสุ่มเสี่ยงที่จะหกล้มฟกช้ำได้ ต่างจากมนุษย์ที่แท้ผู้ซึ่งเข้าถึงการเล่นอย่างมั่นคงแล้ว เอมี หลีมองว่า การ โหย หรือ การเล่นตามที่จวงจื๊อสื่อถึงนั้น คือทักษะอันสามารถผดุงชีวิตของผู้เล่นให้แคล้วคลาดปลอดภัย และอำนวยให้ผู้เล่นเกิดความรื่นรมย์ได้ในพื้นที่เล่นแห่งนั้น ในคัมภีร์จวงจื๊อยังได้บันทึกถึงความไม่ประสีประสานักกีฬาอยากเล่นของมือใหม่ไว้เพิ่มเติมดังนี้

“ท่านเคยได้ยินเรื่องคักแตนคำข้าวที่กวัดแกว่งแขนอย่างเกรี้ยวกราดต่อหน้าธรรมาที่กำลังเล่นเข้ามา โดยหาว่าไม่อาจหยุดมันได้ นี่เป็นการประเมินปัญญาความสามารถของตนสูงส่งเกินจริง พึงรอบคอบระวังไวหากท่านรุกเร้าด้วยการแสดงสติปัญญาความสามารถอย่างล้นเหลือ ท่านก็จะตกอยู่ในอันตราย

“ท่านรู้หรือไม่ว่าผู้ฝึกเลื้อยอย่างไร เขาไม่กล้าให้สัตว์เป็นๆ แก่เสือกิน เนื่องจากกลัวว่ามันจะเรียนรู้รสชาติแห่งความอร่อยจากการสังหาร เขาไม่กล้าให้สัตว์ทั้งตัวแก่มัน ด้วยกลัวว่ามันจะเรียนรู้รสชาติของความอร่อยจากการฉีกกระชาก เขาจะเฝ้าประเมินความอยากกระหายของเสือก และทำความเข้าใจอุปนิสัยอันอร่อยของมัน

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

อย่างถ่องแท้ เหล่าเสือนั้นต่างสายพันธุ์กับมนุษย์ แต่ท่านก็ยังสามารถฝึกฝนมันให้เชื่องกับผู้ดูแลด้วยการคล้อยตามมันไป ผู้ที่ถูกล้างหนั้น คือผู้ที่ต่อต้านขัดขวางมัน (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)⁷⁰

เอมี หลีได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นและพื้นที่ของการเล่นต่อไปว่า โหยว ในคัมภีร์จวงจื่อนั้น นอกจากจะอธิบายได้ในแง่มุมของการเล่นภายในพื้นที่ที่มีข้อจำกัด หรือ “ภายในโลก” ดังที่ได้อ้างอิงมาแล้ว จวงจื่อยังได้กล่าวถึงการ โหยว ไปสู่พื้นที่ “ไร้ขอบเขต” “หมู่บ้านแห่งความว่างเปล่า” “ทุ่งกว้างอันเว้งว้าง” หรือ “เหนือโลก” ไว้เช่นกัน ดังที่ขงจื่อส่งจื่อกั้งให้ไปช่วยพิธีศพของจื่อซังฮู่ หนึ่งในสามปราชญ์เต๋าผู้เสียชีวิตลง แต่จื่อกั้งกลับพบว่าปราชญ์เต๋าที่เหลือทั้ง 2 ผู้ เป็นสหายกลับร้องเพลงคิดพิณต่อหน้าศพ ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

อา เจ้าซังฮู่!

อา เจ้าซังฮู่!

ท่านได้กลับคืนสู่สัจรูปของท่านแล้ว

ขณะที่พวกเรายังเป็นมนุษย์อยู่ โอ!

จื่อกั้งถลันเข้าไปแล้วถามว่า “ข้าขอละลาบละส้วงถาม นี่เป็นพิธีกรรมอะไรกัน การตะโกนร้องเพลงต่อหน้าศพเช่นนี้”

ทั้งสองหันมองหน้ากันและหัวเราะขึ้น “เจ้านี้จะมีรู้อะไรเกี่ยวกับความหมายของพิธีกรรม?”

จื่อกั้งกลับมาและเล่าสิ่งที่ประสบแก่ขงจื่อ “คนพวกนี้เป็นคนชนิดไหนกันแน่?” เขาถามขึ้น “พวกเขาไม่แยแสต่อมารยาทอันเหมาะสม ไม่ใส่ใจต่อกิริยาภายนอก แม้สีหน้าก็ปราศจากความทุกข์โศก พวกตะโกนร้องเพลงต่อหน้าศพ ข้าไม่อาจสรรหาคำมาเรียก พวกเขาเป็นคนเยี่ยงไรหรือ?”

“มนุษย์เยี่ยงพวกเขานี้” ขงจื่อกล่าว “ท่องเทียวเนเจอร์ (โหยว) อยู่พื้นที่เหนือโลก สำหรับมนุษย์เยี่ยงข้านี้ ยังวนเวียนอยู่ในโลก การอยู่เหนือโลกและในโลกนี้ไม่อาจมาบรรจบพบกัน ข้าช่างโง่งเวลาที่ส่งเจ้าไปแสดงความอาลัย แม้ในบัดนี้พวกเขาก็ได้เป็นสหายกับผู้สร้างสรรค์พลัง และบรรสานอยู่กับลมหายใจของฟ้าและดิน พวกเขาเห็นชีวิตเป็นเพียงเงื่องอก เป็นหูดตาปลาที่ปูค โปน และเห็นความตายเป็นดั่งผลและฝักหนองที่แตกออก

“สำหรับมนุษย์เช่นพวกเขานี้ ปราศจากคำถามเรื่องจะเลือกเอาชีวิตหรือความตาย พวกเขาได้หยิบยืมรูปจากสรรพชีวิตมาพำนัก ในเรือนกาย พวกเขาได้หยิบยืมรูปจากสรรพชีวิตมาพำนัก ในเรือนกาย พวกเขาล้มดับ ม้าม ลืมหู ตา ลืมการหมุนเวียนหันเหียน สิ้นสุดและเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง ไม่รู้ว่าเริ่มต้นหรือสิ้นสุดสัจจรไปอย่างเสรี (โหยว) เหนือผู้คนฐลีของโลก และปลอดโปร่งเป็นสุขอยู่ในอภกรรม เหตุใดพวกเขาจะต้องมาวิตกวนวายกับ

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

พิธีกรรมอันไร้สาระของโลก และแสวงแสดงเพื่อให้คู่ต่อสู้ตายตาของผู้คนสามัญด้วยเล่า? ” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 6)⁷¹

เอมี หลีขยายความความคับทไว้วว่า พื้นที่ในโลกที่ขงจื่อและจื่อกั๋งดำรงอยู่นั้นคือพื้นที่ที่มีขอบเขต กฎกติกา คุณธรรม พิธีกรรม กฎหมายและโทษทัณฑ์ของผู้ปกครอง ตลอดจนค่านิยมของสังคม ชื่อเสียง เงินทอง ครอบไว้อยู่ มนุษย์ปัจเจกชนผู้อยู่ในสังคมย่อมเสี่ยงต่อการประสบภัยอันตรายต่างๆ เหล่านี้ ต่างจากมนุษย์ที่แท้ผู้ซึ่งสามารถอยู่ร่วมและอยู่รอดท่ามกลางความอลหม่านของโลกด้วยการ โหยวในพื้นที่ในโลก ดำรงตนเยี่ยง “ฤาษีสังคม” (Social Hermit) ผู้ที่ไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงหนีห่างจากสังคม แต่ก็สามารถเที่ยวไปมาระหว่างในโลกและเหนือโลกได้ พื้นที่เหนือโลกนี้เองที่มนุษย์ที่แท้ได้ฝึกอารมณ์และความเต็มแท้ของตนไว้มิให้ถูกกล้ำกรายโดยมายาและความร้อนรุ่มบีบคั้นของโลก มนุษย์ที่แท้ผู้ที่บรรลุถึงทักษะในการ โหยวโดยบริบูรณ์แล้วนี้เองจึงสามารถผจญชีวิตตนไว้ได้จบสิ้นอายุขัย

เอมี หลีสรุปข้อเสนอของเธอว่า การ โหยวนั้นคือการเล่นในแง่มุมของการเคลื่อนไหว ซึ่งในคัมภีร์จวงจื่อได้เผยให้เห็น 2 พื้นที่ของการเล่นที่มนุษย์ที่แท้สามารถเที่ยวไปเที่ยวมาอย่างอิสระเสรี นั่นคือ “ในโลก” และ “เหนือโลก” อนึ่ง ด้วยแนวการวิเคราะห์พื้นที่ของการเล่นดังกล่าว เอมี หลีเสนอว่า โหยว ในคัมภีร์จวงจื่อสามารถเข้าใจได้ 5 แง่มุมดังนี้ (1) การเคลื่อนไหวด้วยความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ; (2) พฤติกรรมและอารมณ์ที่เล่น; (3) ข้อจำกัดในพื้นที่เสมือนเกมซึ่งต้องอาศัย “สุดยอดทักษะ” ในการฟันฝ่า; (4) การโหมทะยานด้วยจินตนาการ ไปสู่พื้นที่เหนือโลก; (5) มนุษย์ที่แท้ผู้อยู่ร่วมภายในโลกอย่างรื่นรมย์

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่า หากจะอาศัยแนวการวิเคราะห์ โหยวเพื่อนำมาอธิบายการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ อาจยังไม่เพียงพอ เพราะคัมภีร์จวงจื่อเป็นวรรณกรรมปรัชญาเชิงรหัสลับ ซึ่งต้องอาศัย “การอ่านระหว่างบรรทัด” เพื่อตีความนัยประกอบ ฉะนั้น การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อจึงไม่อาจพิจารณาเพียงการใช้คำศัพท์ โหยว ตามที่ปรากฏในคัมภีร์จวงจื่อ เพียงเท่านั้น ยังมีหลากหลายข้อเขียนในคัมภีร์จวงจื่อที่ถึงแม้ว่าจะไม่มีคำว่า โหยวปรากฏ แต่ก็มิ้นยว่า จวงจื่อพยายามสื่อถึงการ เล่นด้วยเช่นกัน อาทิ คัมภีร์จวงจื่อ ซึ่งบรรยายถึงช่างฝีมือที่แสดงฝีมือลายมือสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบต่างๆ เช่น ช่างไม้ซึ่งทำที่แขวนระฆังได้งามไร้ที่ติ ช่างทำตะขอของตระกูลค้าชื่อหมา ช่างทำล้อรถผู้

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172-173.

ซึ่งรังสรรค์ผลงานได้ตั้งใจ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเล่นอาจไม่ได้ถูกบรรยายในลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่างตนเองกับโลก สิ่งของ และผู้อื่นเพียงเท่านั้น แต่รวมถึงบทสนทนาระหว่างจวงจื๊อกับส่วยจื๊อ ระหว่างสามัญชนกับปราชญ์เต๋า ระหว่างเหยียนหุยกับ ปราชญ์เต๋าชงจื๊อด้วยเช่นกัน ซึ่งสื่อนี้ยังถึงอากัปกิริยาและท่าทีของมนุษย์ที่แท้ที่ปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ บทสนทนาเหล่านี้เป็นการโต้ตอบผ่านบทสนทนาต่างๆ ด้วยความโปร่งเบา และ “ใจเล่น” อันสะท้อนถึงทัศนคติที่สามารถวางเฉยต่อความร้อนรุ่มบีบคั้นของสถานการต่างๆ และอาจยังมีการเล่นในแง่มุมอื่นๆ ใน *คัมภีร์จวงจื๊อ* นอกเหนือจากที่หยิบยกมาเบื้องต้นอีกด้วย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความหมายของ “การเล่น” จากนักวิชาการที่ศึกษาปรัชญาการเล่น (Philosophy of Play) เพื่อนำมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์และอธิบายขยายความการเล่นในแง่มุมต่างๆ ใน *คัมภีร์จวงจื๊อ* ประกอบกับแนวการวิเคราะห์ *โหยวของเอมี* หลี

3.2 การเล่นใน 6 แง่มุมตามทัศนะของโทมัส เอส เฮนริกส์

ในงาน *Play and the Human Condition* (2015)⁷² โทมัส เอส เฮนริกส์ได้สำรวจทัศนะของนักวิชาการต่างๆ ที่มีต่อแง่มุมของการเล่น และนำเสนอทัศนะของเขาว่า การเล่นเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้มนุษย์บรรลุความหมายภายในหรือความสมบูรณ์ของชีวิตตน (Self-actualization) โดยมนุษย์สามารถใช้การเล่นเพื่อทำทาบขอบเขตของความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิตเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ในการใช้ชีวิตให้เหมาะสม เฮนริกส์สนับสนุนทัศนะของโยฮัน ฮุยซิงกา (Johan Huizinga)⁷³ นักวิชาการด้านปรัชญาการเล่นคนสำคัญซึ่งมองว่า การเล่นเป็นสิ่งที่เผยแสดงรากเหง้าของวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ฮุยซิงกาใช้คำว่า “ห้วงแห่งมนตรา” (Magic Circles) เพื่อบรรยายช่วงเวลาที่ผู้เล่นกำลังจะเล่น เสมือนผู้เล่นต่างถูกคูดจากโลกแห่งความจริงไปสู่โลกแห่งความเป็นไปได้ที่ผู้เล่นสามารถจำลองรูปแบบการใช้ชีวิตต่างๆ ได้อย่างปลอดภัย การเล่นจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการก่อมเกลาสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ มิใช่เพียงในแง่ของการผลิตซ้ำวัฒนธรรมที่มีแต่เดิมเท่านั้น แต่การเล่นยังสามารถสร้างบริบททางสังคมและวัฒนธรรมใหม่ได้ด้วยเช่นกัน เฮนริกส์เห็นตรงกันกับ Huizinga ว่า มนุษย์สามารถใช้การเล่นเป็นจุดอ้างอิงในการใช้ชีวิตเพื่อช่วยให้เห็นชีวิตในรูปแบบที่ควรใช้หลากหลายรูปแบบ

เฮนริกส์ได้วิเคราะห์ถึง 2 เหตุผลที่เราควรศึกษาเรื่องการเล่นดังนี้

⁷² Henricks, T. S. (2015). *Play and the Human Condition*. University of Illinois Press.

⁷³ Huizinga, J. (1970). *Homo ludens: a study of the play element in culture*. Maurice Temple Smith.

เหตุผลประการแรกคือเพื่อพัฒนาการของมนุษย์ หรือ การกลับสู่วัยเด็ก เมื่อมนุษย์เราอยู่ในวัยเด็ก เราต่างมีความตื่นตัวและความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยอารมณ์สนุกสนานอยู่เสมอ เพราะสิ่งต่างๆ ยังถือว่าเป็นสิ่งใหม่และสร้างความประหลาดใจสำหรับเราในวัยเด็กได้ แต่เมื่อมนุษย์เจริญวัยขึ้น ความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ด้วยอารมณ์สนุกสนานนี้จะค่อยๆ เจือจางหายไป เพราะประสบการณ์นำมาซึ่งความคุ้นเคยและความยึดมั่นต่อมุมมองหนึ่งๆ ที่มีต่อโลกและสังคม เฮนริกส์เปรียบเทียบการเล่นเป็นห้องทดลองทางสังคมที่สามารถกระชากมนุษย์ออกจากโลกทัศน์และความคุ้นเคยเดิม มาสู่ความเป็นไปได้ใหม่ๆ ภายในกาลเทศะ (Space and Time) ที่สั้นโดยจากโลกแห่งความเป็นจริง จึงเป็นโอกาสอันดีที่ผู้เล่นจะได้ทดลองแนวทางอื่นที่ไม่คุ้นเคย ตลอดจนแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองอย่างเต็มที่ ด้วยกาลเทศะเยี่ยงนี้ การเล่นเอื้อหนุนการได้มาซึ่งทักษะอันเป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการในด้านต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งทางร่างกายและการเคลื่อนไหว ทางสติปัญญา ทางภาษาและการสื่อสาร และทางสังคมและอารมณ์

เหตุผลประการที่สองคือความท้าทายในวัยผู้ใหญ่ เมื่อมนุษย์โตขึ้นถึงวัยที่จะเข้าสังคมต่างๆ มนุษย์มักเลือกเข้าสังคมตามความโน้มเอียงหลากหลายประการ ประการหนึ่งที่สำคัญคือ ตามความชอบและงานอดิเรก ซึ่งความชอบและงานอดิเรกบางอย่างมักถูกตัดสินว่าสูงส่งหรือน่านิยมมากกว่าอย่างอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยใหม่ที่มีความสะดวกสบายมากกว่าแต่ก่อน (สำหรับคนส่วนมาก โดยเฉพาะในประเทศที่เจริญแล้ว) การพักผ่อนและงานอดิเรกจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งขาดในฐานะที่เป็นช่องทางในการประกอบสร้างตัวตนและการประเมินคุณสมบัติส่วนบุคคล เฮนริกส์มองว่า การเล่นเป็นความท้าทายในวัยผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่ไม่ได้ต้องการเล่นเพียงเพื่อความสนุก แต่เล่นเพื่อที่จะได้รับการยอมรับจากสังคมรอบข้างด้วยเช่นกัน เพราะในขณะที่เล่น ผู้เล่นก็ต่างเปิดเผยคุณสมบัติภายในของตนออกมาด้วยเช่นกัน ผู้เล่นมีอิสระในการเผยแสดงซึ่งความเป็นตัวเองในแง่มุมต่างๆ ซึ่งอำนวยความสะดวกดำรงอยู่ในแต่ละสังคม ดังนั้น การเล่นในวัยผู้ใหญ่จึงเป็นความท้าทายที่น่าศึกษาเพราะการเล่นมีเพียงครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ส่วนบุคคล (เพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง) แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี เมื่อกลับมาสู่คำถามสำคัญที่เฮนริกส์และผู้วิจัยเองพยายามตอบคือ การเล่นนั้นคืออะไรกันแน่? ในเมื่อมนุษย์เรามีการกล่าวถึงการเล่นในหลากหลายแง่มุมและต่างบริบทอยู่ตลอด ไม่ว่าจะเป็นในฐานะกิจกรรมซึ่งถูกออกแบบมาอย่างเฉพาะเจาะจงเพื่อการเรียนและความบันเทิง อาทิ เล่นเกม เล่นกีฬา เล่นละคร การละเล่น เป็นต้น หรือจะเป็นในฐานะท่าทีหรืออารมณ์อย่างความ

ผู้เล่นกระเช้าเข้าเหย้า เป็นต้น อนึ่ง การเล่นยังมีมิติที่ลึกและครอบคลุมหลากหลายแง่มุม เมื่อมนุษย์สามารถนำพาการกระทำหรือกิจกรรมใดๆ ก็ตาม มาประยุกต์ด้วยบริบทของการเล่น ได้อีกด้วย ถึงแม้การกระทำ/กิจกรรมนั้นๆ จะไม่ได้มีจุดประสงค์เพื่อการเล่นและความบันเทิงอย่างเฉพาะเจาะจง อาทิ เดินเล่น คุยเล่น ขับรถเล่น การแข่งขันกินดื่ม ตลอดจนเกมกริธา เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การเล่นนั้นสามารถถูกมองและพิจารณาได้ในหลากหลายแง่มุม การเล่นจึงไม่อาจถูกมองในฐานะแง่มุมหนึ่งๆ เพียงเท่านั้น เฮนริกส์จึงนำเสนอกรอบการวิเคราะห์การเล่นซึ่งถูกมองอย่างครอบคลุมผ่าน 6 มุมมองดังนี้

1. การเล่นในฐานะการกระทำ (Play as Action)

การเล่นสามารถถูกมองในฐานะการกระทำบางสิ่งบางอย่างต่อตนเองและโลกด้วยความมีสติ (Conscious) ซึ่งบุคคลอื่นอาจแลเห็นการเคลื่อนไหวของร่างกายอย่างเฉพาะเจาะจงและมีรูปแบบ เช่น การเหวี่ยงและรับลูกบอลกับฝ่าผนัง เฮนริกส์มองว่า การเล่นในฐานะการกระทำมี 2 ลักษณะ นั่นคือ (1) การแปรเปลี่ยน (Transformation) ซึ่งหมายถึงผู้เล่นได้แปรเปลี่ยนเจตจำนงของตนอันเป็นนามธรรมในระดับภายใน (Subjective) ไปสู่การกระทำบางสิ่งบางอย่างอันมีสิ่งภายนอกรองรับผลแห่งการกระทำนั้น (Objective) เพื่อที่จะทดสอบและขัดเกลาทักษะของตน เช่น ผู้เล่นมีเจตจำนงที่จะเล่นลูกบอล เจตจำนงอันเป็นนามธรรมนั้นได้แปรเปลี่ยนไปสู่การกระทำซึ่งมีสิ่งภายนอกรองรับผลแห่งการกระทำนั้น นั่นคือ ลูกบอลที่ถูกปา และผนังที่ถูกลูกบอลกระทบ; (2) การถูกดูดกลืน (Consummation) นั่นคือ การที่ผู้เล่นมีความสนใจและจดจ่อเฉพาะเพียงสิ่งที่ตนกำลังกระทำ เพราะโดยทั่วไปแล้วบริบทของการเล่นจะอาศัยการตอบสนองของผู้เล่นต่อกาลเทศะ ณ ปัจจุบันขณะ เช่น เมื่อปาลูกบอลกระทบผนังแล้ว ลูกบอลนั้นย่อมกระดอนกลับมา ซึ่งกระตุ้นให้ผู้เล่นโผล่ตัวเข้ารับลูกบอลนั้น

2. การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ (Play as Interaction)

การเล่นสามารถถูกมองในแง่มุมของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อโลก สิ่งของ และผู้คน เฮนริกส์อธิบายว่า เวลาที่เรากล่าวถึงการเล่นหนึ่งๆ เรามักจะต้องกล่าวว่า การเล่นนั้นเล่นกับอะไรหรือเล่นกับใครอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ การเล่นจึงสามารถถูกมองในแง่มุมของการมีปฏิสัมพันธ์ไปมาระหว่างผู้เล่นและวัตถุของการเล่น หรือคู่เล่น (Playmates) ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ไปมานี้อาจขยายความเพิ่มเติมได้ว่า เป็นรูปแบบของการแลกเปลี่ยนสื่อสาร เพราะผู้เล่นมีเพียงเป็นผู้กระทำโดยฝ่ายเดียว แต่ก็ยังเป็นผู้ถูกกระทำและตอบสนองกลับคืนด้วย เฮนริกส์มองว่า การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์มี 2

ลักษณะ นั่นคือ (1) การแข่งขัน (Contestive) ซึ่งเฮนริกส์ หยิบยกทัศนะของ Huizinga ขึ้นมาเสริมว่า บ่อยครั้งการเล่นมักถูกพัฒนาไปเป็นการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งบางอย่าง เช่น รางวัล หรือเพื่อการเผยแพร่ซึ่งบางอย่าง เช่น ทักษะหรือบุคลิกภาพบางอย่างที่เหนือกว่าคู่แข่งหรือตัวเองในอดีต (แข่งขันกับตัวเอง); (2) ความคาดเดาไม่ได้ (Unpredictability) เมื่อผู้เล่นมีปฏิสัมพันธ์ต่อวัตถุของการเล่นหรือคู่แข่ง กล่าวคือ เมื่อผู้เล่นกำลังเล่นกับสิ่งภายนอก ผู้เล่นย่อมไม่อาจคาดหวังการตอบสนองในรูปแบบเดิมได้ทุกที่ทุกเวลา เพราะสิ่งภายนอกต่างมีภววิทยาของตน การตอบสนองที่ผู้เล่นได้รับกลับมาอาจจะสร้างความประหลาดใจให้ได้ และจึงเป็นธรรมชาติของการเล่น เช่น ในกรณีของนักหมากรุก เขาอาจเลือกที่จะเล่นทั้งหมากสีดำและหมากสีขาวด้วยตัวคนเดียวเพื่อลับฝีมือ หากแต่การเล่นด้วยตัวคนเดียวไม่อาจสร้างความประหลาดใจให้แก่เขาได้ เพราะเขาคนเดียวเป็นผู้กำหนดว่าควรจะไปไหนมาไหนได้ตอบตาเดินของเขาเองอย่างไร ในเกมอย่างหมากรุกแล้ว ย่อมเป็นการสนุกกว่าหากมีคู่แข่งที่ต่างผลัดกันรุกและผลัดกันแก้หมากของอีกฝ่าย

3. การเล่นในฐานะกิจกรรม (Play as Activity)

การเล่นสามารถถูกมองในแง่มุมมองที่กว้างมากกว่าการกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์ดังที่เฮนริกส์ได้อธิบายมา โดยการเล่นในฐานะกิจกรรมนี้เป็นการมองการเล่นในแง่มุมมองของกาลเทศะอันจำแนกเฉพาะ ซึ่งในแต่ละกิจกรรมหนึ่งๆ มนุษย์ในแต่ละสังคมและวัฒนธรรมจะมีชุดความเข้าใจแรกว่า การเล่นในฐานะกิจกรรมนั้นๆ มีองค์ประกอบอะไรบ้าง เช่น เมื่อกล่าวถึงเกมหมากรุกโดยทั่วไปเราทราบกันดีว่า เป็นการเล่นในฐานะกิจกรรมที่เล่นกัน 2 คน ต่างฝ่ายต่างควบคุมหมากสีดำ-ขาว แต่ละตัวหมากมีรูปแบบการเดินที่แตกต่างกันออกไป ผู้เล่นสามารถเลือกที่จะเล่นโดยจับเวลาหรือไม่ก็ได้ เป็นต้น ทั้งนี้ นอกจากกติกาแล้ว ในแต่ละกิจกรรมก็อาจมีวัฒนธรรมและการถือมารยาทที่ถูกรวมในชุดความเข้าใจแรกนี้ด้วยเช่นกัน ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ผู้เล่นถูกคาดหวังให้ถือปฏิบัติด้วย เช่น ในเกมหมากรุก หากผู้เล่นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพลาดท่า (Blunder) เสีย 'ควีน' ซึ่งเป็นหมากแม่ทัพที่ทรงพลังที่สุดของแต่ละฝ่ายไปโดยง่าย ตามมารยาทแล้ว ฝ่ายที่พลาดท่าควรขอยอมแพ้ เพราะหากฝืนเล่นต่อก็จะเป็นการเล่นด้วยสถานการณ์ที่เสียเปรียบเป็นอันมาก และอาจถูกมองว่าเป็นการทำให้อีกฝ่ายเสียเวลา ฉะนั้น การเล่นในฐานะกิจกรรมจึงเป็นแง่มุมมองการเล่นอย่างเป็นโครงข่ายและซับซ้อนขึ้นกว่าการมองในฐานะการกระทำหรือการมีปฏิสัมพันธ์หนึ่งๆ เท่านั้น เฮนริกส์มองว่าการเล่นในฐานะกิจกรรมมี 2 ลักษณะ นั่นคือ (1) การจัดระเบียบตัวเอง (Self-regulated) ซึ่งหมายถึงการคลี่คลายขยายตัวของพัฒนาการในกิจกรรมนั้นๆ ในขณะที่การเล่นดำเนินไป ซึ่งแต่ละกิจกรรมย่อมต้องมีกฎกติกาหรืออำนาจในการจัดระเบียบตัวเองอยู่; (2) การถูกแบ่งออกเป็นระยะ (Episodic)

ซึ่งอาจได้รับการอำนวยความสะดวกโดยการจัดระเบียบตัวเองของกิจกรรมนั้น ภายใต้อิทธิพลดังกล่าว การเล่นในแต่ละช่วงขณะของกิจกรรม นั่นคือ การตอบสนองกันไปมาระหว่างผู้เล่น วัตถุประสงค์ของการเล่น และผู้เล่นจะมีมิติที่แตกต่างกันออกไป เช่น เกมหมากรุก ซึ่งสามารถแบ่งการเคลื่อนไหวของพัฒนาการในเกมออกเป็น 3 ระยะคือ การเปิดหมาก กลางกระดาน และปลายกระดาน ซึ่งเกิดจากการที่ต่างฝ่ายต่างเดินหมากของตัวเองและผลัดกันกินหมากของอีกฝ่าย ถึงแม้ว่า ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายยังเล่นอย่างเข้าไปซ้ำมา นั่นคือ การผลัดกันเดินและกินหมากของอีกฝ่าย แต่การเล่นในแต่ละระยะจะมีกลยุทธ์ ความซับซ้อน และประสบการณ์ในการเล่นที่แตกต่างกันออกไป

4. การเล่นในฐานะท่าที (Play as Disposition)

การเล่นสามารถถูกมองในแง่มุมมองของสภาวะภายในของผู้เล่นอันสะท้อนออกมาผ่านท่าที ไม่ว่าจะเป็นทางสีหน้า แววตา น้ำเสียง และอากัปกริยา ซึ่งแสดงออกให้โลกได้รับรู้ถึงความสนใจ ความเปิดกว้าง ความคาดหวัง ความอยากรู้อยากเห็น ความขี้เล่น ความเบิกบานใจ เป็นต้น ซึ่งเฮนริกส์มองว่า บ่อยครั้งที่การกระทำ หรือ การมีปฏิสัมพันธ์ หรือการร่วมกิจกรรมหนึ่งๆ จะถูกนับว่าเป็นการเล่นด้วยหรือไม่ นั่น ท่าทีของผู้มีส่วนร่วมนั้นจะเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกได้เป็นอย่างดี โดยเฮนริกส์ได้เน้นท่าทีของความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) เป็นพิเศษ เพราะเป็นท่าทีที่โหมโรงผู้เล่นไปสู่การเล่นในฐานะประสบการณ์ กล่าวคือ จากความอยากรู้อยากเห็น ไปกระตุ้นพฤติกรรมให้เกิดการลงมือเล่นจริง

5. การเล่นในฐานะประสบการณ์ (Play as Experience)

การเล่นสามารถถูกเข้าใจในแง่มุมมองของสภาวะภายในได้อีกประการหนึ่ง การเล่นในฐานะท่าทีนั้นเป็นเรื่องของการสะท้อนทัศนคติและอารมณ์ของผู้เล่นให้โลกภายนอกได้รับรู้ การเล่นในฐานะประสบการณ์ดังที่เฮนริกส์อธิบายนี้เป็นในแง่มุมมองของความรู้สึกถึงนามธรรมอันเกิดขึ้นแก่ผู้เล่นว่า ในขณะที่เล่นอยู่นั้นประสบการณ์ที่ประสบนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งเฮนริกส์อ้างถึง มิฮาย ชิกเซนต์ มิฮายี (Mihaly Csikszentmihalyi) นักจิตวิทยาคนสำคัญในด้านจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) ซึ่งในงานของเขา *Flow: The Psychology of Optimal Experience*⁷⁴ ได้ศึกษากิจกรรมที่หลากหลายอย่างการเล่นกีฬา การเล่นเกม งานฝีมือว่า คุณภาพประการหนึ่งของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้เล่นเล่น เรียกว่า “ภาวะลื่นไหล” (Flow) ซึ่งชิกเซนต์มิฮายีให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นการจดจ่ออยู่กับสภาวะการการเล่นอย่างลึกซึ้ง และอย่างไม่อาจถูกสิ่งอื่นรบกวน มิเพียง

⁷⁴ Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper and Row.

แค่นั้น ภาวะลื่นไหลนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับความปีติในรรมย์ (Pleasure) ที่ผู้เล่นอาจประสบได้ในระหว่างที่เล่นอีกด้วย โดยเฮนริกส์ได้เสริมว่า ประสบการณ์ที่ผู้เล่นประสบนั้นจะค่อยๆ คลี่คลายอย่างเป็นขั้นตอนในระหว่างที่เล่น โดยมี 3 ขั้นตอน นั่นคือ (1) ความคาดหวัง (Anticipation) ต่อสิ่งที่อยาก رؤอยากเห็น ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่สืบสานต่อจากการเล่นในฐานะท่าที่ดังอธิบาย; (2) ความสนุก (Fun) ซึ่งเป็นประสบการณ์ในขั้นที่ผู้เล่นได้เริ่มต้นกระทำการเล่นแล้ว ; (3) ความพึงพอใจ (Gratification) ซึ่งเป็นประสบการณ์ในขั้นสุดท้ายเมื่อการเล่นนั้นจบลง ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้คือ ประสบการณ์เชิงบวกของการเล่น ทว่า เฮนริกส์ยังมองว่า การเล่นในฐานะประสบการณ์อาจมีการคลี่คลายอย่างเป็นขั้นตอนในเชิงลบได้ด้วยเช่นกัน อาทิ ความกังวลใจ (Anxiety) ความคับข้องใจ (Frustration) ความเบื่อหน่าย (Boredom) ความผิดหวัง (Failure) ความเหนื่อยล้า (Fatigue) เป็นต้น หากผู้เล่นมีประสบการณ์เชิงลบของการเล่นมากเกินไป อาจทำให้การเล่นนั้นต้องสิ้นสุดลงก่อนเวลา (ผู้เล่นเลิกเล่นกลางคัน) ซึ่งประสบการณ์ในการเล่นจะเป็นเชิงบวกหรือลบนั้น ขึ้นอยู่กับความยาก-ง่ายของการเล่นนั้นๆ ตามที่ ซิกเซนต์มีฮาอีวีวิเคราะห์ไว้ว่า ภาวะลื่นไหลจะเกิดขึ้นในการเล่นที่ไม่ได้ยากหรือง่ายจนเกินไปสำหรับผู้เล่น

6. การเล่นในฐานะบริบท (Play as Context)

แง่มุมต่อการเล่นประการสุดท้ายที่เฮนริกส์เสนอคือ การเล่นในฐานะบริบท เฮนริกส์มองว่าการเล่นคือการสร้างความหมายให้สูงขึ้นจากสิ่งที่เป็น (Ascending Meaning) อาจกล่าวได้ว่า การเล่นในฐานะบริบทในที่นี้คือการสมมติเรื่องราว ความหมาย และ โลกแห่งความเป็นไปได้ เช่น เด็กๆ ที่นำเก้าอี้มาซึ่งและสมมติว่าตัวเองคืออัศวินบนหลังม้า ทั้งที่หากมองตามสิ่งที่เป็น เด็กๆ ก็เพียงแต่นั่งเก้าอี้เท่านั้น ฉะนั้น บริบทของการเล่นและการสร้างความหมายจึงอาจจะเป็นแง่มุมที่กว้างที่สุดและสำคัญที่สุดในการพิจารณาว่า อะไรนับว่าเป็นการเล่นหรือไม่ การสร้างความหมายจึงเป็นส่วนจำเป็นต่อการสร้างโลกแห่งความเป็นไปได้ แต่หากเรามองตามสิ่งที่เป็น ก็จะเป็นการลดทอนความหมาย (Descending Meaning) กล่าวคือ เป็นการกลับสู่โลกแห่งความจริง (เช่น มองว่าเด็กแค่นั่งเก้าอี้เท่านั้น ไม่ได้นั่งบนหลังม้าหรือเป็นอัศวินแต่อย่างใด)

เป็นที่น่าพิจารณาว่า ทั้ง 6 มุมมองต่อการเล่นตามกรอบวิเคราะห์ของเฮนริกส์ช่วยให้เห็นมิติของการเล่นที่ครอบคลุมตั้งแต่การกระทำหนึ่งๆ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นและสิ่งที่เล่น โครงข่ายของการเล่นในฐานะกิจกรรมหนึ่งๆ ที่ควรรวมทั้งการกระทำและการปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ในระหว่างที่เล่นอย่างเป็นพลวัต ตลอดจนสภาวะภายในอันเป็นนามธรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้เล่นกำลังเข้า

สู่การเล่นและ “เล่น” ทั้งทำที่ ประสบการณ์ และบริบทของการเล่นอันฉายให้เห็นแง่มุมของจินตนาการและการสร้างความหมาย ซึ่งเมื่อพิจารณาเทียบกับ *คัมภีร์จวงจื่อ* แล้วมุมมองเหล่านี้ต่างปรากฏอย่างเด่นชัดมากกว่าการพิจารณาเพียง โหยวเท่านั้น ตลอด *คัมภีร์จวงจื่อ* มีลีลาของการเล่นที่หลากหลายทั้งงานฝีมือ การสนทนากันอย่างกระเช้าเข้าเหย้า การมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เล่นอย่างระมัดระวัง การสร้างบ้ำหรือจำประกายตนเพื่อหลบเลี่ยงภัย และบทบาทของจินตนาการและการสร้างความหมายผ่านเรื่องราวต่างๆ ที่ถูกรจนาอย่างวิจิตรพิสดารแต่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาที่ลึกซึ้ง

ดังที่ได้สรุปกรอบการวิเคราะห์การเล่นตามข้อเสนอของเฮนริกส์มานี่ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการเล่นทั้ง 6 มุมมองดังกล่าว ต่างมีคำอธิบายที่คาบเกี่ยวกันไปมา การเล่นหนึ่งๆ อาจเข้าใจได้จากหลากหลายแง่มุม ฉะนั้นแล้ว เมื่อกลับมาพิจารณาการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* กรอบการวิเคราะห์การเล่นของเฮนริกส์อาจสามารถช่วยขยายแนวการวิเคราะห์การเล่นผ่านการใช้คำศัพท์ โหยวของเอมีเลียให้ครอบคลุมถึงแง่มุมการเล่นอื่นๆ ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ซึ่งไม่มีการใช้คำศัพท์ โหยว ปรากฏด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจะหยิบยกการเล่นใน 6 มุมมองตามที่เฮนริกส์ให้แนวทางไว้ มาใช้ทำความเข้าใจการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* เพื่อที่จะได้เห็นลักษณะของการเล่นในแต่ละแง่มุม ซึ่งน่าจะช่วยให้เข้าใจอิสรภาพในความหมายเชิงบวกใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.3 การเล่นใน 6 แง่มุมใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

1. การเล่นในฐานะการกระทำ (Play as Action) ใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

ตัวบทพ่อครัวตึงเป็นตัวอย่างสำคัญที่ฉายให้เห็นว่า การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* มีหลากหลายแง่มุม ซึ่งผู้วิจัยมองว่า สามารถใช้ทั้ง 6 มุมมองของการเล่นตามที่เฮนริกส์เสนอมาวิเคราะห์ได้ทั้งหมด โดยขอเริ่มจากการเล่นในฐานะการกระทำ ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บันทึกไว้ว่า

พ่อครัวตึงฆ่าเหล่าวัวให้แก่เหวินฮู่จวิน ทุกท่งท่าในการขยับมือ เขยื้อนไหล่ เคลื่อนสองเท้า เขยิบเข้าจรดมีดกรีดเนียนอย่างมีจังหวะจะโคน ราวกับการแสดงระบำแห่งซังหลิน หรือการคลอไปตามท่วงทำนองเพลงแห่งจิงโส่ว

“ช่างยอดเยี่ยมเหลือเกิน! ฝีมือช่างสูงล้ำยิ่ง” เหวินฮู่จวินกล่าวอุทาน

พ่อครัวตึงวางมีดลง พลาทกล่าวตอบ “ข้าเพียงคำนึงถึงเต้า ซึ่งเหนือกว่าความเชี่ยวชาญ ครั้งแรกที่ฆ่าเหล่าวัว สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาคือร่างวัว หลังจากนั้นสามปี ข้าก็ไม่เห็นร่างวัวอีกต่อไป ทว่าบัดนี้ ข้าใช้เพียงจิต ไม่ใช้นัยน์ตาในการเพ่งมอง สัมผัสรับรู้และความเข้าใจล้วนสะกดหยุดคลงสิ้น ปล่อยจิตเคลื่อนไปตามความปรารถนา ข้าเคลื่อนไหวไปตามวิถีทางของธรรมชาติข้าแรกสู่ช่องว่าง จรดมีดกรีดผ่านไปตามช่องเปิดใหญ่ เลื่อน

ไหลลู่ไปตามหนทางที่อำนาจ ดังนี้ ข้าจึงไม่เคยกระทบถูกฟังผืดหรือเส้นเอ็น อย่าว่่าแต่ข้อกระดูกเลย (คัมภีร์ จวงจื่อ บทที่ 3)⁷⁵

การชำแหละเนื้อวัวของพ่อครัวดังถูกบรรยายโดยจวงจื่ออันกอปร์ด้วย “การเคลื่อนไหว” (Movement) ที่ประณีตและมีจังหวะจะโคน ซึ่งชัดเจนว่าจวงจื่อได้เขียนอุปมาต่อท้ายด้วยว่า “ราวกับการแสดงระบำแห่งซังหลิน หรือการคลอไปตามท่วงทำนองเพลงแห่งจิงโถ้ว” เฮนริกส์ให้แนวทางไว้ว่า การเล่นในฐานะการกระทำนั้นมี 2 ลักษณะ นั่นคือ (1) การแปรเปลี่ยน (Transformation) และ (2) การถูกดูดกลืน (Consummation)

สำหรับการแปรเปลี่ยนนั้น เป็นที่ชัดเจนดังพ่อครัวดังสาธยายว่า พ่อครัวดัง “ใช้เพียงจิต” อันเป็นเจตจำนงของตนซึ่งเป็นนามธรรมภายใน แปรเปลี่ยนไปสู่การกระทำภายนอก นั่นคือ การชำแหละเนื้อวัว อีกทั้ง ในระหว่างที่พ่อครัวดังลงมือชำแหละนั้น พ่อครัวดังนั้นก็ “ไม่ใช้นัยน์ตาในการเพ่งมอง สัมผัสรับรู้และความเข้าใจล้วนสะกดหยุดลงสิ้น ปล่อยให้จิตเคลื่อนไหวไปตามความปรารถนา” ซึ่งเป็นที่ชัดเจนเฉกเช่นเดียวกันว่า พ่อครัวดังได้เข้าสู่การเล่นในฐานะการกระทำแล้ว เพราะในระหว่างที่ลงมือ/เล่นอยู่นั้น พ่อครัวดังเพียงจัดการกับภาวะการณ์ในปัจจุบันเท่านั้น คือ จรดมีดกรีดผ่านด้วยความพิถีพิถันที่จะไม่ให้ใบมีดกระทบถูกกระดูก ฟังผืด ตลอดจนเส้นเอ็น ในขณะที่กำลังเล่นอยู่นั้น พ่อครัวดังไม่ได้พะวงว่าเขาคือใคร เขาอยู่ที่ไหน เขาอยู่กับใคร รางวัลที่เขาจะได้รับหลังการชำแหละเนื้อวัวคืออะไรบ้าง ฉะนั้น การชำแหละเนื้อวัวของพ่อครัวดังจึงสามารถถูกมองในแง่มุมมองของการเล่นในฐานะการกระทำ เนื่องจากมีครบทั้ง 2 ลักษณะตามที่ เฮนริกส์ให้แนวทางไว้

ทว่า การเล่นในฐานะการเคลื่อนไหวในคัมภีร์จวงจื่อมีแง่มุมหนึ่งที่เพิ่มเติมจากกรอบการวิเคราะห์ของเฮนริกส์ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเฉพาะตัวของการเล่นในฐานะการเคลื่อนไหวในคัมภีร์จวงจื่อ นั่นคือ ความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ (Leisurely and Spontaneously) ตามที่เอมี หลี ได้วิเคราะห์ว่าเป็น 1 ใน 5 แ่งมุมของโหยว ดังที่จวงจื่อบรรยายท่วงท่าและการเคลื่อนไหวของพ่อครัวดังประหนึ่ง “แสดงระบำ” หรือ “คลอไปตามท่วงทำนองเพลง” แม้การหันเนื้อวัวดูเหมือนจะเป็นการเคลื่อนไหวที่ต้องใช้พลังกำลังพอสมควร โดยเฉพาะถ้าพ่อครัวเลือกที่จะหันกระดูกหรือฉีกกระดูกฟังผืด แต่พ่อครัวดังเพียง “เคลื่อนไหวไปตามวิถีทางของธรรมชาติชำแรกสู่ช่องว่าง” ด้วยการเล่นในฐานะการเคลื่อนไหวอันโปร่งโล่งและเป็นธรรมชาติของพ่อครัวดัง พ่อครัวดังจึงบรรลุผลได้ด้วย “อกรรม” และ “ริ้นรมย์” ไปด้วยผลงาน

⁷⁵ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อลัทธิขงจื้อ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 125-126.

ผู้วิจัยมองว่า การเล่นในฐานะการเคลื่อนไหวใน **คัมภีร์จวงจื่อ** สามารถพิจารณาได้ใน 3 ลักษณะ โดยมี 2 ลักษณะที่สอดคล้องกับแนวการวิเคราะห์ของเฮนริกส์ และอีก 1 ลักษณะที่สอดคล้องกับแนวการวิเคราะห์ของเอมี หลี ดังที่ใน **คัมภีร์จวงจื่อ** บันทึกไว้ว่า

เปยกงเซอเก็บรวบรวมภาณีอากรให้แก่ห่วยหลังกงสำหรับสร้างระฆังชุด ‘จง’ เขาสร้างนั่งร้านขึ้นตรงกำแพงเมืองชั้นนอก ชั่วเวลาสามเดือน ระฆังชุดนั้นก็แล้วเสร็จทั้งแถวบนและแถวล่าง เจ้าชายซิงจี้มาตรวจงานและถามขึ้นว่า “ท่านได้ใช้ศิลปะเยี่ยงไรในการหล่อหลอม?”

เปยกงเซอตอบว่า “ในท่ามกลางเอกภาพ ข้าจะใช้ศิลปะเยี่ยงไรเล่า ข้าได้ยินมาว่าเมื่อถึงขั้นตอนการแกะสลักและการขัด จงหวนคืบสู่ความเรียบง่าย ในความที่ขมขื่น “ข้าไว้ความเข้าใจ ในความสงบนิ่ง ข้าเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้น ท่ามกลางความเร็นลับมหัสจรรย์ ข้าอำลาแก่สิ่งที่จากไปและต้อนรับสิ่งที่เข้ามา เนื่องจากไม่อาจปฏิเสธสิ่งที่เข้ามาหาและไม่อาจเหนี่ยวรั้งสิ่งที่จากไป ข้าเคลื่อนไปตามความหยาบกระด้างและความรุนแรง โอนอ่อน โน้มไปกับความอ่อนโยนและความโค้งมน ปล่อยให้แต่ละสิ่งดำเนินไปจนถึงจุดสิ้นสุด ดังนั้นข้าจึงสามารถเก็บรวบรวมภาณีอากรจากเจ้าจรดเย็นย่ำโดยไม่มีผู้ใดขัดขืน ดังนี้ ผู้บรรลุนทางอันยิ่งใหญ่จะยิ่งราบรื่นถึงเพียงไหน” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 20)

ลักษณะแรก การแปรเปลี่ยนจากเจตนาภายในไปสู่การแกะสลักระฆังอันเป็นวัตถุกายภาพจากไม้กลายเป็นผลงานศิลปะด้วยการเล่นในฐานะการกระทำ ลักษณะที่สอง การถูกดูดกลืนด้วยสิ่งที่เล่น เปยกงเซอหวงคืนกลับสู่ความเรียบง่าย ตั้งมั่นเพียงการตอบสนองต่อสิ่งที่เล่น โดย “อำลาสิ่งที่จากไปและต้อนรับสิ่งที่เข้ามา” นั่นคือ “การใช้ใจตั้งกระจง” ลักษณะที่สาม ผู้วิจัยเสนอว่า การเล่นในฐานะการกระทำใน **คัมภีร์จวงจื่อ** ยังมีลักษณะของความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ ดังที่พิจารณาได้จากที่เปยกงเซอเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้นในการแกะสลักและขัดระฆัง เขาค่อยไป ตามความหยาบกระด้างและความรุนแรง และ โอนอ่อน โน้มไปกับความอ่อนโยนและความโค้งมน เมื่อเขาต้องเก็บภาณีอากร เขาก็ทำด้วยความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติเช่นเดียวกับที่เขาขัดระฆัง เขาจึงสำเร็จผลทั้งการสร้างระฆังและการเก็บภาณีด้วยการเล่นในฐานะการกระทำ

2. การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ (Play as Interaction) ใน **คัมภีร์จวงจื่อ**

ใน **คัมภีร์จวงจื่อ** จะปรากฏบทสนทนาระหว่างตัวละครต่างๆ ทั้งระหว่างจวงจื่อกับฮู่จื่อ ขงจื่อกับเหยียนฮุย แม้กระทั่งพ่อครัวดิงกับเหวินฮู่จวินด้วย ซึ่งบทสนทนาเหล่านี้สะท้อนการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่น เช่นบทสนทนาที่ว่า

จวงจื่อไปร่วมพิธีศพ เมื่อเดินผ่านหลุมฝังศพของฮู่จื่อก็ได้หันไปยังผู้ติดตาม พลางเล่าว่า “ยังมีช่างปูนผู้หนึ่ง ทุกครั้งที่มิเคยปูนบางเท่าปีกแมลงวันกระเด็นเปื้อนติดที่ปลายจมูก เขาก็จะขอให้ช่างไม้ถือเทียนของเขาช่วยปาดมันออกไป เมื่อรับปากแล้ว ช่างไม้ถือก็กวัดแกว่งขวานหวีดหวาวเสียงลม แซะเศษปูนออกโดยไม่บาดจมูกเลยแม้แต่น้อยนิด ขณะที่ช่างปูนยืนนิ่งไม่หวั่นไหว ช่างหยวนจวิน ได้ยินเรื่องราวนี้ ก็เชิญช่างไม้ถือมาและบอกว่า

‘เจ้าแสดงให้ข้าดูสักครั้งได้ไหม?’ ช่างไม้สื่อบอกว่า ‘เป็นความจริงที่ข้าสามารถแะเศษปูนอย่างน่าอัศจรรย์ เช่นนั้น แต่วัตถุคิบที่ข้าเคยทำงานด้วยนั้นตายไปหลายปีแล้ว เมื่อσύจ้อจากไป ข้าก็ไม่มีวัตถุคิบสำหรับให้ทำงาน ได้ยอเคยเช่นนั้นอีก ไม่มีใครที่ข้าอาจพูดคุยด้วยได้อีกแล้ว (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 24)⁷⁶

ในบทนี้จวงจื่อได้ฉายให้เห็นความสำคัญของ ‘การเล่น’ ซึ่งในบางการเล่นแล้ว จะไม่สามารถเล่นได้เลยหากปราศจากการเล่น เป็นที่น่าพิจารณาว่า จวงจื่อได้เปรียบเทียบการสนทนาและการกระเข้าเข้าเหยงของเขาเองกับσύจ้อว่าประหนึ่งเป็น ‘งานฝีมืออันยอดเยี่ยม’ อย่างหนึ่ง เฉกเช่นฝีมือการชำแหละเนื้อวัวของพ่อครัวดิงให้เหวินσύจ้อจิวรับชม ผู้วิจัยตีความว่า บทสนทนาต่างๆ ในคัมภีร์จวงจื่อ แสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะในบทที่จวงจื่อสนทนากับσύจ้อ หรือในบทที่ปราชญ์เต๋าสนทนากับสามัญชน บทสนทนาเหล่านี้น่าจะเป็นการเล่นรูปแบบหนึ่งด้วย

จากมุมมองการเล่นของเฮนริกส์ที่ว่าการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ควรมี 2 ลักษณะ นั่นคือ (1) การแข่งขัน (Contestive) และ (2) ความคาดเดาไม่ได้ (Unpredictability) สำหรับลักษณะของการแข่งขัน หากนำมาพิจารณากับปรัชญาของจวงจื่อแล้ว กลับฉายให้เห็นถึงมิติที่ลึกซึ้งขึ้นและดูขัดแย้งกันในเมื่อจวงจื่อเองได้กล่าวถึงการปฏิเสธที่จะช่วงชิงแข่งขันมาโดยตลอดบนฐานของการผดุงชีวิต แต่การแข่งขันตามที่ เฮนริกส์อธิบายไว้ ไม่ได้สื่อถึง ‘การเอาชนะ’ เสมอไป แต่เฮนริกส์สื่อถึง ‘การให้ได้มาเพื่อบางสิ่งบางอย่าง’ ในคัมภีร์จวงจื่อมีตัวอย่างของการมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็น “การแข่งขันเพื่อที่จะไม่ต้องแข่งขัน” นั่นคือ การแสดงบทบาท หรือ การเสแสร้งอย่างจริงจัง อันเป็นแนวทางที่จวงจื่อเสนอไว้ว่า ท่ามกลางความอันตรายของสังคมนั้น มนุษย์ที่แท้ไม่จำเป็นต้องหลีกเลี่ยงไปป่าเขา แต่สามารถเร้นกายท่ามกลางผู้คนได้ ซึ่งเอมี หลีเองก็ได้วิเคราะห์แง่มุมของ โหยว ในคัมภีร์จวงจื่อประการหนึ่งไว้เช่นกันว่า มนุษย์ที่แท้สามารถ โหยว/เล่นอยู่ท่ามกลางสังคมได้อย่างอิสระเสรีและปลอดภัย นั่นคือการร่วมเล่น “ภายในโลก”

โมลเลอร์และดิอัมโบรซิโอ⁷⁷ ได้นำเสนอรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการแสดงบทบาท หรือ การเสแสร้งอย่างจริงจังไว้อย่างน่าสนใจ โดยได้วิเคราะห์ไว้ว่า ประเด็นหลักที่จวงจื่อวิพากษ์ขงจื่อคือ การบ่มเพาะคุณธรรมเพื่อผลิตสร้างวิญญูชน จวงจื่อมองว่าสิ่งที่ขงจื่อพยายามจะสอนกลับสร้างตัวตนที่แข็งกร้าวและนำไปสู่ความบ้าคลั่งทางศีลธรรม (Moral Frenzy) เฉกเช่น พระเจ้าเหยา (Yao) และ พระเจ้าอวี (Yi) ซึ่งเป็นผู้ปกครองตามตำนานจีน ในยุคสามราชาห้าจักรพรรดิ

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 407-408.

⁷⁷ Moeller, H.G. & D’Ambrosio, P. J. (2017). *Genuine Pretending: On the Philosophy of the Zhuangzi*. New York: Columbia University Press.

(ประมาณ 3162 – 2070 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ทั้ง 2 พระองค์ได้รับการยกย่องอย่างมากว่าเป็นกษัตริย์ผู้สมบูรณ์แบบและมีคุณธรรมสูงส่ง หากแต่ด้วยความยึดมั่นในคุณธรรมของพระองค์ จึงนำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กลุ่มโจรที่พระองค์มองว่าไร้คุณธรรม จวงจื่อจึงสะท้อนว่าความเหี้ยมโหดดังกล่าวเป็นผลลัพท์จาก “นามซึ่งบัญญัติบทบาทหน้าที่” (Role-indicating Names) ทั้งในเชิงบวกว่าตนเป็นผู้ปกครอง เป็นผู้ทรงคุณธรรม เป็นผู้ผดุงความถูกต้อง ฯลฯ และในเชิงลบว่า พวกนั้นเป็นโจร เป็นอาชญากร เป็นผู้ไร้คุณธรรม ฯลฯ และนอกจากอาการเสพติดคุณงามความดีของตนแล้ว นามซึ่งบัญญัติบทบาทหน้าที่ยังนำมาซึ่งภาระและความคาดหวังจากสังคมด้วย เช่นเป็นบุตรธิดา ต้องกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นผู้ได้ปกครอง ต้องจงรักภักดีอย่างไม่ขัดขืนต่อผู้ปกครอง ฯลฯ ภาระและความคาดหวังจากสังคมอาจก่อให้เกิดความเครียดและความรู้สึกติดบ่วง จวงจื่อจึงเสนอแนวทางการเล่นซึ่งทำให้ผู้เล่นสามารถเพลิดเพลิน และมีอารมณ์ขันต่อบทบาทหน้าที่ต่างๆ ซึ่งบ่อยครั้งถูกยึดเยียดให้อย่างไม่เต็มใจ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเปิดประตูสู่ความเป็นไปได้และชีวิตที่ดีในแบบต่างๆ โดยที่ผู้เล่นยังผดุงชีวิตตนเองให้แคล้วคลาดปลอดภัยไว้ได้ มีหน้าซ้ำยังสามารถที่จะกระทำการบางอย่างเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนหมายมุ่งไว้ได้ด้วยเช่น ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

เหยียนเหอ ผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอาจารย์ของรัชทายาทผู้เป็น โอรสแห่งห้วยหลิงกง เดินทางไปหาหรือกับฉิวปู้วี่วี่ “นี่เป็นผู้ขาดคุณธรรมอย่างสิ้นเชิงโดยกมลสันดาน หากปล่อยให้รัชทายาทดำเนินการอย่างไร กฎเกณฑ์ ก็จะนำอันตรายมาสู่แผ่นดิน หากพยายามแนะนำกฎเกณฑ์แก่พระองค์ ก็จะนำอันตรายสู่ตัวเอง พระองค์รู้แต่ความคิดของผู้อื่น แต่ไม่รู้ถึงความคิดของตัวเอง ข้าควรทำอย่างไรกับคนเยี่ยงนี้?”

“เป็นคำถามที่ดีมาก” ฉิวปู้วี่วี่กล่าว “พึงรอบคอบระวังระไว และตรวจสอบให้แน่ใจว่าตัวท่านเองไม่ผิดพลาดในการแสดงออกภายนอก สิ่งที่ดีที่สุดคือดำเนินคล้อยตามไป และสำหรับภายในจิตใจของท่าน สิ่งที่ดีที่สุดคือสร้างความกลมกลืนกับพระองค์

“อย่างไรก็ตาม วิธีการทั้งสองนี้ก็มีอันตรายอยู่ ขณะที่ท่านดำเนินคล้อยตามไปนั้น อย่าได้ล้าตัวสู่การกระทำของพระองค์ และขณะที่ท่านสร้างความกลมกลืน ก็อย่าได้เคล็ดไปไกลนัก หากการกระทำของท่านคล้อยตาม ไปถึงจุดที่ถูกชักนำให้เข้าร่วมด้วยเช่นนี้แล้ว ท่านก็จะพ่ายแพ้ ถูกทำลาย ถูกล้มล้าง กระทั่งถูกเขี่ยออกจากราชบัลลังก์ หากจิตใจของท่านโอนอ่อนกลมกลืนไปกับพระองค์จนหลงเคล็ด เช่นนี้แล้ว ท่านก็จะถูกตัดสิน ตำหนิติเตียน และประณาม หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างเด็กน้อย ก็จงเป็นเด็กน้อยไปด้วย หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างแปลกประหลาด ก็จงร่วมทางประหลาดนั้น หากปฏิบัติตัวอย่างนุ่มนวลเดินเลื้อ ก็จงนุ่มนวลเดินเลื้อตามไป ทำความเข้าใจพระองค์อย่างทะลุปรุโปร่ง และชักนำไปสู่หนทางอันถูกต้อง (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)⁷⁸

⁷⁸ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). จวงจื่อลัทธิขงจื้อ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 140-141.

โมลเลอร์และดิอัมโบรซิโอเสนอว่า การเล่นกับบทบาทตามที่จงใจเสนอคือ “การเสแสร้งอย่างจริงจัง” นั่นคือ การคล้อยตามบทบาทและสถานการณ์ต่างๆ อย่างซ้ำซ้อน ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้ถูกอิทธิพลจากบทบาทที่ตนกำลังสวม และ/หรือ สถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญหน้ากลืนกินความเต็มแท้ของตน ประหนึ่งว่าผู้เล่นคือฤาษีสังคม (Social Hermit) ผู้เที่ยวไปมาระหว่างเหนือโลกและในโลกอย่างซ้ำซ้อน

โมลเลอร์และดิอัมโบรซิโอเลือกใช้คำว่า “การเสแสร้งอย่างจริงจัง” ซึ่งฟังดูแล้วขัดแย้งในตัวเอง ทั้งนี้ เพราะวามนุษย์ที่แท้ในอุดมคติของจงจื่อ ย่อมไม่ใช่ใจประหนึ่งกระจกซึ่งเปิดรับทุกสิ่งแต่สะท้อนทุกสิ่งออกอย่างหมดจด ไม่กักตุนสิ่งใด มีตัวตนที่ว่างเปล่า แกร่หม⁷⁹ เรียกคุณสมบัตินี้ว่าความเป็นธรรมชาติ (Spontaneity) ฉะนั้นแล้ว แม้จะเรียกว่าการเสแสร้ง แต่ก็ไม่ใช่เป็นการหน้าไหว้หลังหลอก เพราะผู้เล่นที่ซ้ำซ้อนจะสวมบทบาทและเผชิญหน้าแต่ละเหตุการณ์ประหนึ่งเป็นเด็กทารกน้อยผู้พานพบและตอบสนองต่อเหตุการณ์เป็นครั้งแรก

หากพิจารณาตามสภาพสังคมที่โหดร้ายทารุณในยุคขุนศึก-จ้านกั๋วแล้ว ดูเหมือนจะเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะผดุงชีวิตตนไว้ได้หากดำรงชีวิตโดยการสวมบทบาทที่แข็งกร้าวไม่เปลี่ยนแปลง หรือ แม้กระทั่งเผยแสดงความมีประโยชน์โดยไม่ปิดบังหรือเสแสร้งกลบเกลื่อนไว้บ้างเลย ตลอด **คัมภีร์จงจื่อ** เราจะเห็นลีลาการสวมบทบาทต่างๆ ของฤาษีสังคมผู้ซ้ำซ้อน อาทิ ปราชญ์เต๋าผู้แสรังเป็นคนบ้า (ชายบ้าเจียวี่ว) และปราชญ์เต๋าผู้เป็นคนพิการ (หวัง ไถผู้ถูกตัดขาทิ้งไปข้างหนึ่ง นายขาเป๋หลังค่อมปากแหง) เพื่อให้ตนหนีรอดจากการถูกเกณฑ์ไปรบ และยังได้รับอาหารเสบียงมากกว่าคนปกติด้วย ตลอดจนต้นไม้โอ๊กซึ่งดำรงตนไว้อย่างไร้ประโยชน์ ดังใน **คัมภีร์จงจื่อ** บันทึกไว้ว่า

ช่างไม้สื่อเดินทางไปยังแคว้นฉี เมื่อมาถึงชีว์หยวน เขาก็เห็นต้นไม้โอ๊กลำต้นคดงยื่นตระหง่านเหนือศาลเจ้าประจำหมู่บ้านกิ่งก้านแผ่ขยายกว้างใหญ่พอที่จะเป็นร่มเงาพักอาศัยแก่วัวนับพันตัว ลำต้นใหญ่หนักร้อยโอบสูงตระหง่านอยู่เหนือเนินเขา กิ่งที่อยู่ต่ำสุดก็สูงถึงแปดสิบเชียดจากพื้นดิน มีกิ่งอันใหญ่โตหนักร้อยโอบสามารถนำมาขุดเป็นเรือ ผู้คนจำนวนมากต่างหลั่งไหลมาชมกันเนื่องแน่นราวมีงานเทศกาล แต่ช่างไม้กลับไม่ยอมเสียเวลาหยุดมอง ยังคงรุดหน้าไปโดยไม่ชะลอฝีเท้า คิษย์ของเขากลับหยุดจ้องมองไม้ใหญ่ที่นั่นเนิ่นนาน จากนั้นจึงรีบวิ่งไล่ตามช่างไม้สื่อและถามขึ้นว่า “นับตั้งแต่ข้าได้จับขวานและติดตามท่านมา ข้าไม่เคยเห็นไม้ที่สวยงามเท่านี้มาก่อน แต่ท่านกลับไม่เหลียวมองและเดินผ่านไปโดยไม่หยุดยั้ง เหตุใดจึงเป็นเช่นนี้?”

“ลืมนั่นเสียเถอะ อย่ากล่าวสิ่งใดอีก” ช่างไม้ตอบ “มันเป็นต้นไม้ที่ไร้ประโยชน์สิ้นดี นำมันมาทำเรือ เรือเหล่านั้นก็จะจม นำมันมาทำโลงศพ โลงศพเหล่านั้นก็จะผุพังอย่างรวดเร็ว นำมันมาทำภาชนะก็จะแตกกร้าว นำมันมาทำเป็นประตู ก็จะมียางไม้ซึมออกมาอย่างไม้สน นำมันมาทำเป็นเสาเรือน ปลวกก็จะมาแทะกิน มันไม่ใช่ไม้ซุงที่อาจทำเป็นซุง ไม่อาจนำมาใช้ประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น เหตุนี้เอง มันจึงมีชีวิตอยู่ยืนยาวถึงเพียงนี้”

⁷⁹ Graham, A. C. (1989). *Chuang Tzu: The inner chapters*. Unwin Hyman.

เมื่อช่างไม้สือกลับมาถึงบ้าน ต้นโอ๊กได้ปรากฏในความฝัน และพูดขึ้นว่า “เจ้านำข้าไปเปรียบเทียบกับอะไร เจ้านำข้าไปเปรียบกับบรรดาคันไม้ที่มีประโยชน์เหล่านั้นหรือ? ต้นบ๊วย ต้นสาเล่ ต้นส้ม ต้นมะนาว และเหล่าไม้พุ่มไม้ผลอื่นๆ ทันทที่ที่ผลของมันสุกงอม มันก็จะถูกเคี้ยุกัดและถูกรอนกิ่งก้าน กิ่งใหญ่ของมันหักร่วง กิ่งเล็กกิ่งน้อยถูกกิ่งกระชากไปมา ความมีประโยชน์ได้นำทุกขมาสู่ชีวิตของมัน ดังนั้นมันจึงไม่สามารถยืนหยัดถึงอายุขัยที่ฟ้าประทานให้ ทว่ากลับถูกศัตรูรอนเสียดกลางคัน มันได้นำภัยสู่ตัวเอง ถูกรุมทึ้งกระชากจากฝูงชน และทุกสิ่งก็ประสบชะตากรรมเช่นเดียวกันนี้”

“สำหรับข้า ได้เพียรพยายามมานานานที่จะเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ กระทั่งจวนเจียนจะสิ้นชีพ ทว่าก็บรรลุถึงในที่สุดนี่คือประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่สำหรับข้า หากข้ามีประโยชน์ใช้สอย บางอย่าง จะมีโอกาสเติบโตเป็นไม้ใหญ่เช่นนี้ได้หรือ? ยิ่งกว่านั้นทั้งท่านและข้าต่างก็เป็นเพียงสิ่งสิ่งหนึ่ง การที่สิ่งหนึ่งประณามอีกสิ่ง จะมีความหมายใด? ท่าน มนุษย์ผู้ไร้ค่าที่กำลังจะตาย จะมารู้ได้อย่างไรว่าข้าเป็นต้นไม้ที่ไร้คุณค่า”

เมื่อช่างไม้สือตื่นขึ้นมา ก็ได้เล่าความฝันให้ศิษย์ฟัง ศิษย์จึงกล่าวขึ้นว่า “หากมันมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะเป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์แล้ว ไชริ เหตุใดมันจึงไปอยู่ที่ศาลประจำหมู่บ้าน?”

“จู้ๆ เจ้าไม่ต้องพูดอะไรอีกแล้ว มันเพียงแต่พำนักอยู่ที่นั่น หากเรายังขุดคุ้ยหาเรื่องและวิจารณ์กันต่อไป ก็จะสรุปได้เพียงว่าเราไม่เข้าใจมัน แม้มันจะไม่ได้อยู่ที่ศาลเจ้านั้น เจ้าคิดหรือว่ามันจะถูกตัดโค่น? การปกป้องตัวเองของมันแตกต่างจากผู้คนทั่วไป หากเจ้านำมาตรฐานสามัญมาตัดสิน ก็ยากยิ่งจะเข้าใจได้” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)⁸⁰

มาเช็ก⁸¹ ได้วิเคราะห์ในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับการเล่นในฐานะการสวมบทบาท หรือ การเสแสร้งอย่างจริงจังว่าเป็นข้อเสนอของจวงจื่อซึ่งมุ่งตอบโต้จริยศาสตร์เชิงบทบาท (Role Ethics) ของขงจื่อ โดยจวงจื่อมองว่าตัวตนที่แท้จริงต้องว่างเปล่า ฉะนั้น การประกอบสร้างและทำลายตัวตนลงในแต่ละบทบาท การเปลี่ยนไปมาระหว่างบทบาทตามความเหมาะสมของบริบทสถานการณ์ที่เผชิญหน้าจึงเป็นความเป็นธรรมชาติและความสามารถของผู้เล่น อย่างไรก็ตาม บทบาทที่กำลังเสแสร้งอย่างจริงจังอยู่นั้นเหนือกว่าความเสแสร้งและความจริงจัง หากแต่เป็น ‘ทักษะ’ เล็กเช่นนักแสดงที่สับเปลี่ยนบทบาทอย่างชำนาญบนเวทีใหญ่ที่เรียกว่า ‘โลกมนุษย์’ ในระหว่างที่กำลังเล่นตามบทบาท นักแสดง หรือ ผู้เล่น ตามข้อเสนอของจวงจื่อย่อมสามารถแยกแยะและควบคุมไม่ให้อารมณ์และตัวตนที่แท้จริงของตนโอนอ่อนตามบทบาทไปด้วย ซึ่งจะแตกต่างกับขงจื่อที่เสนอว่า ตัวตนภายนอกและตัวตนภายในต้องเป็นตัวตนเดียวกัน ในคัมภีร์จวงจื่อ จวงจื่อนำเสนอการเล่นในฐานะการสวมบทบาทผ่านคำพูดของเหยียนหุยดังนี้

⁸⁰ สุวัดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 143-145.

⁸¹ Machek, D. (2016). Beyond sincerity and pretense: role-playing and unstructured self in the Zhuangzi. *Asian Philosophy*, 26(1), 52-65. <https://doi.org/10.1080/09552367.2015.1136202>

“ถ้าเช่นนั้น หากภายในข้าเที่ยงตรง ภายนอกโอนอ่อนและปฏิบัติตามแบบอย่างแต่โบราณ ด้วยการมีภายในเที่ยงตรงข้าก็เป็นสหายแห่งฟ้า ด้วยการเป็นสหายแห่งฟ้า ข้ายอมตระหนักได้ว่าโอรสแห่งสวรรค์และข้าต่างก็เป็นโอรสสวรรค์เช่นเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เหตุใดข้าจะต้องการให้ผู้อื่นมาสรรเสริญ หรือใส่ใจกับคำตำหนิตินินด้วยเล่า? คนเยี่ยงนี้เรียกขานว่าทารกเต๋า นี่คือนี่ที่ข้าหมายถึงการเป็นสหายแห่งฟ้า

“ด้วยการมีภายนอกโอนอ่อน ข้าจึงเป็นสหายแห่งมนุษย์ ชูฉวยฎีกา กุ๊กเข้า โกงค่านับ ยอบกาย นี่คือธรรมเนียมปฏิบัติของขุนนาง ทุกผู้คนล้วนปฏิบัติเช่นนี้ เหตุใดข้าจะไม่ปฏิบัติเช่นนี้ด้วย? หากข้าทำตามแบบอย่าง ที่ผู้อื่นปฏิบัติกัน พวกเขาจะไม่อาจตำหนิข้า นี่คือนี่ที่ข้าหมายถึงสหายแห่งมนุษย์ (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)⁸²

เป็นที่น่าสนใจว่า หลังจากเขียนหุยกได้เสนอวิธีการแสดงอย่างแนบแน่น แต่ขงจื้อที่ปรากฏเป็นปราชญ์เต๋ากลับตอบกลับมว่า “ไม่ได้มองอย่างถ้วนถี่สักซึ่ง” และได้เน้นย้ำถึงหลักการสำคัญในการสวมบทบาท นั่นคือ “การบวชใจ” ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

“ตั้งมั่นในความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟังด้วยหู ฟังด้วยใจ ไม่ลิ ไม่ฟังด้วยใจ แต่ฟังด้วยจิตวิญญาณ การฟังถูกจำกัดด้วยหู จิตใจถูกจำกัดด้วยการรับรู้ แต่จิตวิญญาณนั้นว่างเปล่า รอรับทุกสิ่ง เต๋าดำรงอยู่ในความว่างเปล่าเท่านั้น ความว่างเปล่าคือการบวชใจ”

เขียนหุยกกล่าวว่า “ก่อนที่จะได้ยินเรื่องนี้ ข้าเชื่อว่าตนเองคือหุยก แต่บัดนี้เมื่อข้าได้สดับ ก็ไม่มีหุยกอีกต่อไป นี่เรียกว่าความว่างหรือไม่?”

“ถูกต้อง” ขงจื้อตอบ “ข้าจะบอกความหมายแก่เจ้าในบัดนี้ เจ้าสามารถไปที่นั่นและเร่ร่อนอยู่ในกรงทองของเหว่ยหวัง แต่อย่าได้หลงไปกับชื่อเสียง หากเหว่ยหวังรับฟัง เจ้าก็จงจับขาน หากไม่ก็จงนั่งเฉยเสีย ปิดประตู ปิดช่องรับ ให้ความเป็นหนึ่งเดียวเป็นที่ทำนุ และใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงเท่านั้น เมื่อนั้นเจ้าก็จะเข้าใกล้ความสำเร็จ (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)⁸³

การมีตัวตนที่ว่างเปล่า ปล่อยจิตที่นิ่งและเปี่ยมด้วยสมาธิ ไม่คำนึงถึงสิ่งใด เคลื่อนไปตามเต๋า เฉากเช่นเดียวกับพ้อคร้วดิ่งและช่างฝีมือทั้งหลายในคัมภีร์จวงจื่อ ที่กระทำการด้วยภาวะลื่นไหล (Flow) การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมด้วยการสวมบทบาท หรือ การเสแสร้งอย่างจริงจัง ก็อาศัยหลักการสำคัญเดียวกันในการเล่นให้ได้อย่างชำนาญเป็นธรรมชาติ มาเช็กสรุปว่า ข้อเสนอดังกล่าวของจวงจื่อจัดเป็นจริยศาสตร์เชิงทักษะ (Skill-based Ethics) ซึ่งตอบโต้จริยศาสตร์เชิงบทบาทของขงจื่อ ดังที่หลุนอิวบันทึกไว้ว่า ฉีจิงกงถามขงจื่อเกี่ยวกับการปกครอง ขงจื่อกล่าวว่า “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง ขุนนางเป็นขุนนาง บิดาเป็นบิดา บุตรเป็นบุตร” (หลุนอิว เล่มที่ 12 บทที่

⁸² สุวัฑฒณี ปรีชาธรรม. (2556). จวงจื่อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 134-137.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135-137

11)⁸⁴ ซึ่งพิจารณาได้ว่าขงจื้อใช้ “นาม” เป็นเครื่องมือทางจริยศาสตร์ในการกำหนดบทบาทของผู้คนในสังคม อีกทั้งนามยังเป็นมาตรวัดด้วยเช่นกันว่า แต่ละคนนั้นดำรงตนได้เหมาะสมแก่บทบาทของตนหรือไม่ เช่น บุตรเป็นบุตร บุตรจึงพึงกตัญญูต่อบิดามารดา เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว เมื่อกลับมาพิจารณาลักษณะของการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ประการแรกของ เฮนริกส์ การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* เป็นการแข่งขัน (การให้ได้มา) เพื่อที่จะไม่ต้องแข่งขัน (แก่งแย่งชิงดี) กล่าวอีกนัยคือ “เล่นเพื่อที่จะออกจากการแข่งขัน” บนฐานของการผจญชีวิต ด้วยการแสดงบทบาท หรือ การเสแสร้งอย่างจริงจัง ดำรงตนโดยอาศัยความรู้ประโยชน์เป็นเกราะกำบังกั้นตราย

สำหรับลักษณะของการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ประการที่สองของเฮนริกส์คือ ความคาดเดาไม่ได้ ตามที่เฮนริกส์อธิบาย เมื่อมีผู้เล่นย่อมมีความสนุกมากกว่าการเล่นคนเดียว อย่างเช่น จวงจื้อกล่าวไว้ว่า การปราศจากผู้เล่นอย่างขงจื้อที่ร่วมสนทนาและโต้แย้งกันอยู่ในทีมา โดยตลอด จวงจื้อไม่ได้มองว่า การโต้เถียงกับขงจื้อนั้นเป็นไปเพื่อที่จะได้ถือว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้ชนะ ผู้วิจยตีความว่า จวงจื้อถกเถียงกับขงจื้อนั้นเพื่อสะท้อนและสร้างมิตรภาพระหว่างขงจื้อกับขงจื้อ เพื่อต้องการความปิติรื่นรมย์ในการเล่น ด้วยเหตุนี้จึงคาดเดาไม่ได้ ดังที่เฮนริกส์สื่อถึงคือ ความไม่รู้ว่าคุณเล่นจะมีปฏิสัมพันธ์กับเราอย่างไร เพื่อที่เราจะได้ตอบสนองกลับอย่างเหมาะสม การตอบสนองต่อความคาดเดาไม่ได้นี้เองคือปิติรื่นรมย์ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*บันทึกไว้ว่า

ในแคว้นเจิ้ง มีหมอดูเทวดาคนหนึ่งนามจี้เสียน เขาสามารถทำนายชีวิตและความตายว่า จะมีชีวิตรอดหรือม้วยมรณ จะประสบโชคหรือมีเคราะห์ จะมีอายุยืนนานหรือสั้นชีพแต่ยังเยาว์ เขายังสามารถทำนายปี เดือน สัปดาห์ และวัน ที่เหตุการณ์นั้นจะอุบัติขึ้น แม่นยำดุจเทพเจ้า เมื่อผู้คนในแคว้นเจิ้งพบเห็นเขาเข้า ต่างตกใจลนลาน ทิ้งสิ่งของทุกอย่างและแผ่นหนีจากไป เมื่อขงจื้อเดินทางไปพบเขา ก็หลงไหลคลั่งไคล้ในตัวหมอดูผู้นี้ เมื่อขงจื้อกลับมา ก็บอกกับขงจื้อว่า “ข้าเคยคิดว่าเต้าของท่านนั้นสมบูรณ์สุดยอดแล้ว แต่บัดนี้ ข้าได้เห็นบางสิ่งที่ดีเหนือกว่า!”

ขงจื้อกล่าวว่า “ข้าได้แสดงให้เห็นเพียงรูปร่างภายนอก แต่ยังมีได้เผยแพร่ตะกั่วภายในให้เจ้าเห็น และเจ้าก็คิดไปได้บรรลุถึงเต้าแล้วกระนั้นหรือ? แม้จะมีแม่ไก่สักสิบตัว แต่หากไม่มีไก่โต้งแล้วไซ้ มันจะสามารถวางไข่ที่มีเชื้อ ได้อย่างไร? เจ้ายึดถือเปลือกนอกอันว่างเปล่าของเต้าที่เจ้าได้รับรู้นั้น เทียว โอ้อวดและหวังว่าผู้คนจะเชื่อตามเจ้า ด้วยเหตุนี้เอง ผู่อื่นจึงสามารถมองเจ้าได้อย่างทะลุปรุโปร่ง คราวหน้าเจ้าลองนำหมอดูเทวดาคนนั้นมาเพื่อตรวจดูดวงชะตาของข้า”

⁸⁴ สุวรรณ ภาวนานันท์. (2562). *หลุนฮิว: ขงจื้อสนทนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่น โซไซตี้. หน้า 465.

วันต่อมา เลี้ยจื้อ ได้นำหมอดูเทวดามาดูชะตาของหูจื้อ เมื่อออกจากห้อง หมอดูเทวดาก็กล่าวว่า “ข้าเสียใจเหลือเกิน อาจารย์ของเจ้ากำลังจะตายภายในไม่เกินสิบวันนี้ ไม่มีร่องรอยของชีวิตหลงเหลืออยู่เลย ข้าเห็นบางสิ่งบางอย่างที่ประหลาดมาก เหมือนกับขี้เถ่าเปียกๆ”

เลี้ยจื้อกลับไปยังห้อง ร้องไห้ร้องไห้จนอาภรณ์เปียกชุ่ม โชก และเล่าเรื่องราวแก่หูจื้อ

หูจื้อจึงกล่าวว่า “ที่ข้าแสดงให้เขาเห็นคือรูปแบบของดินที่พลังอินครอบงำพลังหยิง แน่เนิ่ง เยียบสงบ ไร้การเคลื่อนไหว ราบเรียบอย่างสิ้นเชิง บางทีเขาอาจเห็นต้นกำเนิดพลังชีวิตของข้าปิดตาย ลองนำตัวเขามาอีกครั้ง”

วันต่อมา ทั้งสองก็มายังห้องของหูจื้ออีกครั้ง และเมื่อออกจากห้อง หมอดูเทวดาก็พูดกับเลี้ยจื้อว่า “นับเป็น โชคดีจริงๆ ที่อาจารย์ของท่าน ได้พบกับข้า เขากำลังดีขึ้น และมีสัญญาณชีวิตพร้อมมูล ข้าเห็นการขับเคลื่อนของสิ่งที่ปิดตายเมื่อก่อนหน้า”

เลี้ยจื้อกลับไปเข้าไป และเล่าเรื่องแก่หูจื้อ

“ที่ข้าแสดงให้เขาเห็นคือฟ้าและดิน ที่พลังหยิงครอบงำพลังอิน อัน ไร้ชื่อและแก่นสาร ปราณแห่งชีวิตของข้าขับออกมาจากสันเท้า เขาอาจเห็นปราณชีวิตของข้าเคลื่อนไหว ลองนำตัวเขามาอีกครั้ง”

วันต่อมา ทั้งสองก็เข้าไปหาหูจื้ออีกครั้ง และเมื่อทั้งสองออกมาจากห้อง หมอดูเทวดาก็บอกแก่เลี้ยจื้อว่า “อาจารย์ของท่านมีธาตุที่กำลังแปรปรวนพลุ่งพล่าน ข้าไม่อาจที่จะอ่านเขาออก รอให้เขาสมดุลกว่านี้จึงค่อยมาดูอีกครั้ง”

หูจื้อกล่าวว่า “ที่ข้าแสดงแก่เขาคือความเว้งว่าง ไพศาล สิ่งที่เขาเห็นในตัวข้าคือพลังปราณที่ขับเคลื่อนลมหายใจที่สมดุล ที่ซึ่งคลื่นป่วนคลั่งฟ่านักอยู่ในห้วงลึก ที่ซึ่งน้ำอันสงบนิ่งฟ่านักอยู่ในห้วงลึก ที่ซึ่งน้ำไหลฟ่านักอยู่ในห้วงลึก ห้วงอันลึกลึกลึนั้นมีแก่นซนิคด้วยกัน และข้าได้แสดงให้เขาเห็นเพียงสามชนิด ลองนำเขามาอีกครั้ง”

วันต่อมา ทั้งสองก็มาพบหูจื้ออีกครั้ง แต่ก่อนที่หมอดูเทวดาจะมาหยุดต่อหน้าหูจื้อ ก็ตระหนกจนแทบสิ้นสติ ผ่นหนีจากไป

“รีบตามไป” หูจื้อกล่าว แต่เลี้ยจื้อไม่อาจวิ่งตามทัน จึงกลับมาบอกหูจื้อ “หายไปแล้ว เขาหายตัวไปแล้ว ข้าไม่อาจไล่ตามทัน”

หูจื้อกล่าวว่า “ที่ข้าแสดงแก่เขาคือ ‘ยังไม่ผุดขึ้นจากต้นกำเนิด’ ข้าเข้าหาเขาด้วยความว่างเปล่า ลดเลี้ยว วกวน ไม่รู้ว่าเป็นใครหรืออะไร บัดเดี๋ยวเคลื่อนไหว บัดเดี๋ยวคดงอ บัดเดี๋ยวหลากไหลดุจกระแสคลื่น นี่คือเหตุที่เขาหนีไป”

นับจากนั้น เลี้ยจื้อก็รู้ว่าตนยังไม่ได้เรียนรู้สิ่งใด จึงกลับในบ้านและไม่ก้าวออกนอกประตูเลยเป็นเวลาสามปี เข้าครัวอยู่ยงหน้าเตาแทนภรรยา เลี้ยงหมูราวกับเลี้ยงคน และไม่แสดงความชื่นชอบต่อสิ่งต่างๆ เขาสลัด

ความรอบรู้สูงส่งทั้ง หวนกลับสู่ความเรียบง่ายสามัญ ยืนอยู่อย่างโดดเด่นราวก้อนหิน ไม่หวั่นไหวต่อความ สับสนวุ่นวายของโลก และในความเป็นหนึ่งนี้ เขาก็ได้จบชีวิตลง (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 7)⁸⁵

บทดังกล่าวพิจารณาได้ว่า มนุษย์ผู้มากวิชาการอย่างหมอดูเทวดาอาจมองสามัญชน ตลอดจนเล็ยจื่อออกอย่างทะลุปรุโปร่ง แต่เมื่อเขาต้องมาเล่นกับมนุษย์ที่แท้อย่างหูจื่อ อาจารย์ของ เล็ยจื่อแล้ว หูจื่อได้แสดงให้เห็นทั้งหมอดูเทวดาและเล็ยจื่อเห็นถึงการตอบสนองของเขาอย่าง “คาดเดา ไม่ได้” ซึ่งคือเต๋าอันว่างเปล่า ไม่กักเก็บสิ่งใด มิแต่รับทุกสิ่งมาและสะท้อนออกอย่างเหมาะสม การ เล่นของมนุษย์ที่แท้จึงลดเลี้ยววกวน แปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา และยากที่จะคาดเดา เมื่อเล็ยจื่อได้ เห็นดังนี้ ซึ่งอาจถือได้ว่า เขาเองคือผู้เล่นเป้าหมายที่หูจื่อต้องการจะเล่นด้วย (โดยการแสดงให้เห็น) เล็ยจื่อจึงได้สลัดความรู้ นั่นคือ ความยึดติดกับนามและมายาของ โลกที่มนุษย์อาศัยศึกษากฎทาง ญาณวิทยาที่จำกัดของตนตีความสิ่งต่างๆ เขาหวนกลับสู่ความเรียบง่ายสามัญ และสามารถผดุงชีวิต ตนไว้ได้จบสิ้นอายุขัย ผู้วิจัยตีความว่า การที่เล็ยจื่อเข้าใจว่า “เขาไม่ได้เรียนรู้สิ่งใด” นั่นคือ เขาได้ เข้าถึงเต๋าค้นผ่านการเล่นกับมนุษย์แท้ จึงสามารถผดุงชีวิตตนไว้ได้ การผดุงชีวิตนี้เองคือความหมายมุ่ง ปลายทางที่หูจื่อต้องการให้เล็ยจื่อเข้าใจ โดยอาศัยการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์อย่างแบบลด

3. การเล่นในฐานะกิจกรรม (Play as Activity) ในคัมภีร์จวงจื่อ

ในคัมภีร์จวงจื่อ มีหลายบทที่บรรยายถึงช่างฝีมือและผลงานอันยอดเยี่ยมของพวกเขา ไม่ว่าจะ เป็นพ่อครัวดิงซึ่งหันเนื้อวัวได้เนียนกริบน่าอัศจรรย์ประหนึ่งเรียงระบำ ชายแกะไข่ม้อยางเหนียวจับ จักจั่นได้โดยง่ายประหนึ่งจับด้วยมือเปล่า ช่างไม้ซึ่งผู้แกะสลักไม้เป็นที่แขวนระฆังได้วิจิตรงดงาม ราวผลงานเนรมิตของสวรรค์ เป็นต้น บทเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงการเล่น ในฐานะกิจกรรมใน คัมภีร์จวงจื่อตาม 2 ลักษณะที่ เฮนริกส์ได้ให้แนวทางไว้ นั่นคือ (1) การจัดระเบียบตนเอง (Self-regulated) และ (2) การถูกแบ่งออกเป็นระยะ (Episodic) โดยจะขอหยิบยกขึ้นตอนการค้นหามัน ของช่างไม้ซึ่งมาทำเป็นที่แขวนระฆังมาวิเคราะห์ดังนี้

ช่างไม้ซึ่งแกะสลักไม้ท่อนหนึ่งเป็นที่แขวนระฆัง เมื่อเสร็จสมบูรณ์ ทุกคนที่ได้เห็นต่างตื่นตะลึงพิศวง ราวได้เห็นผลงานเนรมิตของเทพดา เมื่อหลู่โหวเห็นเข้าจึงเอ่ยถาม “ท่านมีศิลปะในการสลักเสลาอย่างไร?”

ซึ่งตอบ “ข้าเป็นช่างไม้ธรรมดาๆ จะมีศิลปะเลสล่าได้อย่างไร? แต่ก็มีอยู่สิ่งหนึ่ง ก่อนเริ่มลงมือทำแทน แขวงระฆัง ข้าเฝ้าระวังพลังปราณในตัวมิให้ถดถอย จากนั้นถือศีลลดอาหารชำระจิตใจให้ว่างเปล่าแน่วหนึ่ง เมื่อถือ ศีลได้สามวัน ความคิดเรื่องคำชมเชย รางวัลหรือลาภยศ และสินจ้างตอบแทนก็หายไปสิ้น เมื่อถือศีลได้ห้าวัน ก็ ลืมสิ้นเกี่ยวกับคำสรรเสริญหรือคำตำหนิติเตียน ฝีมือหรือความอ่อนด้อย เมื่อถือศีลได้เจ็ดวัน ก็แน่วแน่มั่นคง ลืม แม้กระทั่งแขนขา รูปลักษณ์ และร่างกาย ถึงตอนนั้นทั้งเจ้าแคว้นหรือราชสำนักต่างเลื่อนหายไปจากหัวความคิด

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 182-185

ของข้า ความเชี่ยวชาญหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว สิ่งภายนอกทั้งมวลปลาสนาการสิ้น จากนั้นข้าจึงไปยังป่าเขา เสาะหาต้นไม้ที่มีธรรมชาติดีเยี่ยม หากได้พบต้นไม้ที่ข้ายอมเห็นแทนระฆังปรากฏชัดในใจ จึงลงมือแกะสลัก หากไม่พบ ข้าก็จะผ่านไปด้วยวิธีการเช่นนี้ ข้าจึงสามารถประสานฟ้าเข้ากับฟ้า คงเป็นด้วยเหตุนี้ ที่ผู้คนพิศวง คิดไปว่าเป็นผลงานเนรมิตของเทพยดา” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 19)⁸⁶

สำหรับลักษณะแรกคือการจัดระเบียบตนเองของกิจกรรมนั้น เฮนริกส์เสนอแนะว่า การ เล่นสามารถถูกมองในแง่มุมของกาลเทศะอันจำแนกออกมาจากโลกแห่งความจริง เมื่อช่างไม้ซึ่งมี เจตจำนงที่จะทำที่แขวนระฆังนั้น เขาเริ่มเข้าสู่ขั้นตอนของกิจกรรมอันถูกแบ่งออกเป็นระยะ โดย ทันที (ซึ่งนั่นคือ ลักษณะที่สอง) เขาเริ่มจากระวังพลังปราณในตัวมิให้หลุดลอย ถือศีลอดอาหาร และ เขาค่อยๆ สลายความคิดฟุ้งซ่านต่างๆ อย่างเป็นลำดับ เมื่อถือศีลครบวันที่เจ็ด ช่างไม้ซึ่งสลายสิ้นซึ่ง ตัวตน ไม่มีสิ่งใดอื่นในความคิดนอกจากแทนระฆังในใจ เมื่อพบต้นไม้ที่มีธรรมชาติดีเยี่ยม จึงลง มือแกะสลักประหนึ่งประสานฟ้าเข้ากับฟ้า ในขณะที่การเล่นกำลังเดินอย่างเป็นระยะนี้เอง การเล่น ในฐานะกิจกรรมนั้น ได้ดูช่างไม้ซึ่งจากโลกแห่งความจริง ไปสู่โลกแห่งความเป็นไปได้ ซึ่งเป็น กาลเทศะอันเฉพาะ และช่างไม้ซึ่งในฐานะผู้เล่นก็ได้ถูกกิจกรรมนี้จัดระเบียบเขาไปโดยปริยาย เขา ไม่ได้นึกถึงว่าตนเองคือช่างไม้ซึ่งอีกต่อไป “ลืมแม้กระทั่งแขนขา รูปลักษณ์ และร่างกาย” ช่างไม้ซึ่ง ได้เล่นกิจกรรมนี้ไปอย่างลืมตัวตนและเวลา จวบจนเขาแกะสลักสำเร็จ

เจมส์ ดี เซลล์แมนน์ (James D. Sellmann)⁸⁷ มองว่า ข้อเขียนพ่อครัวตึงและข้อเขียน ช่างฝีมือต่างๆ ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญในการบ่มเพาะตนเองในปรัชญาของจวงจื่อด้วยกิจกรรมเจริญ สมาธิซึ่งนำผู้เล่นไปสู่การคลายความยึดมั่นในตัวตน และเข้าสู่ภาวะลื่นไหล โดยจวงจื่อตระหนักว่า ความบิบบั่นทางกายภาพและจิตใจของมนุษย์อันเกิดจากการถูกยึดเขี่ยค่านิยมและพิธีการทางสังคม ทำให้ชีวิตมนุษย์สั้นลงและเป็นอยู่อย่างน่าอึดอัด การเล่นในฐานะกิจกรรม ผ่านสิ่งของ งานฝีมือ ต่างๆ แสดงให้เห็นว่า แม้การมีปฏิสัมพันธ์กับงานที่แลดูยากและต้องอาศัยพลังกำลังอย่างการหั่น เนื้อวัว กลับสามารถเป็นโอกาสที่มนุษย์สามารถสลายตัวตนและความกดดันต่างๆ เข้ากับฟ้า และ ร่วมเล่นอย่างเพลิดเพลินและสร้างสรรค์กับโลกได้ ชิกเซนดัมฮายี⁸⁸ ได้นิยาม “ภาวะลื่นไหล” ว่าจะ เกิดขึ้นเมื่อผู้กระทำภารกิจกรรมด้วยใจจดจ่ออยู่กิจกรรมอย่างละวางการตระหนักถึงตัวตน สภาพแวดล้อม และเวลา ในภาวะลื่นไหลนี้ยังก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ความสร้างสรรค์ และ บ่อยครั้ง ยังได้ผลลัพธ์ของงานที่เยี่ยมยอดอีกด้วย

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 329-330.

⁸⁷ Sellmann, J. D. (2019). Butcher Ding: A meditation in flow. In K. Lai & W. W. Chiu (Eds.), *Skill and mastery: Philosophical stories from the Zhuangzi* (pp. 111-125). Rowman and Littlefield International.

⁸⁸ Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper & Row.

ไว ไว ชิว (Wai Wai Chiu)⁸⁹ วิเคราะห์ข้อเขียนช่างฝีมือต่างๆ ซึ่งได้แสดงฝีมือและผลงานไว้อย่างเชื่อมโยงคือ เป็นทักษะเพื่อประสบการณ์ทางสุนทรียะและเพื่อความสงบภายในตามข้อเสนอของจวงจื่อ ซึ่งทักษะดังกล่าว (ดังที่ผู้วิจัยนำเสนอว่าเป็นการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ*) เป็นเครื่องหมายชี้วัดการพัฒนาตนเองของมนุษย์ ซึ่งความชำนาญ (Mastery) จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อฝึกฝนเป็นระยะเวลายาวนาน การแสดงฝีมือของช่างฝีมือที่ปราศจากการฝึกฝนกระทำ แต่ก็ยังสามารถสร้างสรรค์ผลงานอันน่าอัศจรรย์ได้โดยง่าย ประหนึ่งดำเนินตามธรรมชาติที่มีอยู่ในตน อย่างไรก็ตาม ชิวได้แบ่งแยกทักษะ (Skill) ออกจากความเคยชิน (Habit) โดยทักษะมี 3 จุดต่างสำคัญดังนี้

- (1) ความคล่องแคล่วของการแสดงซึ่งอำนวยความสะดวกในการประสานกายกับจิตในภาวะลื่นไหลไปกับงาน
- (2) การปรับเปลี่ยนให้เข้ากับแต่ละบริบทของการแสดง
- (3) การเป็นอิสระจากความชอบหรือความโอ้อวดตามที่ได้รับรางวัล

ชิวยังได้ให้ทัศนะที่สำคัญไว้ด้วยว่า สิ่งที่จวงจื่อมุ่งเน้นอยู่ที่การแสดงหรือกระบวนการไม่ใช่อยู่ที่ผลงานหรือเป้าหมาย ฉะนั้น โหยว หรือ การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* จึงไม่มีแบบแผนตายตัวหรือเป้าหมายที่ชัดเจนไม่แปรเปลี่ยน แต่เป็นการฝึกฝน เพื่อสำรวจวิธีการใหม่ สับเปลี่ยนให้เข้ากับแต่ละบริบท และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แล้วในที่สุด เมื่อผู้เล่นได้เล่นมาในระดับหนึ่งถึงจุดที่ไม่ต้องฝึกฝนกระทำอีกต่อไป กล่าวได้ว่าผู้เล่นนั้นมีทักษะการเล่นในขั้นชำนาญ (Mastery) ดังเช่นพ่อครัวดิงที่ใช้เวลาฝึกฝนการหั่นเนื้อวัวเป็นเวลาถึงสิบเก้าปี จนไม่เห็นร่างวัวอีกต่อไป เคลื่อนไหวไปตามวิถีทางธรรมชาติ จึงจะสามารถเรียกได้ว่าบรรลุซึ่งอิสรภาวะ รักษาความเดิมแท้ของตนได้ โดยที่สามารถโลดแล่นท่ามกลางความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต และผลุงชีวิตตนให้มีอิสรภาพและแคล้วคลาดปลอดภัยไว้ได้ ดังที่กล่าวคือคุณสมบัตินี้ที่แท้ตามอุดมคติในปรัชญาเต๋าของจวงจื่อ

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อ หลี่เองก็ได้วิเคราะห์การเล่นผ่าน โหยว ในแง่มุมนี้ไว้เช่นกันว่า เป็นทักษะซึ่งต้องได้มาซึ่งการฝึกฝนจนชำนาญแล้วเพื่อใช้ในการร่วมเล่นในทุกบริบทสถานการณ์ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยที่เมื่อ หลี่มองว่าบริบทสถานการณ์ต่างๆ ในโลกนั้น “คล้ายเกม” กล่าวคือ มีกฎ

⁸⁹ Chiu, W. W. (2019). Skillful performances and the Zhuangzi's lessons on orientation. In K. Lai & W. W. Chiu (Eds.), *Skill and mastery: Philosophical stories from the Zhuangzi* (pp. 111-125). Rowman and Littlefield International.

กติกา และข้อจำกัดอันเฉพาะเจาะจงครอบไว้อยู่ ซึ่งต้องเป็นผู้เล่นที่บรรลุนิติภาวะ “สุดุดคตทักษะ” หรือมนุษย์ที่แก่เท่านั้น จึงจะสามารถเล่นได้ได้อย่างปลอดภัยและรื่นรมย์ ดังเช่นพ่อครัวตึงที่สามารถใช้มีดเล่มเดียวกรีดเนื้อวัวมานานสิบเก้าปี โดยที่ไม่ต้องเปลี่ยนหรือลับมีดใหม่เลยสักครั้ง ใบมีดของเขาก็ยังคงกริบเสมือนใหม่เสมอ

อนึ่ง การเล่นในฐานะกิจกรรมผ่านสิ่งของ และงานฝีมือต่างๆ เป็นข้อเสนอเกี่ยวกับการเล่นประการหนึ่งของจอร์จที่ทาทางออกให้แก่ความบีบคั้นและความกดดันที่มนุษย์เผชิญในแต่ละวัน ผ่านการฝึกฝนที่จะคลายความยึดมั่นในตัวตนด้วยภาวะลื่นไหลในกิจกรรมที่กำลังทำ และผลิตเพลินไปกับประสบการณ์ทางสุนทรียะอันเกิดจากการรังสรรค์ผลงานอย่างสรรค์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ด้วยการเล่นในฐานะกิจกรรม มนุษย์มีช่องทางในการฝึกฝนที่จะสลายตัวตนให้ไปสู่ตัวตนที่ว่างเปล่าอันเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ที่แท้ซึ่งเข้าถึงอิสรภาวะ มิหนำซ้ำยังเป็นทางออกที่สร้างสรรค์ในการปลดปล่อยความบีบคั้นและความกดดันที่มนุษย์ต้องเผชิญ เพราะในห้วงภาวะลื่นไหลที่มนุษย์กำลังเล่นและบรรจงผลงานอยู่นั้น ภาวะจิตของมนุษย์ตระหนกเพียงปัจจุบันขณะ จึงสูญเสียความตึงเครียด และน้อมนำให้เกิดความปีติรื่นรมย์ (อันจะอธิบายต่อไปในส่วนของการเล่นในฐานะประสบการณ์)

นอกจากการจัดระเบียบตนเองและการถูกแบ่งออกเป็นระยะ อันเป็น 2 ลักษณะของการเล่นในฐานะกิจกรรมตามแนวการวิเคราะห์ของเฮนริกส์ ผู้วิจัยมองว่า หากพิจารณาแนวการวิเคราะห์การเล่นผ่าน *โหยว* ของเอมี หลี และทัศนคติความการเล่นในแง่มุมของทักษะของ Wai Wai Chu แล้ว การเล่นในฐานะกิจกรรมใน *คัมภีร์จวงจื่อ* น่าจะมีอีกหนึ่งลักษณะนั่นคือ “ใช้ทักษะเป็นฐาน” (Skill-based) ด้วยเช่นกัน

4. การเล่นในฐานะท่าที (Play as Disposition) ใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

ตามที่เฮนริกส์ได้แนะแนวทาง การเล่นสามารถถูกมองโดยเริ่มจากสภาวะภายใน ซึ่งอาจจะเป็น ทัศนคติหรืออารมณ์บางอย่างและสะท้อนออกมาสู่ภายนอกผ่านอวัจนภาษา (Nonverbal Communication) และรวมถึงคำพูด (Verbal Communication) โดยเฮนริกส์ได้เน้นย้ำท่าทีของความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) เป็นพิเศษ เพราะถือได้ว่าเป็นท่าทีที่โหมโรงผู้เล่นไปสู่ประสบการณ์ของการเล่นต่อไป

ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ท่าทีของความอยากรู้อยากเห็นนั้นก็มิปรากฏด้วยเช่นกัน แต่จะเป็นในมุมมองของมนุษย์ปฤชนที่ยังไม่บรรลุอิสรภาวะที่มีท่าทีเยี่ยงนี้ ดังเช่น *ฮู่จื่อ* *เหลี่ยจื่อ* *ขงจื่อ* *เหยียนฮุย* เป็นต้น ที่สนอกสนใจที่จะถามปราชญ์แต่คู่สนทนา แต่หากเป็นในมุมมองของมนุษย์ที่แท้ผู้ถูกถามแล้ว

ดังเช่น จวงจื่อ อาจารย์ของเลี่ยจื่อ ปราชญ์เต๋าเหยียนหุย ปราชญ์เต๋าขงจื่อ เป็นต้น ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ได้มีการบรรยายด้วยท่าทีที่แตกต่างออกไป ผู้วิจัยเสนอว่าการเล่น ในฐานะท่าทีของมนุษย์ที่แท้นั้นมี 2 ลักษณะ นั่นคือ (1) ทักษะที่ซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่น (Lusory Attitude) และ (2) ความโปร่งเบาอันปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งสามารถวางเฉยต่อความร้อนรุ่มของสถานการณ์ได้ (Lightness)

ลักษณะแรกของการเล่น ในฐานะทัศนคติของมนุษย์ที่แท้เป็นการเล่น โดยเล่นผ่านกระบวนการทางความคิดซึ่งตระหนักถึงข้อจำกัดและความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต อันนำมาซึ่ง 2 ทักษะที่พึงมีต่อโลก นั่นคือ (1) การยอมรับในโชคชะตา และ (2) การมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน (ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 2) ทั้งนี้ 2 ทักษะดังกล่าว หากพิจารณาในฐานะการเล่นแล้ว ผู้วิจัยเสนอว่า สามารถเทียบเคียงได้ในบางแง่มุมกับ “ทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่น” (Lusory Attitude) ตามที่ Bernard Suits นิยามไว้ในงานเขียนของเขา *The Grasshopper: Games, Life and Utopia*⁹⁰ โดยในงานเขียนนี้ได้วิเคราะห์ธรรมชาติของการเล่นเกมและนิยามการเล่นเกมน่าเป็น “ความพยายามโดยสมัครใจเพื่อพิชิตอุปสรรคที่ไม่จำเป็น” โดย Suits มองว่า การเล่นจำเป็นต้องมีกฎและเป้าหมาย ฉะนั้น ทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เล่นทุกคนพึงมีก่อนการเล่นเพื่อที่จะทำให้แน่ใจว่าเป้าหมายของการเล่นเกมจะบรรลุ ยกตัวอย่างเช่น การตีกอล์ฟ เป้าหมายคือลูกกอล์ฟตกลงหลุม แต่กติกาคือ ต้องใช้ไม้กอล์ฟตี และจำนวนครั้งที่ตีจะกำหนดคะแนนของผู้เล่น หากผู้เล่นมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายเพียงอย่างเดียวโดยไม่ยอมรับกฎกติกา ผู้เล่นอาจหยิบลูกกอล์ฟแล้วเดินไปหย่อนลงหลุม หากแต่เกมและความสนุกในการเล่นก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะการเล่นเกมน่าคือความพยายามโดยสมัครใจเพื่อพิชิตอุปสรรคที่ไม่จำเป็น อุปสรรคที่ไม่จำเป็นนี้คือการใช้ไม้ตี ซึ่งไม่จำเป็นและไม่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งหากยึดเพียงที่จะบรรลุเป้าหมายให้ลูกกอล์ฟลงหลุม ผู้วิจัยมองว่า ทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่น ตามนิยามของ Suits สามารถเทียบเคียงได้ในบางแง่มุมกับการเล่นในฐานะทัศนคติใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ซึ่งยอมรับในข้อจำกัดของอิสรภาพที่มนุษย์สามารถมีได้ รวมถึงสิ่งที่อยู่เหนือความควบคุมของมนุษย์ เช่น การตาย ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*บันทึกไว้ว่า

เมื่อภรรยาของจวงจื่อเสียชีวิตลง สู้จื่อก็ไปแสดงความเสียใจเคารพศพ กลับพบจวงจื่อนั่งเหยียดขาเคาะถึงไม้พลากร้องเพลง “เจ้าได้ใช้ชีวิตร่วมกับนาง นางได้เลี้ยงดูบุตรของเจ้ากระทั่งแก่เฒ่า” สู้จื่อดำหนิว่า “การไม่

⁹⁰ Suits, B. (2020). *The grasshopper: Games, life and utopia*. University of Toronto Press.

ร่ำให้อาลัยต่อการจากไปของภรรยาที่เลวร้ายพอแล้ว แต่ยังมีนั้งเคาะดังไม้ร้องเพลงเล่นเช่นนี้อีก นี้ออกจะเกิน ไปแล้ว มีใช้หรือ?”

จวงจื่อ ได้ตอบไปว่า “ท่านคิดเสียแล้ว เมื่อนางสิ้นชีวิตลงนั้น ท่านคิดหรือว่าข้าจะไม่รู้สึกเศร้า โศกเสียใจ เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ แต่เมื่อข้าได้มองย้อนถึงต้นกำเนิดของนาง กระทั่งกาลก่อนที่นางจะถือกำเนิด ไม่เพียงแต่กาล ก่อนที่นางถือกำเนิด แต่เป็นกาลก่อนที่นางจะมีรูปกาย ไม่เพียงแต่กาลก่อนที่นางจะมีรูปกาย แต่เป็นกาลก่อนที่ นางจะมีจิตวิญญาณ ท่ามกลางความมหัศจรรย์เร้นลับมีความเปลี่ยนแปลงอุบัติขึ้นและนางก็มีจิตวิญญาณ เกิดการ เปลี่ยนแปลงอีกครั้งและนางก็มีรูปกาย เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งและนางก็ถือกำเนิดมา ความเปลี่ยนแปลง ได้ไหลเวียนสืบเนื่องไป และนางก็สิ้นชีพ ชีวิตไม่ผิดอะไรกับความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลทั้งสิ้น ฤดูใบไม้ผลิ ฤดู ร้อน ฤดูใบไม้ร่วง และฤดูหนาว บัดนี้นางได้นอนสงบในห้องอันกว้างใหญ่ หากข้ายังคร่ำครวญร่ำไห้ ก็แสดงว่า ข้าไม่เข้าใจอะไรเลยเกี่ยวกับชะตา ดังนั้นข้าจึงได้หยุดยั้ง” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 18)⁹¹

อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ ดังที่อธิบายในบทที่ 2 ไม่มีความหมายในแบบก้าวพ้นข้อจำกัด นั่นคือ สามารถเลือกที่จะเป็นหรือไม่เป็นอะไรก็ได้ หรือสามารถเอาชนะสิ่งที่อยู่เหนือความควบคุม ของมนุษย์ได้ หากแต่อิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ มีความหมายในแบบภายใต้ข้อจำกัด ฉะนั้น การเล่น ซึ่งเผยแสดงถึงอิสรภาวะของผู้เล่น ตามความหมายที่จวงจื่อใช้ ย่อมเป็นการเล่นภายใต้ข้อจำกัด หรือ กฎกติกาบางอย่างด้วยเช่นกัน นั่นคือ การยอมรับในโชคชะตา และ การมองมนุษย์และสรรพ สิ่งอย่างเท่าเทียม

เมื่อผู้เล่นมีทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่นแล้ว ย่อมนำมาซึ่งความโปร่งเบา (Lightness) และเป็นการปล่อยวางอยู่ในที่ต่อสิ่งซึ่งอยู่เหนือความควบคุมโดยสมบูรณ์ของตน โดย ปล่อยให้สิ่งต่างๆ ดำเนิน ไปโดยตนเอง และเลือกจัดการเฉพาะสิ่งที่พอเป็นไปได้ โดยผู้เล่นยังมี พื้นที่ว่างให้โลดแล่นได้อยู่มากมาย (ดังเช่น พ่อครัวดึงเหล็กมิดไปในระหว่างช่องว่างของกระดูกวัว แล้วแกะเนื้อวัวไปตามขอบกระดูก) ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

ดังนั้นปราชญ์จึงออกก่อนเร่พเนจร สำหรับท่านแล้ว ความรู้เป็นเมล็ดพันธ์แห่งความวุ่นวาย คำสัญญา เป็นดั่งกาว ความรักใคร่เป็นเพียงการซ่อมแซมปะชุน และฝีมือเป็นเพียงพ่อค้าเร่ ปราชญ์ไม่มีแผนการ ดังนั้น ความรู้จะมีประโยชน์อะไรสำหรับเขา? ไม่แกะสลักหั่นแยก ดังนั้นกาวจะมีประโยชน์อะไรสำหรับเขา? ไม่ทุกข์ ร้อนกับความสูญเสีย ดังนั้นความรักใคร่จะมีประโยชน์อะไร? เขาไม่ละโมภเสาะหาสินค้า ดังนั้นการขายของจะ มีประโยชน์อะไร? ทั้งสิ่งนี้เสมือนข้าวทิพย์ ข้าวทิพย์เป็นอาหารแห่งฟ้า ในเมื่อเข้าได้รับทิพย์จากฟ้าแล้ว ดังนั้น มนุษย์จะมีประโยชน์อะไรสำหรับเขา? เขามีรูปเป็นมนุษย์แต่ไร้อารมณ์ของมนุษย์ เนื่องจากมีรูปมนุษย์จึงเข้า

⁹¹ สุรติ ปริชาตรม. (2556). จวงจื่อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 311-312.

ร่วมกับผู้อื่นๆ เนื่องจากไร้อารมณ์ของมนุษย์ ความถูกต้องและความพิถีพิถัน ไม่อาจกรำกราย ต่ำต้อยและสามัญ เขา ยังคงอยู่ร่วมกับมนุษย์ ยิ่งใหญ่ไพศาล มีเพียงเขาที่ทำหนทางแห่งฟ้าให้กระจ่าง (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 5)⁹²

ด้วยทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาของการเล่น ผู้เล่นได้ผนึกอารมณ์ของตนไว้อยู่เหนือโลก จึงไร้อารมณ์ของมนุษย์ปฏิกูลซึ่งมักถูกกุดกระชากตามมูลเหตุและความร้อนรุ่มบีบคั้นของ สถานการณ์ต่างๆ ในโลก อันมี ความสุข ความทุกข์ระทม ความโกรธ ความรักใคร่ ความรังเกียจ เป็นต้น ซึ่งอารมณ์อันแปรปรวนดังกล่าวสามารถเป็นพันนาการเหนี่ยวรั้งมนุษย์ปฏิกูลไม่ให้ไปสู่ อิศรภาวะ แต่สำหรับมนุษย์ผู้เล่นในฐานะท่าทีซึ่งสะท้อนทัศนคติและความเข้าใจอันกระจ่างต่อโลก แล้ว ย่อมนำมาซึ่งท่าทีที่โปร่งเบาตามมา อันปราศจากซึ่งอารมณ์ และสามารถวางเฉยต่อความร้อน รุ่มบีบคั้นของสถานการณ์ต่างๆ ได้ ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

ฮู่จื่อถามจวงจื่อว่า “มนุษย์นั้นอาจปราศจากอารมณ์ได้จริงหรือไม่?”

จวงจื่อตอบว่า “ได้สิ”

ฮู่จื่อ “แต่มนุษย์ที่ปราศจากอารมณ์ จะเรียกว่ามนุษย์ได้อย่างไร?”

จวงจื่อกล่าวว่า “เต๋าได้ให้ใบหน้าแก่เขา ฟ้าได้ให้รูปแก่เขา เหตุใดเราจึงไม่อาจเรียกเขาว่ามนุษย์ เล่า”

ฮู่จื่อถามต่อว่า “แต่เมื่อท่านเรียกเขาว่ามนุษย์แล้ว เขาจะปราศจากอารมณ์ได้อย่างไร?”

จวงจื่อกล่าวว่า “นั่นไม่ใช่อารมณ์อย่างที่ข้ากล่าวถึง เมื่อข้าพูดถึงการปราศจากอารมณ์ ข้าหมายถึงมนุษย์ จะไม่ปล่อยให้ความชอบและไม่ชอบล่วงล้ำเข้ามาทำลาย เขาเพียงแต่ปล่อยให้สิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามธรรมชาติ และไม่พยายามที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวจัดการกับชีวิต”

ฮู่จื่อ “หากไม่ยุ่งเกี่ยวจัดการกับชีวิตแล้วไปไหน เขาก็มีชีวิตอยู่ได้อย่างไร?”

จวงจื่อตอบว่า “เต๋าได้ให้ใบหน้าแก่เขา ฟ้าได้ให้รูปแก่เขา เขาจะไม่ปล่อยให้ความชอบและไม่ชอบ ล่วงล้ำเข้ามาทำลาย บัดนี้ ท่านปฏิบัติต่อจิตวิญญาณของตนตั้งสิ่งภายนอก ท่านได้ทำให้พลังของตนอ่อนล้า เอน อิงพึ่งต้นไม้ คร่ำครวญสะอื้นให้ ฟุบอยู่กับ ไต้ะ ง่วงงุน ฟ้าได้เลือกสรรร่างกายให้แก่ท่าน และท่านก็ได้ใช้มันพูดจา ไร้สาระเกี่ยวกับ ‘ความแข็ง’ และ ‘ความขาว’” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 5)⁹³

อนึ่ง เมื่อกลับไปพิจารณาแนวการวิเคราะห์การเล่นผ่าน โหยว ในคัมภีร์จวงจื่อของเอมี หลี ที่มองว่า “พฤติกรรมและอารมณ์ผู้เล่น” (Playful Behavior and Mood) เองก็เป็นแง่มุมหนึ่งของการ เล่นในคัมภีร์จวงจื่อไว้ด้วยเช่นกัน ผู้วิจัยมองว่าสอดคล้องกับลักษณะที่สอง ความโปร่งเบาอัน

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, 158-159.

ปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งสามารถวางเฉยต่อความร้อนรุ่มของสถานการณ์ได้ (Lightness) ตามที่ผู้วิจัยได้เสนอมา ท่าทีที่โปร่งเบา อันเกิดจากการยอมรับกฎกติกาของการเล่น โขกชะตาที่ดำเนินไปตนเอง และข้อจำกัดของมนุษย์เป็นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ผู้เล่นหรือมนุษย์ที่แท้ขบขันต่อสิ่งต่างๆ ได้ เพราะเขาแลเห็นถึงความว่างเปล่าของการเคียดแค้นหรือร้อนใจกับมายาของโลก หรือการทู่เถียงไร้สาระต่างๆ เบอร์ตัน วัตสัน⁹⁴ เองก็ได้ขยายความแง่มุมนี้ในบทนำของเขาว่า “อารมณ์ขัน” (Humor) เป็นอาวุธของจวงจื่อในการโต้ตอบการถกเถียงโต้แย้งอันไม่รู้จบของสำนักงจื่อ-มั่วจื่อ นักตรรกะวิทยาอย่างฮุยจื่อและกงซุนหลง จวงจื่อคงมองว่า “การได้หัวเราะดังๆ สักครั้ง ย่อมมีค่ายิ่งกว่าถ้อยคำก่นด่านับสิบหน้า เพื่อกระตุ้นผู้อ่านให้เริ่มตั้งคำถามกับความน่าเชื่อถือของสมมติฐานในอดีตของตน”⁹⁵ ตลอดจอนนามและมายาสมมติต่างๆ ของสังคมที่ทำให้ผู้คนต่างหลงใหลใฝ่ใจปรารถนา อย่างลาภยศสรรเสริญ ซึ่งจวงจื่อหัวร่อต่อสิ่งภายนอกเหล่านี้ ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

เมื่อฮุยจื่อเป็นเสนาบดีแห่งแคว้นเหลียง จวงจื่อก็เดินทางไปเยี่ยมเยือนเขา มีคนบอกกับฮุยจื่อว่า “จวงจื่อกำลังมาแย่งชิงตำแหน่งไปจากท่าน” ดังนั้นฮุยจื่อก็รู้สึกตระหนกและออกติดตามค้นหาจวงจื่อทั่วทั้งแผ่นดินเป็นเวลาสามวันสามคืน แต่แล้วจวงจื่อก็ปรากฏกายต่อหน้าฮุยจื่อ พูดจื่อว่า “ฉ แคนได้ มีพญานกหยวนฉูตัวหนึ่ง ท่านเคยได้ยินไหม? พญาหยวนฉู ได้โฉบบินขึ้นจากทะเลได้มุ่งสู่ทะเลเหนือ และจะไม่เกาะพักบนที่ใดเลยนอกจากต้นอู๋ถ่ง ไม่กินอะไรทั้งสิ้นนอกจากผลไผ่เถียน มันดื่มน้ำบริสุทธิ์จากตาน้ำ ระหว่างนั้นนกเค้าแมวตัวหนึ่งเสาะพบซากหนูตายหน้าเหม็น ขณะที่หยวนฉูบินผ่านมา มันก็แหงนหน้าขึ้นมองดู ร้องได้ ‘ฮู!’ บัดนี้ท่านได้ครองอำนาจในแคว้นเหลียง ท่านกำลังร้องข่มขู่ไล่ข้า คิ่งนกเค้าแมวหวงซากหนูเน่านี้หรือ?” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 17)⁹⁶

ฮุยจื่อยังมีอารมณ์เยี่ยงมนุษย์ปุถุชนอยู่มากกับการได้มาซึ่งสรรเสริญและว่าวุ่นกังวลว่าจะถูกพรากจากมันไป ท่าทีของฮุยจื่อจึงมีความตึงเครียด ร้อนรุ่ม คิดประทุษร้ายจวงจื่อ อันต่างจากจวงจื่อที่มองความร้อนรุ่มของฮุยจื่อด้วยความโปร่งเบา เพราะจวงจื่อแลเห็นถึงความไร้สาระและไร้รสนิยมของเพื่อนของเขา จึงเปรียบเปรยด้วยความขบขันออกไปว่า ตำแหน่งที่ฮุยจื่อแสนหวงแหนคือซากหนูเน่าสำหรับจวงจื่อ จะเห็นได้ว่าจวงจื่อมิได้ถกเถียงหรือสั่งสอนฮุยจื่อ แต่กำลัง “เล่น” (ในฐานะท่าที) กับฮุยจื่อ

5. การเล่นในฐานะประสบการณ์ (Play as Experience) ในคัมภีร์จวงจื่อ

ตามที่เฮนริกส์ได้แนะแนวทาง การเล่นยังสามารถถูกมองในฐานะสภาวะภายในซึ่งสืบสานต่อจากท่าที เข้าสู่ภาวะลึนไหล นั่นคือประสบการณ์ในระหว่างที่เล่นซึ่งค่อยๆ คลี่คลายออกเป็น 3

⁹⁴ Watson, B. (2013). *The Complete Works of Zhuangzi*. Columbia University Press.

⁹⁵ สุรดี ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 61.

⁹⁶ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 306.

ขั้นตอน หากผู้เล่นมีประสบการณ์ในเชิงบวก นั่นคือ (1) ความคาดหวัง (Anticipation); (2) ความสนุก (Fun); (3) ความพึงพอใจ (Gratification) แต่หากผู้เล่นมีประสบการณ์ในเชิงลบต่อการเล่นนั้น 3 ขั้นตอนดังกล่าว จะค่อยๆ คลี่คลายในมุมกลับได้เช่นกัน ซึ่งอาจจะเป็น (1) ความกังวลใจ (Anxiety); (2) ความคับข้องใจ; (3) ความเบื่อหน่าย (Boredom) หรือ ความผิดหวัง (Failure)

หากนำแนวทางของเฮนริกส์มาพิจารณากับปรัชญาของจวงจื่อแล้ว มนุษย์ที่แท้ ผู้ชำนาญการในการเล่นย่อม ไม่มีอารมณ์ของมนุษย์ ดังที่จวงจื่ออธิบายให้ส่ายจื่อไว้ ฉะนั้น การเล่นในฐานะประสบการณ์ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*จึงจะค่อยๆ คลี่คลายไปในเชิงบวกเท่านั้น ดังที่พ่อครัวตึงอธิบายไว้ว่า “ข้าเพียงคำนึงถึงเต๋าซึ่งเหนือกว่าความเชี่ยวชาญ ครั้งแรกที่ข้าฆ่าแหละเนื้อวัว สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาข้าคือร่างวัว หลังจากนั้นสามปี ข้าก็ไม่เห็นร่างวัวอีกต่อไป”⁹⁷ ที่พ่อครัวตึงกล่าวนี้ คือประสบการณ์ในขั้นของความคาดหวัง ซึ่งพ่อครัวตึงเมื่อเริ่มฆ่าแหละเนื้อวัว ก็จะคาดหวังถึงเพียงเนื้อวัว ความเชี่ยวชาญ ฯลฯ อันเป็นความคาดหวังเยี่ยงมนุษย์ ทว่า ตอนที่พ่อครัวตึงได้เรียงระบำ ต่อหน้าเหวินส่วยจวิน พ่อครัวตึงได้บรรลุถึงอิสรภาวะแล้ว จึงมีเพียงความคาดหวังเยี่ยงมนุษย์ที่แท้ถึงเต๋าเท่านั้น (ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีความคาดหวังต่อสิ่งใดเลยได้เช่นกัน) พอมาถึงประสบการณ์ในขั้นต่อไป พ่อครัวตึง “ปล่อยจิตเคลื่อนไปตามความปรารถนา” พ่อครัวตึงได้เข้าสู่ภาวะลึนไหลแล้ว ซึ่งตามที่ซิกเซนตัมฮายีได้เชื่อมโยงภาวะลึนไหลกับความปีติรื่นรมย์ (Pleasure) เข้าด้วยกัน ความสนุก (Fun) ของเฮนริกส์ หากนำมาเทียบใน*คัมภีร์จวงจื่อ*แล้วจะเป็นอารมณ์เยี่ยงมนุษย์ ทว่า การเล่นของมนุษย์ที่แท้ตามที่จวงจื่อบรรยาย ผู้วิจัยมองว่า ประสบการณ์ของความปีติรื่นรมย์ตามที่ซิกเซนตัมฮายีใช้จะเหมาะสมแก่การใช้อธิบายการเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มากกว่า เพราะมนุษย์ที่แท่นั้นปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ ฉะนั้นเขาย่อมมีความรู้สึก “สนุก” ในระดับที่ประณีตมากกว่ามนุษย์ และในขั้นตอนสุดท้าย พ่อครัวตึงได้กล่าวแก่เหวินส่วยจวินอย่างชัดเจนถึงความพึงพอใจ (Gratification) “...กระทั่งผลัดวัน! ทุกสิ่งขาดแยกจากกันราวกับก้อนดินแตกร่วงลงสู่พื้น ข้ายืนนิ่งอยู่กับที่ ถือมีคมนี้ แลมองไปรอบๆ อิ่มอกอิ่มใจ...”

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเสนอว่า การเล่นในฐานะประสบการณ์ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มี 2 ลักษณะ นั่นคือ: (1) ความว่างเปล่า (Emptiness) และ (2) ความปีติรื่นรมย์ (Pleasure)

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.

ความว่างเปล่า พิจารณาได้จากสิ่งที่พ่อครัวดึงได้ชี้แจงต่อเหวินฮู่ยวินว่าเขา “...เพียงคำหนึ่งถึงเต๋า... ใช้เพียงจิต ไม่ใช่สายตาในการเพ่งมอง สัมผัสรับรู้และความเข้าใจล้วนสะกดหยุดลงสิ้น ปล่อยจิตเคลื่อนไปตามความปรารถนา” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 3)⁹⁸ และสิ่งที่ปราชญ์เต๋าขงจื้อได้แนะนำเหยียนฮูยถึงการบวชใจว่า “ตั้งมั่นในความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟังด้วยหู ฟังด้วยใจ ไม่ลิ ไม่ฟังด้วยใจ แต่ฟังด้วยจิตวิญญาณ การฟังถูกจำกัดด้วยหู จิตใจถูกจำกัดด้วยการรับรู้ แต่จิตวิญญาณนั้นว่างเปล่า รอรับทุกสิ่ง เต๋าคำรงอยู่ในความว่างเปล่าเท่านั้น ความว่างเปล่าคือการบวชใจ” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)⁹⁹ หรือเมื่อครั้งที่ขงจื้อสอบถามชายค่อมผู้ไม่มีท่ายางเหนียวสอยจับจักจั่นได้อย่างง่ายดาย ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

ระหว่างทางที่ขงจื้อกำลังเดินทางไปยังแคว้นฉู่ ขณะเดินทางผ่านป่าแห่งหนึ่ง ก็เห็นชายค่อมผู้ไม่มีท่ายางเหนียวจับจักจั่นได้อย่างง่ายดาย ราวกับใช้มือจับ

ขงจื้อมองดูพลางเอ่ยถามว่า “ยอดเยี่ยมยิ่ง ท่านมีวิธีอย่างไรหรือ?”

ชาย่อมมีวิธี ช่วงห้าเดือนแรก เข้าฝึกคลุกลูกหิน โดยวางลูกหินสองลูกซ้อนกันบนปลายไม้ หากลูกหินนั้นไม่ร่วงตกลงมา ชาย่อมพลาดจักจั่นเพียงไม่กี่ตัวเท่านั้น เมื่อเข้าเพิ่มลูกหินเป็นสามลูก และหากมันไม่ตกลงมาเลย ชาย่อมพลาดจักจั่นเพียงหนึ่งในสิบตัว เมื่อเพิ่มลูกหินเป็นห้าลูก โดยที่ไม่ตกลงมา ชาย่อมสามารถจับจักจั่นได้ราวกับจับด้วยมือเปล่า ระหว่างนั้นข้าทรงตัวนิ่งและมั่นคงตั้งต้นไม้ใหญ่ แขนที่ถือไม้สอยนิ่งราวกิ่งไม้แห้ง ไม่ว่าฝนฟ้าและแผ่นดินดินจะกว้างใหญ่ไพศาลเพียงใด แม้สรรพสิ่งมีมากมายนับไม่ถ้วน ก็ไม่อาจเบี่ยงเบนจิตใจเข้าไปจากปีกจักจั่นไม่สายไหว ไม่โง่งงงง ไม่ปล่อยให้สิ่งใดเข้ามาแทนที่ปีกจักจั่น ดังนั้นข้าจึงประสบความสำเร็จ”

ขงจื้อหันมาหาเหล่าศิษย์พลางกล่าวว่า “ความแน่วแน่เป็นหนึ่งเดียวของเขา จิตใจไม่แบ่งแยกและจดจ่อ นี่คือวิถีทางของชายค่อมผู้นี้” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 19)¹⁰⁰

ทั้งตัวบทพ่อครัวดึง ปราชญ์เต๋าขงจื้อแนะนำเหยียนฮูยเรื่องการบวชใจ และบทสนทนา ระหว่างขงจื้อและชายค่อมผู้ไม่มีท่ายางเหนียวจับจักจั่น ต่างมีจุดร่วมที่น่าสนใจคือประโยชน์คือจบว่า หลังจากผู้เล่นได้เข้าสู่ความว่าง หรือภาวะสิ้นไหล แล้วดำเนินกิจไปจบสิ้นแล้ว ตัวละครที่อยู่ในตัวบทเหล่านั้นพุดถึง “ความสำเร็จบางอย่าง” ดังเช่น เหวินฮู่ยวินกล่าวชื่นชมพ่อครัวดึงพร้อมกล่าวว่า เขาได้เรียนรู้ถึงการผดุงชีวิต เมื่อเหยียนฮูยกล่าวถึงความว่างได้ถูกต้อง ขงจื้อกล่าวแนะนำต่อไปว่า

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 322-323.

หากเจ้าครองแคว้นทำตามที่เขียนหุยนณะนำก็จงจับขาน หากไม่ก็ให้หนึ่งเสีย และให้ใช้ชีวิตอยู่กับ
 สิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงเท่านั้น ขงจื๊อกล่าวว่า “เมื่อนั้นเจ้าก็จะใกล้ความสำเร็จ” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่
 4)¹⁰¹ และชายค่อมผู้ใช้ไม้ทนายเหนียวจับจักจั่นเองก็เช่นกัน เขากล่าวว่า “ไม่ปล่อยให้สิ่งใดเข้ามา
 แทนที่ปีกจักจั่น ดังนั้นข้าจึงประสบความสำเร็จ”

ความว่างนี้ นั่นคือ ประสบการณ์ที่มีใจจดจ่ออยู่กับปัจจุบันขณะ ไม่คำนึงถึงสิ่งใดอื่น
 นอกจากสิ่งที่ตนกำลัง “เล่น” อยู่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของการรังสรรค์ผลของงานให้ลุล่วงและ
 เยี่ยมยอดสำหรับจวงจื่อ ซึ่งเป็นการต่อยอดว่าอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อนั้นมีความหมายในแง่มุม
 บวก หรือ การกระทำที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตให้บรรลุเป้าหมายบางอย่าง และในความว่าง
 เพล่านั้น ก็ยังมีความปีติรื่นรมย์อีกด้วย ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

ขงจื๊อกล่าวว่า “ปลาจำริณเบิกบานในสายน้ำที่ มนุษย์จำริณเบิกบานในเต้า พวกที่จำริณในน้ำ เพียงจุด
 สระก็อาจค้นพบอาหารบำรุงเลี้ยงชีพอย่างเพียงพอ พวกที่จำริณในเต้า ไม่ต้องวิตกกังวล และชีวิตก็จะรอด
 ปลอดภัย ดังนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่า ปลาลื้มกัน ในสายน้ำ และมนุษย์ลื้มกันในวิถีแห่งเต้า” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 6)¹⁰²

ความปีติรื่นรมย์ของปลานั้นเกิดขึ้นเมื่อมันได้แหวกว่ายไปในสายน้ำ และลื้มกันและกัน
 เนื่องจากปลาแต่ละตัวต่างไม่ได้คำนึงถึงสิ่งใดอื่น เพียงแค่ลื่นไหลไปตามธรรมชาติของตน แต่ก็
 ยังอยู่ร่วมกับปลาตัวอื่นๆ อย่างอิสระเสรี มนุษย์ผู้แหวกว่ายไปในสายธารแห่งเต้าเองก็เฉก
 เช่นเดียวกัน มนุษย์ผู้นั้นยอมปีติรื่นรมย์ไปกับปัจจุบันขณะ เขาเพียงร่วมเล่นไปกับไปกับการ
 แปรเปลี่ยนต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา ไม่กักเก็บสิ่งใดไว้ในความคิด มุ่งเน้นเพียงการตอบสนองเท่านั้น เมื่อ
 ไม่มีความวิตกกังวลทั้งแก่ตัวเอง ผู้อื่น ลากยศสรรเสริญ หรือแม้กระทั่งผลของงานหรือเป้าหมาย
 เขายอมปีติรื่นรมย์ไปกับการเล่น จึงสามารถกระทำกิจต่างๆ ราวประสานฟ้าเข้ากับฟ้า และประสบ
 ความสำเร็จ

6. การเล่นในฐานะบริบท (Play as Context) ในคัมภีร์จวงจื่อ

เฮนริกส์ได้แนะแนวทางในการมองการเล่นในแง่มุมมองท้าย นั่นคือ การเล่นในฐานะบริบท
 กล่าวคือ การสร้างความหมายให้สูงขึ้นจากสิ่งที่เป็น (Ascending Meaning) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า
 น่าสนใจมากเมื่อนำมุมมองนี้ของเฮนริกส์มาพิจารณาการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ เพราะช่วยให้เราเห็น

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130-137.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

มิติของการจินตนาการในการเล่นใน **คัมภีร์จวงจื่อ** โดยตลอด **คัมภีร์จวงจื่อ** นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า จวงจื่อมีลีลาการเขียนพรรณนาโดยแทรกเรื่องราวไปในบทสนทนาหรือเรื่องราวอีกที ประหนึ่งว่าเป็น นิทานซ้อนนิทาน หรือฝันซ้อนฝัน โดยจวงจื่อยังใช้ทั้งอุปมาอุปไมย (Metaphor) อุปมาอุปไมย (Allegory) อติพจน์ (Hyperbole) ตลอดจนการใช้สัตว์เป็นตัวแสดงเสมือนว่าสัตว์นั้นมีสัมปชัญญะ อย่างมนุษย์และมนุษย์ที่แท้ ฯลฯ ซึ่งเป็น โวหารอันแฝงรหัสลับที่จวงจื่อเชื่อเชิญทั้งตัวละครของเขา และผู้อ่านให้ใช้จินตนาการในการนำพาตนจากโลกแห่งความจริง ไปสู่โลกแห่งความเป็นไปได้ นั่นคือ สนามเล่น (Playground) ของมนุษย์ที่แท้ มนุษย์ผู้หลงมาของ โลก ยึดติดนาม ยึดติดความรู้และ ดำราจะมองโลกอย่างลดทอนความหมาย (Descending Meaning - ตามคำที่เฮนริกส์ใช้) ใน **คัมภีร์จวงจื่อ** บันทึกไว้ว่า

ฮู่จื่อบอกแก่จวงจื่อ “ข้ามีต้นไม้ใหญ่ชนิดที่ผู้คนต่างเรียกว่า ‘ซุ’ ลำต้นคดเคี้ยวเต็มไปด้วยปุ่มปมมาก เหลือเกินจนไม่อาจใช้สายวัด อีกทั้งกิ่งก้านหงิกหงอเคี้ยวคดจน ไม่อาจใช้วงเวียนหรือไม้ฉากได้ บรรดาช่างไม้ที่เดินผ่านมาพบมันเข้า ไม่มีแม่คนเดียวที่จะเหลียวกลับมามอง คำพูดของท่านก็เช่นกัน ช่างพึงคูยิ่งใหญ่แต่ไร้ประโยชน์ ผู้คนล้วนระอาเอือมหน่ายหนี”

จวงจื่อได้ตอบว่า “บางที่ท่านอาจไม่เคยเห็นแมวป่าหรือหมาไม้ มันมักย่อตัวหมอบซุ่ม เฟ้งสายตาจ้อง คอยสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่อาจผ่านมา มันกระโดดยักย้ายสู่ทิศตะวันตกที่ พุงตัวสูงเบื้องสูง กระโจนลงมาอย่างไม่ยั้งคิด กระทั่งถล่มสู่กับคักลิ้นชีพในร่างแหตาข่าย ยังมีจามรีร่างมึนราวมะกอกบดบังพื้นนภา มันรู้ที่จะใหญ่โต แต่หารู้จักการจับหนูไม่ บัดนี้ ท่านมีต้นไม้ใหญ่ และขุนเคื่องต่อความความไร้ประโยชน์ของมัน ไยท่านไม่นำมันไปปลุก ณ หมู่บ้านแห่งความว่างเปล่า หรือทุ่งกว้างอันเว้งว้าง ผ่อนพักหรือนอนเล่นอย่างเป็นสุขอิสระได้ร่มเงาอันแผ่กว้างของมันเล่า ไม้ใหญ่จักรอดพ้นจากคมขวานและเพทภัยทั้งปวง ในเมื่อไม่มีประโยชน์อันใด ยังจะมีความ โสภเคราะห์เจ้าปวดใจบังเกิดแก่มันได้” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 7)¹⁰³

ฮู่จื่อมองโลกอย่างลดทอนความหมายโดยได้เปรียบเทียบคำพูดของจวงจื่อว่า เป็นเหมือน ต้นไม้ใหญ่ที่มีลำต้นคดเคี้ยวเต็มไปด้วยปุ่มปม แม้ใหญ่โตแต่ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อันใด ได้เลย ฮู่จื่ออยู่ในโลกของรูปลักษณ์ ซึ่งมองเพียงแต่สิ่งภายนอก และมองความมีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์บนฐานของตรรกะ ความรู้ความเข้าใจที่ยึดถือกันมาจน ไม่มีความสร้างสรรค์ใดๆ เกิดขึ้นใหม่ได้อีก จวงจื่อจึงเชิญชวนให้ฮู่จื่อก้าวเท้าออกจากโลกแห่งความจริง ไปสู่โลกแห่งความเป็นไปได้ หรือ “สนามเล่น” เมื่อฮู่จื่อวิจารณ์จวงจื่อโดยใช้อุปมาอุปไมย จวงจื่อจึงได้เล่นกับฮู่จื่อด้วยอุปมาอุปไมยเช่นเดียวกัน ฮู่จื่อเปรียบเหมือนแมวป่าซึ่งมีวิสัยทัศน์คับแคบ พุ่งมองได้เฉพาะสัตว์

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, 102-103.

น้อยสัตว์เล็กที่อาจผ่านมา และติดตามสิ่งกระจัดย่อยเหล่านั้นอย่างกระตือรือร้น สิ่งที่อยู่จืดติดตามนั้นคือตรรกะ และความรู้ ซึ่งจวบจ้อมองว่าล้วนไม่มีแก่นสาร สุกท้ายแล้วชีวิตมนุษย์ก็ย่อมมีขอบเขตจำกัด การไล่ตามสิ่งไม่รู้จบอย่างความรู้จะยังความเหนื่อยหนักและภัยอันตรายให้แก่ชีวิต ดังที่จวงจื้อเขียนในอีกบทไว้ว่า “ชีวิตท่านนั้นเป็นสิ่งที่มิชอบเขตจำกัด แต่ความรู้ไร้ซึ่งขอบเขตใดๆ หากท่านใช้สิ่งซึ่งมีขอบเขตจำกัด ไล่คว้าสิ่งซึ่งไร้ขอบเขต ก็อาจตกอยู่ในอันตราย หากท่านเข้าใจสิ่งนี้และยังคือรันทดติดตามค้นหาความรู้ ท่านก็จะตกอยู่ในอันตรายอย่างแน่แท้” (คัมภีร์จวงจื้อ บทที่ 3)

อารมณ์ขันเป็นอาวุธที่คมคายของจวงจื้อ เขาจึงได้ขย้ออุปมานิทัศน์ของσύจื้อเองว่า หากσύจื้อมีต้นไม้ใหญ่เอียง ‘ซู่’ ใยต้องขุ่นเขื่องที่มันไม่อาจใช้ทำเป็นบ้าน โลง หรือสิ่งของเล็กน้อยอื่นๆ ที่จะลดทอนความยิ่งใหญ่ของมัน จวงจื้อเชิญชวนσύจื้อก้าวข้ามพันชานการทางความคิด กล่าวให้ลองจินตนาการว่า ทำไมเขาไม่ลองนำมันไปปลูก ณ “หมู่บ้านแห่งความว่างเปล่า” หรือ “ทุ่งกว้างอันเว้งว่าง” นั่นคือ “พื้นที่เหนือโลก” แล้วσύจื้อจะพบว่า ณ ที่แห่งนั้น เขาสามารถอาศัยต้นไม้ใหญ่ นั้นเป็นที่พอนพักให้สุขสราญใจ และเมื่อเขาเที่ยวกลับมาในพื้นที่ใน โลก ในที่ที่ผู้คนต่างให้ความหมายสิ่งต่างๆ และแบ่งแยกถูกผิด ดีเลว มีประโยชน์กับไร้ประโยชน์ Σύจื้อก็จะพบว่า ด้วยความไร้ประโยชน์นี้เองที่ทำให้ ‘ซู่’ ผดุงชีวิตมาได้ยาวนานและเติบโตใหญ่ขนาดนี้

เป็นที่น่าพิจารณาว่า การเล่นในคัมภีร์จวงจื้อในฐานะบริบทนั้นก็มิถกษณะตรงตามที่เฮนริกส์ให้แนวทางไว้ว่า เป็นการสร้างความหมายให้สูงขึ้นกว่าสิ่งที่เป็น ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้เห็นบทบาทของจินตนาการในปรัชญาของจวงจื้อที่เชิญชวนให้เราปลดปล่อยพันชานการทางความคิดที่ถูกนามและมายาคติหล่อหลอมให้มนุษย์เราไม่สามารถแปรเปลี่ยนไปสู่อิสระภาวะได้ มนุษย์ปฤชนยอมถูกมาตรวัดทางสังคมกดกระชากไปตามการให้ความหมายแก่เหตุการณ์ต่างๆ ดังเช่นความตายหรือความเจ็บป่วย ในคัมภีร์จวงจื้อบันทึกไว้ว่า

จื่อซื่อ จื่ออิว จื่อหลี และจื่อไหล สนทนากัน “ผู้ใดหนอที่จะถือความไร้เป็นศรีษะ ถือชีวิตเป็นแผ่นหลัง ถือความตายเป็นบันทึนของท่านของเขา?” พलगกล่าวต่อไปว่า “ผู้ที่รู้ว่าชีวิตและความตาย การดำรงอยู่และความดับสลาย ล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน ข้าก็จะป็นสหายกับเขา”

ทั้งสี่ต่างมองหน้ากัน พलगยิ้มหัว พวกเขาล้วนมีใจตรงกันและกลับกลายเป็นสหาย

ไม่นานจื่ออิวได้ล้มป่วยลง จื่อซื่อเข้าไปถามอาการ “น่าอัศจรรย์แท้!” จื่ออิวอุทานขึ้น “ผู้สร้างสรรพสิ่งได้ให้ร่างที่ประหลาดพิกลแก่ข้า แผ่นหลังงุ่มงึน และอวัยวะภายในทั้งห้ามากองอยู่เบื้องบน คางหลบซุกอยู่ในช่องท้อง สองไหล่ยื่นลึ่งมุดเหนือศรีษะ ผมเปียชี้ขึ้นฟ้า จะต้องเกิดจากความแปรปรวนของอินและหยั่งเป็นแน่แท้”

กระนั้น จื่ออิวก็ยังคูมิจิตใจสงบยั้ง ไร้ความวิตกทุกขัรอนใดๆ เขากะโผลกกะเผลกไปยังบ่อน้ำ มองลงไปดูเงาของตัวเอง พุดขึ้นว่า “โอ! ผู้สร้างสรรพสิ่งให้รูปอันคิดประหลาดบิดเบี้ยวแก่ข้าเช่นนี้เอง”

“ท่านเสียใจหรือไม่?” จี้อ้อถาม

“เสียใจหรือ ข้าจะเสียใจด้วยเรื่องอันใด? หากกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ยังไม่จบสิ้น ต่อแต่นี้ไป บางทีผู้สร้างอาจทำให้แขนซ้ายของข้ากลับกลายเป็นไก่โต้ง ถ้าเช่นนั้นข้าก็จะคอยจับขาน โมงยามค่าคืน หรือบางทีผู้สร้างก็อาจทำให้แขนขวาของข้ากลับกลายเป็นหน้าไม้ ถ้าเช่นนั้นข้าก็จะยิงนกชุกเอามาอย่างกิน หรือบางทีผู้สร้างอาจทำให้ก้นของข้ากลับกลายเป็นรถม้า เมื่อนั้นด้วยจิตใจแห่งอาชา ก็จะปีนขึ้นไปนั่งและขับจี้ออกไปท่องเที่ยว เช่นนี้แล้ว ข้ายังจำเป็นต้องไปเสาะหารถม้าอีกหรือ?”

“ข้าได้รับชีวิตเมื่อกาลมาถึง และข้าก็จะสูญเสียมันไป เมื่อกระบวนการแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่งหมุนเวียนมาถึง จงยินดีกับกาลเวลาที่มาถึงนี้และพักพิงอยู่ในความแปรเปลี่ยนเช่นนี้แล้วไม่ว่าความ โศกเศร้าหรือความสุขสรรษา ก็ไม่อาจกรายกล้าท่าน เมื่อครั้งโบราณเรียกสิ่งนี้ว่า ‘การปลดปล่อยจากพันธนาการ’ มีผู้คนที่ไม้อาจปลดปล่อยตัวเอง เนื่องจากพวกเขาถูกผูกมัดด้วยสิ่งต่างๆ แต่ไม่มีสิ่งใดที่อาจชนะฟ้า มันย่อมเป็นเช่นนั้น มีอะไรที่ข้าต้องเสียใจ?” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 6)¹⁰⁴

แม้กระทั่งความเจ็บป่วยที่มนุษย์ปูลุชนมักต่างต้องกล้ากลืนเผชิญหน้าด้วยความอาลัย อารมณ์ แต่หาเป็นเยี่ยงนั้นสำหรับมนุษย์ที่แท้อย่างจี้่อวี่ไม่ จี้่อวี่ได้เล่นกับอาการเจ็บป่วยของตน โดยสร้างความหมายให้สูงขึ้นจากสิ่งที่เป็น เขามองความเจ็บด้วยความเข้าใจถึงกระบวนการแปรเปลี่ยนของธรรมชาติ หากธรรมชาติทำให้แขนขาเขาบิดเบี้ยว เขาก็เพียงเล่นกับความบิดเบี้ยวที่ธรรมชาติให้มานั้นว่า จะถื่นไหลและปรับตัวกับมันอย่างไรดี จี้่อวี่ไม่ได้ให้ราคาด้วยความสวยงามพอกันกับที่เขาไม่ได้ให้คุณค่ากับความน่าเกลียด ฉะนั้น เขาจึงอยู่ในที่จุดที่เหนือกว่าการแบ่งแยกมนุษย์ที่แท้ในอุดมคติของจวงจื่อสามารถร่วมเล่นไปกับโลกโดยการสร้างความหมายให้สูงขึ้นกว่าสิ่งที่เป็น นั่นคือการเข้าสู่สนามเล่นโดยอาศัยการจินตนาการถึงความเป็นไปได้ที่หลากหลายโดยไม่ถูกรอบ กฏเกณฑ์ ค่านิยม อคติเห็นยวั้งเอาไว้ นี่คือนิยามของอิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อซึ่งการเล่นในฐานะบริบทช่วยทำให้เห็น

โดยสรุปแล้ว มุมมองของการเล่นตามที่เฮนริกส์ให้แนวทางไว้ สามารถนำมาใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์เพื่อฉายให้เห็นแง่มุมต่างๆ ของการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อได้ชัดเจนและละเอียดลึกซึ้งกว่าที่อาศัยเพียงแนวการวิเคราะห์การเล่นผ่าน โหยวของเอมี หลีเพียงเท่านั้น ดังที่เห็นว่า ทั้ง 5 มุมมองของการเล่นผ่าน โหยวของเอมี หลีสามารถเทียบเคียงได้กับ 5 จาก 6 มุมมองต่อการเล่นของเฮนริกส์ ดังนี้

1. การเคลื่อนไหวด้วยความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ เทียบเคียงได้กับการเล่นในฐานะการกระทำ

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, 169.

2. มนุษย์ที่แท้ผู้อยู่ร่วมภายในโลกอย่างรื่นรมย์ เทียบเคียงได้กับการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์
3. ข้อจำกัดในพื้นที่เสมือนเกมซึ่งต้องอาศัย “สฤคยอคทักยะ” ในการฟันฝ่า เทียบเคียงได้กับการเล่นในฐานะกิจกรรม
4. พฤติกรรมและอารมณ์ขี้เล่น เทียบเคียงได้กับการเล่นในฐานะท่าที
5. การโศทะยานด้วยจินตนาการไปสู่พื้นที่เหนือโลก เทียบเคียงได้กับการเล่นในฐานะปริบท

เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวการวิเคราะห์การเล่นผ่าน *โหยว* ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ของเอมี หลีไม่ได้ครอบคลุมถึงการเล่นในฐานะประสบการณ์ตามที่เฮนริกส์เสนอ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่า มิติของการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* นั้น ไม่ควรที่จะพิจารณาเฉพาะ *โหยว* เพียงเท่านั้น การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ยังครอบคลุมถึงมุมมองอื่นๆ ที่ตัวบทที่มี *โหยว* ปรากฏอาจไม่ได้ฉายอย่างชัดเจน อย่างความว่างและปีติรื่นรมย์ซึ่งเป็น 2 ลักษณะของการเล่นในฐานะประสบการณ์ตามที่ผู้วิจัยเสนอ แม้ *โหยว* ตามที่เอมี หลีให้แนววิเคราะห์ไว้ฉายให้เห็นการเล่นอันมีลักษณะของการเคลื่อนไหวหรือการกระทำด้วยความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ แต่นั้นเป็นเพียงมิติของการเคลื่อนไหว ทั้งเชิงกายภาพและเชิงการแปรเปลี่ยนภายใน แต่อาจไม่ได้ฉายให้เห็นถึงประสบการณ์ ณ ขณะที่ผู้เล่นเล่น หรือเคลื่อนไหวว่า คุณภาพภายในจิตใจของผู้เล่นเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ กรอบการวิเคราะห์การเล่นทั้ง 6 มุมมองตามที่เฮนริกส์เสนอไว้จึงฉายมิติของการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* นอกเหนือจากการพิจารณาเพียง *โหยว* เท่านั้น และยังช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถตีความการเล่นจากระหัสนัยในข้อเขียนต่างๆ ที่จวงจื่อแฝงไว้อีกด้วย โดยลักษณะของการเล่นในแง่มุมต่างๆ ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* นั้น โดยรวมแล้วค่อนข้างสอดคล้องกับแนวทางของเฮนริกส์แต่จะมีในรายละเอียดของบางลักษณะที่แตกต่างออกไป ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเฉพาะตัวของการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ตามที่ผู้วิจัยนำเสนอ โดยขอสรุปการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ใน 6 มุมมอง และลักษณะต่างๆ ของแต่ละมุมมองตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

การเล่นในฐานะการกระทำ (Play as Action) ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* มี 3 ลักษณะ ดังนี้ (1) การแปรเปลี่ยน (Transformation) จากนามธรรมภายในไปสู่การกระทำภายนอก หรือการแปรเปลี่ยนเชิงสภาวะ จากสิ่งหนึ่งไปสู่สิ่งหนึ่ง; (2) การถูกดูดกลืน (Consummation) ด้วยการกระทำนั้นอย่างมีใจจดจ่อ ไม่พะวงถึงสิ่งใดอื่น; (3) ความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ (Leisurely and Spontaneously)

การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ (Play as Interaction) ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มี 2 ลักษณะ ดังนี้ (1) การแข่งขันเพื่อที่จะไม่ต้องแข่งขัน (Contestive Uncontestation) ด้วยการเสแสร้งอย่างจริงจัง ชำรงตนด้วยความไร้ประโยชน์; (2) ความคาดเดาไม่ได้ (Unpredictability) การเล่นของมนุษย์ที่แท้ผู้มีแต่ย่อมไร้รูปแบบ และคาดเดายาก สามารถพลิกแพลงได้ตลอดเวลา

การเล่นในฐานะกิจกรรม (Play as Activity) ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มี 3 ลักษณะ ดังนี้ (1) การจัดระเบียบตนเอง (Self-regulated) ด้วยกฎกติกาบางอย่างอันทำให้การเล่นคลี่คลายขยายตัวไปโดยตนเอง; (2) การถูกแบ่งออกเป็นระยะ (Episodic) ในแต่ละระยะของการเล่นที่ดำเนินไปจะมีความเฉพาะตัวซึ่งแตกต่างจากระยะอื่นๆ; (3) ใช้ทักษะเป็นฐาน (Skill-based)

การเล่นในฐานะท่าที (Play as Disposition) ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มี 2 ลักษณะ ดังนี้ (1) ทักษะคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่น (Lusory Attitude) นั่นคือ การยอมรับในโชคชะตา และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน; (2) ความโปร่งเบาอันปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งสามารถวางเฉยต่อความร้อนรุ่มของสถานการณ์ได้ (Lightness)

การเล่นในฐานะประสบการณ์ (Play as Experience) ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มี 2 ลักษณะ ดังนี้ (1) ความว่างเปล่า (Emptiness) ในขณะที่เล่น ผู้เล่นได้คลายตระหนักรู้ถึงตัวตนและสิ่งใดอื่นจนหมดสิ้นเพียงลึนไหลไปกับการเล่น; (2) ความปีติรื่นรมย์ (Pleasure) อันเป็นความสนุกอันประณีตซึ่งเกิดแก่ผู้เล่นในระหว่างที่เข้าสู่ภาวะลึนไหล

การเล่นในฐานะบริบท (Play as Context) ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มี 1 ลักษณะ นั่นคือ การสร้างความหมายให้สูงขึ้นกว่าสิ่งที่เป็น (Ascending Meaning) ตามที่จวงจื่อเชื่อเชิญให้สู่จ้อละทิ้งความรู้และตรรกะอันเป็นพันนาการทางความคิดที่ครอบงำจ้อไม่ให้เห็นความเป็นไปได้อื่นๆ ให้สู่จ้อใช้จินตนาการนำพาตนสู่สนามเล่นของมนุษย์ที่แท้

บทที่ 4

การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิต: จากพื้นที่ส่วนบุคคล สู่พื้นที่การเมือง

ตามที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในบทที่ 2 ว่า ปัญหาการตีความมโนทัศน์อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ในมิติเดียวเท่านั้น นั่นคือ มิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ เกิดจากการละเลยนัยความหมายของการเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ในมิติต่างๆ ทำให้การตีความดังกล่าวนั้นไม่ครบถ้วน เพราะยังขาดอิสรภาพในมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง หรือมีนัยของ “การกระทำ” ด้วย ซึ่งกรอบการวิเคราะห์การเล่นทั้ง 6 แง่มุมตามข้อเสนอของเฮนริกส์ เมื่อนำมาพิจารณากับปรัชญาของจวงจื่อแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าการเล่นฉายทั้งอิสรภาพในมิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ นั่นคือ ในฐานะท่าที ในฐานะประสบการณ์ และในฐานะบริบท และอิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง นั่นคือ ในฐานะการกระทำ ในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ และในฐานะกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่า การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ยังชี้ให้เห็นถึงความคาบเกี่ยวกันระหว่างอิสรภาพทั้งสองมิติ เพราะมนุษย์ที่แท้ นั้นย่อมมีอิสระที่จะเที่ยวไปเที่ยวมาระหว่างพื้นที่เหนือโลกและในโลก ระหว่างโลกแห่งความเป็นไปได้และโลกแห่งความจริง อนึ่ง เมื่อมนุษย์ที่แท้ ดำเนินการเล่นแล้ว การเล่นนั้นอาจถูกมองได้ในหลากหลายแง่มุมในคราวเดียวกัน ดังเช่นพ่อครัวดิงที่กำลังเล่น โดยการแต่เนื้อวัวอยู่นั้น การเคลื่อนไหวราวเรียงระบำพลางแต่เนื้อวัวของเขานั้นคือการกระทำ การสอดประสานกันระหว่างมีดและเนื้อวุ้นนี้คือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เล่น ตลอดจนผู้ที่กำลังรับชมการแสดงและสนทนากับพ่อครัวดิงอยู่คือเหวินสู่จวินนี้คือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่น “เกม” ที่พ่อครัวดิงกำลังเล่นอยู่โดยระมัดระวัง ไม่ให้ใบมีดกระทบกับกระดูกของวัว แม้จะมีข้อจำกัดแต่เขาก็พบว่า “ยังมีพื้นที่ว่างให้โลดแล่นอยู่มากมาย” นี่คือการกอบกู้พื้นที่ในระหว่างที่พ่อครัวดิงเล่นเขามีความโปร่งเบาปราศจากซึ่งอารมณ์ของมนุษย์ นี่คือการทำที่ของมนุษย์ที่แท้ และระหว่างที่เขากำลังเล่นนี้เอง สภาวะอันเป็นนามธรรมที่เขาประสบภายในคือความว่าง เมื่อการเล่นของพ่อครัวดิงจบลงอย่างเยียมยอด เหวินสู่จวินได้ชื่นชมพ่อครัวดิง และกล่าวว่า “ได้เรียนรู้ถึงการผดุงชีวิต” นี่คือการบริบทซึ่งพ่อครัวดิงได้สร้างความหมายให้สูงขึ้นกว่าที่เป็น และเหวินสู่จวินเข้าใจเพราะเขาไม่ได้มองเห็นเพียงแค่เนื้อวัวที่ถูกแต่อย่างละเมียดละไม หรือใบมีดของพ่อครัวที่คมกริบไม่บิ่นเลย พ่อครัวดิงเชิญชวนให้เหวินสู่จวินมองไปถึงการใช้ชีวิตตนและการปกครองโดยไม่เข้า

ไปยุ่งเกี่ยว หรือแทรกแซงความเป็นธรรมชาติของตนเองและผู้คนในสังคมให้น้อยที่สุด ดังที่พ่อครัวดิงไม่เคยใช้ใบมีดลับหรือตัดของแข็งเลย นั่นคือ การไม่ฝืนกระทำต่อสิ่งที่อาจก่อให้เกิดแรงต้าน เพียงดำเนินไปตามวิถีแห่งตัว และปล่อยให้สิ่งต่างๆ ได้ดำเนินไปตามวิถีแห่งตัวเฉกเช่นเดียวกัน เหวินฮู่จวินจึงได้เข้าสู่สนามเล่นที่พ่อครัวดิงได้ชี้ชวนเขามาให้ทดลองความเป็นไปได้ในการปกครองโดยไม่ปกครอง เหวินฮู่จวินจึงเรียนรู้ที่จะผดุงชีวิตตนและเหล่าราษฎร เมื่อเขาออกจากสนามเล่นแห่งนี้ก็กลับสู่สนามจริง เหวินฮู่จวินยอมฝึกฝนการเล่นเองในสนามการเมืองการปกครองจนชำนาญมากขึ้น และใกล้ความเป็นมนุษย์ที่แท้ผู้เข้าถึงอิสรภาวะอันมีทั้งมิติการคิดและอารมณ์ผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณและในมิติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง ฉะนั้น มนุษย์ที่แท้ผู้ชำนาญในการเล่นย่อมไม่จำเป็นที่จะต้องดำรงตนอย่าง “ฤทธิปา” ที่หลีกเลี่ยงหนีห่างออกจากสังคม เพื่อหนีให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ในสังคม โดยแลกมาซึ่งการปิดกั้นตนเองจากความเป็นไปได้ต่างๆ ในชีวิต แต่มนุษย์ที่แท้ผู้ชำนาญการเล่นย่อมสามารถดำรงตนอย่าง “ฤทธิสังคม” ได้ ซึ่งสามารถอยู่ร่วมท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย และความขัดแย้งทางคุณค่าต่างๆ ในสังคมได้อย่างคลาดแคล้วปลอดภัยและมีอิสระแจ้วปลิ้นอายุขัย

4.1 การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิต และความชำนาญในการเล่นอันบ่งชี้ถึงอิสรภาวะของผู้เล่น

เป็นที่น่าพิจารณาต่อไปว่า กรอบวิเคราะห์การเล่น ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ทั้ง 6 แง่มุมจะนำพาผู้เล่นสู่อิสรภาวะได้อย่างไร กล่าวคือ การเล่นเป็นหนทางไปสู่อิสรภาพจริงหรือไม่ หรือการเล่นเป็น “อาการ” อันบ่งชี้ว่าผู้เล่นเข้าถึงแล้วซึ่งอิสรภาวะ บทพ่อครัวดิงเป็นบทที่น่าพิจารณาอย่างยิ่งว่า สะท้อนถึงการฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิต รวมถึงความชำนาญในการเล่นอันบ่งชี้ถึงอิสรภาวะของผู้เล่น พ่อครัวดิงใช้มีดเล่มเดิมมานานถึงสิบเก้าปีและใช้มันฆ่าเหล่าวัวมาแล้วนับพันตัว เมื่อแรกที่พ่อครัวฆ่าเหล่าเนื้อวัว สิ่งที่น่าประหลาดต่อสายตาพ่อครัวดิงคือร่างวัว หลังจากนั้นสามปี พ่อครัวดิงก็ไม่เห็นร่างวัวอีกต่อไป ประสบการณ์ในการเล่นที่พ่อครัวดิงเข้าถึงคือความว่างปราศจากซึ่งความคาดหวังต่อสิ่งภายนอก และสูญสิ้นอัตตาภายในตน การเล่นมีดกับเนื้อของพ่อครัวดิงจึงเป็นไปตามธรรมชาติ เนื้อวัวที่ถูกฆ่าเหล่าจึงยังมีความบริบูรณ์ ไม่ขาดอยู่ เพราะพ่อครัวดิงไม่หั่นหรือสับ ใช้เพียงมีดกรีดจรดลงช่องว่างไล่เลาะไปตามกระดูก แม้ทั้งเนื้อวัวและมีดของพ่อครัวดิงต่างปะทะกันแต่สิ่งทั้งสองก็ยังคงบริบูรณ์ มีดของพ่อครัวดิงยังคงคมกริบเช่นเดียวกับเมื่อลับคมจากหินครั้งแรก เหวินฮู่จวินได้เห็นลีลาอันเชี่ยวชาญและสลับคำของพ่อครัวดิงก็ได้เรียนรู้ถึงการผดุงชีวิต

ดังที่ได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 ว่า หากพิจารณาการเล่นจากมุมมองในฐานะกิจกรรม การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มีลักษณะประการหนึ่งที่สำคัญและเฉพาะตัวนั่นคือ “ใช้ทักษะเป็นฐาน” เป็นที่น่าสังเกตว่าพ่อครัวดึงใช้เวลาถึงสิบเก้าปีในการฝึกฝน “การเล่น” โดยอาศัยงานฝีมืออย่างการชำแหละเนื้อวัวเป็นช่องทาง แม้พ่อครัวดึงจะมีสถานะทางสังคมที่ด้อยต่ำ แต่ด้วยงานฝีมือที่เยี่ยมยอดของเขา เหวินฮู่จวินผู้ปกครองแคว้นเว่ยเห็นเข้าจึงได้คำแนะนำในการเล่นการเมืองการปกครองจากพ่อครัวดึงด้วย นำพิจารณาเป็นอย่างยิ่งว่า การฝึกฝนซึ่งการเล่นด้วยกิจกรรมใดก็ตามนั้น ผู้เล่นสามารถนำลักษณะต่างๆ ของการเล่นทั้ง 6 มุมมองไปปรับใช้กับการเล่นในกิจกรรม บริบท หรือสถานการณ์อื่นได้อย่างชำนาญเช่นกัน โดยเฉพาะลักษณะสำคัญของการเล่นดังที่จวงจื่อ ปรากฏเต๋า และช่างฝีมือในตัวบทต่างๆ ได้เน้นย้ำนั่นคือลักษณะของความว่างของการเล่นในฐานะประสบการณ์ พ่อครัวดึงเพียงคำนึงถึงเต๋า ปล่อยวางความคิดถึงสิ่งภายนอกและอัตตาของตนภายใน จึงสามารถเข้าสู่ภาวะลื่นไหลและเล่นได้อย่างอิสระและเป็นธรรมชาติ ดังที่พ่อครัวดึงกล่าวว่า “มีช่องว่างตามข้อต่อต่างๆ และใบมีดก็ไร้ความหนา หากท่านสอดสิ่งที่ได้ความหนาเข้าไปตามช่องว่างเหล่านั้น ก็ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้เคลื่อนไหว นี่คือนิสัยที่มีคของข้ายังคงความคมกริบเช่นเดียวกับเมื่อลับคมจากหินครั้งแรก”¹⁰⁵ เมื่อจิตของพ่อครัวดึงว่างและเข้าสู่ภาวะลื่นไหล เขาก็เข้าถึงอิสระภาพดังที่เข้าตระหนักว่า แม้จะมีข้อต่อต่างๆ เป็นเสมือนกรอบหรือข้อจำกัด แต่เขาก็เพียงพึงระวังไว้และไม่ฝืนกระทำเกินเลยจากข้อจำกัดเหล่านั้น เขาก็ยังมีอิสระภาพที่จะกระทำการต่างๆ มากมายภายใต้ข้อจำกัด จึงสามารถผดุงชีวิตตนไว้ได้ เหวินฮู่จวินได้เข้าใจถึงการเล่นอันมีความว่างเป็นลักษณะซึ่งนำไปสู่อิสรภาพในความหมายเชิงบวก และหนทางในการผดุงชีวิตตนและผู้ได้ปกครอง

“ความก้าวหน้า” ของเหยียนฮู่อาจช่วยชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงของการเล่นและอิสระภาพได้เช่นกัน ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*บันทึกไว้ว่า

เหยียนฮู่ยกคำว่า “ข้ากำลังก้าวหน้า”

จวงจื่อถามว่า “เจ้าหมายความว่าอย่างไร?”

“ข้าลืมนุสสรธรรมและครรลองธรรม”

“ดีมาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอ”

วันต่อมา ทั้งสองพบกันอีก และเหยียนฮู่ก็ได้พูดขึ้นว่า “ข้ากำลังก้าวหน้า”

¹⁰⁵ สุรติ ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพนบุ๊กส์. หน้า 126.

“เจ้าหมายความว่าอย่างไร?”

“ข้าลี้มพิธีกรรมและดนตรี”

“ดีมาก แต่ก็ยังไม่เพียงพอ”

วันต่อมา ทั้งสองพบกันอีกครั้ง เขียนหุยพูดขึ้นว่า “ข้ากำลังก้าวหน้า”

“เจ้าหมายความว่าอย่างไร?”

“ข้าอาจนั่งลง และลี้มสิ่งทุกอย่าง”

ขงจื้อมีสีหน้าตกตะลึง และกล่าวว่า “เจ้าหมายความว่าอย่างไร ที่ว่านั่งลงและลี้มสิ่งทุกอย่าง?”

เขียนหุยกล่าวว่า “ข้าสลายแขนขาและลำตัว ปลิดการรับรู้และภูมิปัญญา สลัดรูป ละทิ้งความรู้ และผนึกตัวเองเข้ากับมรรคาใหญ่ นี่คือนั่งที่ข้าหมายความว่านั่งลงและลี้มสิ่งทุกอย่าง”

ขงจื้อกล่าวว่า “หากเจ้าได้เข้าร่วมกับมัน เจ้าก็ไร้ความลำเอียงรักใคร่ใดๆ หากเจ้ากำลังเปลี่ยนแปลง เจ้าก็จะได้ความคงที่ จึงอาจนับได้ว่าเจ้าเป็นผู้เปี่ยมปรัชญาอย่างแท้จริง หากเจ้ายินดี ข้าก็จะขอเป็นศิษย์ของเจ้า”
(คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 6)¹⁰⁶

เขียนหุยอาจนั่งลง และลี้มสิ่งทุกอย่าง เขียนหุยสลัดตนเองจากรูปและความรู้อันเป็นพันธนาการใหญ่ที่เหนี่ยวรั้งมนุษย์จากอิสรภาพ ขงจื้อผู้เป็นอาจารย์เขียนหุยตกตะลึงกับความเปลี่ยนแปลงนี้จนต้องเอ่ยปากขอเป็นศิษย์ของเขียนหุยเสียเอง อาจพิจารณาได้ว่าการเล่นในฐานะประสบการณ์ นั่นคือ “การนั่งลี้ม” ของเขียนหุยเป็นสิ่งบังชี้ซึ่งการเข้าถึงอิสรภาวะ แต่ทั้งนี้ ก่อนที่เขียนหุยจะมาถึงขั้นนี้ เขียนหุยเองก็ได้ฝึกฝนการเล่นนี้มาโดยตลอด ค่อยๆ ลี้มมนุสธรรมและครรลองธรรม พิธีกรรมและดนตรี ซึ่งทุกอย่างก้าวของการฝึกฝนการเล่นนี้คือความก้าวหน้าสู่อิสรภาวะ และอิสรภาพดังกล่าวคือองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิตตามข้อเสนอของจวงจื่อ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การเล่นเป็นทั้ง “วิธีการ” (Mean) และ “สิ่งบ่งชี้” ว่าผู้เล่นได้เข้าถึงอิสรภาวะแล้วหรือไม่ หรืออยู่ในระดับใดของความก้าวหน้า ฉะนั้น แนวคิดเรื่องทักษะ (Skill) และความชำนาญการ (Mastery) จึงมีความเกี่ยวข้องอย่างยิ่งต่อการอภิปรายมโนทัศน์อิสรภาพและการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ ทั้ง 6 มุมมอง นั่นคือ ในฐานะการกระทำ การมีปฏิสัมพันธ์ กิจกรรม ท่าที ประสบการณ์ และบริบท

¹⁰⁶ สุรติ ปรัชชาธรรม. (2556). จวงจื้อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพนบุ๊กส์. หน้า 176-177.

เป็นที่น่าสังเกตในการฝึกฝนการเล่นว่า ความรู้ จาริต หรือขนบธรรมเนียมอาจมีประโยชน์ในช่วงแรกเริ่ม ดังที่เหยียนหุย ผู้เป็นศิษย์เอกของสำนักขงจื๊อกล่าวว่าเขากำลังก้าวหน้าขึ้นในแต่ละช่วงของการฝึกฝนการเล่นที่เขาค่อยๆ ลืมมนุสสธรรมและครรลองธรรมเนียม พิธีกรรมและดนตรี และในท้ายที่สุด เขาจึงสามารถ “นั่งลืม” ลื่นทุกสิ่ง ปราชญ์เต๋างจื๊อก็ได้กล่าวชมเชยเหยียนหุยในแต่ละช่วงของการฝึกฝนการเล่นที่เหยียนหุยก้าวหน้าขึ้น จนในท้ายที่สุดที่เหยียนหุยสามารถลื่นลื่นทุกได้ และเข้าถึงอิสรภาวะ ปราชญ์เต๋างจื๊อกล่าวว่า “หากเจ้าได้เข้าร่วมกับมัน เจ้าก็จะไร้ความลำเอียงรักใคร่ใดๆ หากเจ้ากำลังเปลี่ยนแปลง เจ้าก็จะไร้ความคงที่ จึงอาจนับได้ว่าเจ้าเป็นผู้เปี่ยมปรัชญาอย่างแท้จริง หากเจ้ายินดี ข้าก็จะขอเป็นศิษย์ของเจ้า” ซึ่งเป็นที่พิจารณาอีกนัยว่าทั้งเหยียนหุยและขงจื๊อต่างมาจากสำนักขงจื๊อซึ่งเคร่งครัด หรือจาริตและขนบธรรมเนียมของการปฏิบัติ แต่ทั้งคู่กลับถูกนำมาเขียนโดยขงจื๊อประหนึ่งเป็นผู้ฝึกฝนเต๋า หรือปราชญ์เต๋าสื่อเอง ผู้วิจัยตีความว่าขงจื๊ออาจต้องการสื่อว่า ความรู้ จาริต หรือขนบธรรมเนียมอาจมีประโยชน์ในช่วงแรกเริ่มของการเล่น สิ่งที่ได้เรียนรู้มานั้น ไม่เสียหาย แต่หนทางสู่อิสรภาวะนั้น ผู้เล่นต้องฝึกฝนที่จะค่อยๆ “ลื่น” สิ่งที่ได้เรียนรู้มา จนถึงจุดที่ผู้เล่นแม้จะเคยรู้มา แต่ก็ไม่ได้ยึดติด อยู่คงที่ จนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อีก ดังที่ในบทที่ 3 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ว่ามีลักษณะหนึ่งคือ “ความคาดเดาไม่ได้” การเล่นของมนุษย์ที่แท้ย่อมลดเลี้ยววกวน ไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนตามบริบทสถานการณ์ได้อย่างอิสระ ฉะนั้น ตามที่ขงจื๊อเสนอให้เราลื่นลื่นได้หมายความว่าให้ลื่นลื่นสิ่งที่ได้เรียนรู้มาเสียทีเดียว การลื่นของผู้เล่น/มนุษย์ที่แท้ นั้นอาจหมายถึงการไม่ยึดติดต่อสิ่งที่ “รู้” เพราะในช่วงแรกเริ่มของการฝึกฝนการเล่น ผู้เล่นก็อาจต้องอาศัยแนวทางบางอย่างในการเล่น อย่างที่ก่อนเหยียนหุยจะสามารถนั่งลืมได้ เขาก็ได้อาศัยสิ่งที่ขงจื๊อสอนอย่างอักษรศาสตร์ จาริตและพิธีกรรม มนุสสธรรมและดนตรีในการทำความเข้าใจต่อโลก แต่ในความก้าวหน้าสู่อิสรภาวะนั้น ผู้เล่นจำเป็นต้องตระหนักว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้มาเป็นเพียงมุมมองหนึ่งต่อโลก และต้องคลายความยึดมั่นต่อมุมมองดังกล่าวเพื่อเปิดกว้างต่อมุมมองอื่นๆ ที่แตกต่าง จึงจะสามารถเล่นได้อย่างแท้จริง อิสรเสรีและไร้รูปแบบท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายของโลกและสังคม

อนึ่ง เพอร์กินส์¹⁰⁷ ได้วิเคราะห์บทพอคัวตังและบทช่างฝีมือตามที่ปรากฏใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ไว้ว่า งานฝีมือเป็นอุปลักษณ์ที่ขงจื๊อใช้เพื่อสื่อความถึงการฝึกฝนตนเองทางปรัชญา โดยมี

¹⁰⁷ Perkins, F. (2019). Skill and nourishing life. In K. Lai & W. W. Chiu (Eds.), *Skill and mastery: Philosophical stories from the Zhuangzi*. Rowman and Littlefield International.

ความหมายมุ่งเพื่อความว่างและการเป็นอิสระจากสิ่งภายนอก อันนำไปสู่การรักษาชีวิตตนให้สั้นตามอายุขัยได้ เหวินฮู่จวินได้พินิจถึงความชำนาญในการฆ่าและเนื้อวัวราวเรียงระบำของพ่อครัวตึง ทุกการเคลื่อนไหวของพ่อครัวตึงเป็นไปโดยอิสระและเป็นธรรมชาติ การเล่นของพ่อครัวตึงในที่นี้คือสิ่งบ่งชี้ซึ่งอิสรภาวะ หากแต่พ่อครัวตึงไม่ได้เข้าถึงอิสรภาวะ หรือ ความชำนาญในการเล่นนี้ตั้งแต่แรกเริ่ม พ่อครัวตึงได้ฝึกฝนตั้งแต่เห็นเพียงร่างวัว หลังจากนั้นสามปีก็ไม่เห็นร่างวัวอีกต่อไป ซึ่งเป็นคำกล่าวซึ่งสะท้อนการเล่นในฐานะประสบการณ์ ปล่อยให้จิตใจที่ว่างเคลื่อนไหวไปตามปรารถนามีดของพ่อครัวตึงฆ่าแรกคู่ตามหนทางที่อำนวยโดยไม่กระทบถูกพังผืดหรือกระดูก พ่อครัวฝีมือพอใช้เปลี่ยนมีดเดือนละครึ่งเพราะการสับ พ่อครัวฝีมือดีเปลี่ยนมีดปีละครึ่งเพราะการตัด แต่พ่อครัวตึงใช้มีดเล่มเดิมมายาวนานถึงสิบเก้าปี เพอร์กินส์ชี้ให้เห็น 2 จุดที่น่าสนใจของบทพ่อครัวตึงไว้ดังนี้ ประการแรก ทักษะที่แท้จริงของพ่อครัวตึงคือการได้มาซึ่งจิตที่นิ่งและใสดังกระจกอันสามารถตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ ได้อย่างทันทั่วทั้งที่เป็นธรรมชาติและสะท้อนทุกสิ่งที่เข้ามาอย่างหมดจด ไม่กักเก็บสิ่งใด ความว่างนี้เองจึงเป็นหัวใจของการผจญชีวิต ดังที่เหวินฮู่จวินได้กล่าวขึ้นในตอนจบบทว่า “ได้เรียนรู้ถึงการผจญชีวิต” ประการที่สอง การผจญชีวิตอันมีอิสรภาพเป็นองค์ประกอบหัวใจ และเป็นสิ่งมุ่งหวังปลายทางของการฝึกฝนการเล่นนั้น คงมิใช่หมายถึงการผจญชีวิตตนเองเพียงเท่านั้น แต่รวมความถึงการผจญชีวิตสัตว์และผู้คนอื่นในสังคมด้วย ดังที่เหวินฮู่จวินผู้มีสถานภาพเป็นผู้ปกครองกลับกล่าวว่าเขาได้เรียนรู้ถึงการผจญชีวิตจากพ่อครัวตึงผู้มีสถานภาพเป็นกรรมกรชั้นล่างของสังคม ไม่ใช่ปราชญ์หรือบัณฑิต และยังเป็นที่ชวนฉงนสนเท่ห์ว่า พ่อครัวตึงนั้นเป็นผู้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเสียด้วยซ้ำ แต่กลับสอนให้เหวินฮู่จวินเรียนรู้ถึงการผจญชีวิตได้ พิจารณาได้ว่าวัวที่พ่อครัวตึงฆ่าและแล่นั้นเพื่อเป็นอาหารหล่อเลี้ยงเหวินฮู่จวิน การเป็นผู้ล่าและผู้ถูกล่าบนฐานที่สรรพสัตว์ต่างต้องหล่อเลี้ยงตนเองเพื่อดำรงชีพเป็นที่ยอมรับได้ในทัศนะของจวงจื่อ เพราะเป็นวิถีตามธรรมชาติ ดังที่จะเห็นได้จากบทช่างฝีมืออื่นนอกเหนือจากบทพ่อครัวตึงที่ผู้ล่านั้นล่าสัตว์อื่นเพื่อเป็นอาหารหล่อเลี้ยงชีวิตหรือเพื่อการดำรงชีพด้วยกันทั้งสิ้น เช่น ชายค่อมใช้ไม้ทางยางเหนียวสอยจับจักจั่น¹⁰⁸ ผู้เฒ่าจิ้งตปลาโดยไม่ใช้ตะขอเบ็ด ฯลฯ แต่จะมีการล่าบางลักษณะที่จวงจื่อ

¹⁰⁸ ตัวจักจั่นเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและคุณค่าทางยาสูง ยาจีนมีบันทึกไว้ว่ามีผลดีต่อการเพิ่มพลัง ด้านแบคทีเรีย ด้านความเครียด ปกป้องปอดและไต คราบนอกของจักจั่นก็เป็นยาแผนโบราณของจีนตำรับหนึ่งเช่นกัน ใช้สำหรับแก้หวัด ขับปัสสาวะ ฯลฯ โปรดดูเพิ่มเติมใน เดิมความสุข (2564, 29 พฤศจิกายน). *จักจั่นกินได้ไหม? แต่จักจั่นคือยาจีน*. Blockdit. <https://www.blockdit.com/posts/61a37f1f7c83960caead8eaa>

ไม่เห็นด้วย และได้แนะนำให้ฟังหลักเถียง นั่นคือ เพื่อพิจารณา ภัยหรืออันตราย และความมั่งงาย ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

เมื่อผู้ประกอบพิธีบูชาบรรพชนในชุดประกอบพิธีกรรมมองเข้าไปในเล้าหมู พลังพูดขึ้นว่า “ทำไมเจ้า จึงหวาดกลัวหนี่ความตายเช่นนี้? ข้าจะขุนเข้าให้อ้วนพีในสามเดือน ถือศีลเป็นเวลาสิบวัน และอดอาหารอีกสาม วัน ปูเสื่อกวางเนื้อหัวไหล่และเนื้อสะโพก ขุนไว้บนแท่นบูชาอันประณีต เขาก็จะไปอย่างสง่ามิใช่หรือ? ความจริงหากข้าคิดจากมุมมองของสุกร ข้าก็จะพูดว่าเป็นการดีเสียกว่าที่จะกินเกลบรำข้าวและนอนอยู่ในเล้า แต่หาก ข้าคิดจากมุมมองของตัวเองก็จะกล่าวว่า หากข้าได้เป็นขุนนางยศสูงขณะมีชีวิตอยู่ เมื่อตายก็จะ ได้ชำระศพชั้นดี ประดับประดาด้วยเครื่องยศและเครื่องเซ่น ข้าก็จะจากไปเยี่ยงนั้น สำหรับสุกรแล้วยอมปฏิเสธชีวิตอย่างที่ข้า ปรารถนา แต่สำหรับข้ากลับอ้าแขนรับนี่น่าจะน่าทึ่งว่าเหตุใดข้าจึงมองสิ่งต่างๆ แตกต่างไปจากสุกร” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 19)¹⁰⁹

ครั้งหนึ่งจวงจื่อนั่งตกปลาอยู่ที่แม่น้ำฝู เจ้าแคว้นฉู่ได้ส่งเจ้าพนักงานมาแจ้งแก่เขาว่า “ข้าต้องการเชื้อเชิญ ให้ท่านรับตำแหน่งเสนาบดีในแผ่นดินของข้า”

จวงจื่อยังคงตกปลาต่อไป และเอ่ยขึ้น โดยไม่หันมองหน้าไปมอง “ข้าได้ยินมาว่าในแคว้นฉู่มีเต่า คักดีสิทธิ์ที่ตายมานานถึงสามพันปี เจ้าแคว้นเก็บมันไว้ในกล่องและห่อผ้าอย่างประณีต และวางไว้ในศาลบรรพ ชน บัดนี้เจ้าเต่าตัวนี้ควรตายและทิ้งกระดูกไว้ให้กราบไหว้บูชา หรือว่าควรมีชีวิตอยู่ และกระดิกหางเล่นอยู่ใน โคลนตม?”

“มันควรมีชีวิตอยู่และกระดิกหางในโคลนตม” เจ้าพนักงานทั้งสองตอบ

จวงจื่อจึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้นจงกลับไปเสีย ข้าก็ต้องการกระดิกหางเล่นใน โคลนตมเช่นกัน” (คัมภีร์ จวงจื่อ บทที่ 17)¹¹⁰

จวงจื่อได้สาธยายมาโดยตลอดถึงความเปล่าประโยชน์ของการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพียงเพื่อให้ ได้มาซึ่งสิ่งภายนอก หรือเพื่อตอบสนองความมั่งงายของตน มนุษยธรรมและพิธีกรรมล้วนเป็น ความมั่งงายและสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์สร้างอย่างมองตนเองเป็นศูนย์กลาง ดังที่จื่อกั๋งอยากให้เลิกพิธี บูชายัญแคะในวันสารท แต่จวงจื่อยังยืนยันว่า “ชื่อ เจ้ารักแคะ เรารัก หลี่” (หลุนอิว เล่มที่ 3 บทที่ 17)¹¹¹ ในขณะที่จวงจื่อเสนอด้วยว่า หากเรามองสัตว์ด้วยความเป็นอื่นหรือเป็นสิ่งที่ด้อยต่ำกว่า มนุษย์ เราก็จะกระทำการฝืนธรรมชาติ ซึ่งผิดกับหลักเต๋า อุ้หวย และการผดุงชีวิตที่จวงจื่อเสนอ

¹⁰⁹ สุริติ ปรัชชาธรรม. (2556). จวงจื่อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 325.

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 305-306.

¹¹¹ สุวรรณ สถาอานันท์. (2562). หลุนอิว: ขงจื่อสนทนา. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่น โซไซตี้. หน้า 334.

กอบปรักบัจจงจ้อได้ใช้อุปลักษณะสัตว์ ดังที่เราพอสังเกตได้ว่าทั้งนก ปลา แมลง ตลอดจนต้นไม้ก็ได้ถูกจงจ้อนำมาใช้เป็นตัวละครหลักในหลายตัวบทอย่างมีสีสัน มันต่างมีวิจารณ์ญาณ อารมณ์ และความปราดนาที่จะรักษาไว้ซึ่งชีวิตตนเฉกเช่นเดียวกับมนุษย์

ศรีบุญญา อรุณขจรศักดิ์¹¹² มองว่า อุปลักษณะสัตว์เป็นอาวุธอันเปี่ยมด้วยอารมณ์ขัน ได้ตอบหลักจริยศาสตร์แบบจงจ้อที่ต้องการทำให้เส้นแบ่งระหว่างมนุษย์และความเป็นอื่นพร่าเลือน กล่าวคือ จงจ้อเสนอผ่านอุปลักษณะสัตว์ให้มองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน โดยต่างมีธรรมชาติดั้งเดิมและอิสรภาพในการดำเนินชีวิตของตน ข้อเสนอดังกล่าวสะท้อนถึงการตระหนักรู้และการเคารพยอมรับในความเท่าเทียมของสรรพสิ่งที่ต่างเกิดจากกรรมมารดาเดียวกันคือเต้า ด้วยเหตุนี้มนุษย์ย่อมไม่สามารถอ้างอภิสิทธิ์หรืออุมุขชุดคุณค่าใดเหนือสิ่งอื่น และนำมาซึ่งความเป็นไปได้ที่มนุษย์ สัตว์ และโลกจะอยู่ร่วมกันอย่างเคารพในอัตตาณัติของกันและกันภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย ดังที่จงจ้อล้อเลียน โดยการขี้มปากของจ้อให้กล่าวใน *คัมภีร์จงจ้อ* ตอนหนึ่งว่า “ปลาจำเรียวเบิกบานในสายนที มนุษย์จำเรียวเบิกบานในเต้า พวกที่จำเรียวในน้ำ เพียงชุดสระก็อาจค้นพบอาหารบำรุงเลี้ยงชีพอย่างเพียงพอ พวกที่จำเรียวในเต้า ไม่ต้องวิตกกังวล และชีวิตก็จะรอดปลอดภัย ดังนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่า ปลาลื้มกัน ในสายนที และมนุษย์ลื้มกัน ในวิถีแห่งเต้า ” (*คัมภีร์จงจ้อ* บทที่ 4)¹¹³

อิสรภาพและการผดุงชีวิตดังกล่าวย่อมสามารถเข้าถึงได้ด้วยการฝึกฝนผ่านการเล่นทั้ง 6 แ่งมุมดังที่ได้เสนอรอบวิเคราะห์ไว้ในบทที่ 3 การเล่นจึงเป็นทั้งวิธีการและเครื่องบ่งชี้ว่า ผู้เล่นนั้นเข้าถึงแล้วซึ่งอิสรภาวะหรือยังผ่านการพินิจความชำนาญในการเล่น ดังที่เหวินฮู่จวินเข้าใจถึงอิสรภาพและการผดุงชีวิตก็ด้วยการพิจารณาทักษะการเล่นอันชำนาญการของพ่อครัวดัง ซึ่งพ่อครัวก็ได้ฝึกฝนการเล่น โดยอาศัยการหั่นเนื้อวัวเป็นหนทางมายาวนานถึงสิบเก้าปี ซึ่งความชำนาญจากการฝึกฝนการเล่นนั่นเองที่เป็นสิ่งบ่งชี้ว่าพ่อครัวดังได้เข้าถึงแล้วซึ่งอิสรภาวะ ฉะนั้น มนุษย์ที่แท้ผู้ชำนาญการเล่นย่อมมีอิสรภาพในความหมายที่สามารถกำกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆ ที่ตนเข้าไปเล่นและยังผดุงชีวิตตนและผู้ร่วมเล่นเอาไว้ได้ พื้นที่ต่างๆ ในที่นี้ อาจสามารถถูกแบ่งได้ออกเป็น 2 พื้นที่ใหญ่ นั่นคือ พื้นที่การเมือง ที่ซึ่งมนุษย์เข้าไปปกครองหรือรับใช้ผู้ปกครองภายใต้

¹¹² ศรีบุญญา อรุณขจรศักดิ์. (2565). *มัจฉา ปักขี ผีเสื้อ: อุปลักษณะสัตว์และการผดุงชีวิตในปรัชญาของจงจ้อ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อีลลูมินแซนส์ เอ็ดดิชั่นส์.

¹¹³ สุรติ ปรัชชาธรรม. (2556). *จงจ้อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 173.

ระบอบซึ่งกำกับสังคม และพื้นที่ส่วนบุคคล ที่มนุษย์ต่างมีวิถีตามปัจเจกสถานะของตน จวงจื่อเองก็ได้ตัดเตือนผ่านตัวละครต่างๆ ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ถึงภัยอันตรายและความซับซ้อนในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับพื้นที่การเมือง จวงจื่อจึงสนับสนุนการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคลมากกว่า ดังที่ปรากฏในตัวบทต่างๆ ซึ่งบรรยายถึง “คนด้อยต่ำ” ที่ถูกสังคมประเมินว่าอยู่ในจุดที่ต่ำสุดของสังคมอย่างคนพิการ คนแก่ คนวิกลจริต และอาชญากร ฯลฯ แต่คนเหล่านี้กลับมีทักษะพิเศษบางอย่างที่ถึงแม้ว่าอาจดูต่ำต้อยอย่างการหันเนื้อวัว การจับแมลง การทำล้อเกวียน ฯลฯ แต่กลับแฝงไปด้วยความวิจิตรพิสดารในฝีมือลายมือประหนึ่งว่าเป็นเทพยดารังสรรค์ผลงาน ถึงแม้ว่าปราชญ์เต๋าและจวงจื่อเองจะพึงพอใจต่อการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคลมากกว่า เนื่องด้วยพื้นที่ส่วนบุคคลปลอดภัยกว่าพื้นที่การเมือง และพวกเขาเหล่านั้นต่างไม่นิยมที่จะต่อสู้ดิ้นรนต่อความซับซ้อนในพื้นที่การเมืองเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งชื่อเสียงหรือทรัพย์สิน แต่จวงจื่อเองก็ไม่ได้ห้ามการเข้าไปเกี่ยวข้องกับพื้นที่การเมืองเสียทีเดียว ดังที่จะเห็นได้จากหลายตัวบทที่ตัวละครเอกเป็นช่างฝีมือผู้มีสถานะทางสังคมต่ำต้อย แต่กลับแสดงฝีมือพลางสนทนาก่อปรนเปรอบางสิ่งบางอย่างให้ผู้ปกครอง

ในบทนี้จะชวนวิเคราะห์ต่อไปว่า มนุษย์ที่แท้มีเพียงสามารถเล่นได้อย่างเยียมยอดและผดุงชีวิตตนไว้ได้ในแต่ละพื้นที่ที่ตนเลือกเล่น แต่ยังสามารถยับยั้งขอบเขตของการเล่น หรือ “สนามเล่น” จากพื้นที่ส่วนบุคคลอันเป็นพื้นที่ในขอบเขตที่เล็กที่สุด ไปสู่พื้นที่การเมืองอันเป็นพื้นที่ในขอบเขตที่กว้างกว่าได้อีกด้วย และด้วยสนามเล่นที่ยับยั้งได้ใหญ่ขึ้นตามความชำนาญของผู้เล่นนี้เอง ก็เป็นการเปิดกว้างซึ่งความเป็นไปได้สู่ประสบการณ์ที่แปลกใหม่และแตกต่างหลากหลายอันเป็นสุนทรียภาพของผู้เล่น และยังเป็นการเพิ่มอำนาจให้สามัญชนตลอดจนคนด้อยต่ำสามารถชักนำผู้คนและสิ่งแวดล้อมให้ไปสู่ผลลัพธ์ที่ตนมุ่งหวังได้ภายใต้ข้อจำกัดของโชคชะตา แม้จะปราศจากซึ่งเกียรติยศ ชื่อเสียง เส้นสาย พวกพ้อง หรือทรัพย์สินสมบัติใด แต่คนก็ยังประสบผลสำเร็จได้โดยอาศัยเพียงการเล่นอันชำชอง

4.2 การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตในพื้นที่ส่วนบุคคล

ตลอดตัวบทต่างๆ ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่เกี่ยวข้องกับช่างฝีมือ เป็นที่น่าสนใจว่า งานฝีมือที่เล็ดดูเล็กน้อยไม่ยิ่งใหญ่ กลับเป็นโอกาสในการฝึกฝนทักษะบางอย่างซึ่งสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จในสนามเล่นที่ใหญ่ขึ้น และยังสามารถนำซึ่งอิสรเสรีที่จะสามารถสัจจจากพื้นที่ส่วนบุคคลไปสู่พื้นที่การเมืองได้อย่างปลอดภัยและเพลิดเพลิน ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บันทึกลงไว้ว่า

เหยียนยวนเล่าแก่ขงจื๊อว่า “ครั้งหนึ่งข้ากำลังข้ามอ่าวซังเซิน ก็เห็นคนเรือ่อเรืออย่างชำนาญ ข้าได้ถามเขาว่า ‘ผู้คนจะสามารถฝึกฝนควบคุมเรือได้อย่างไร?’ ชายคนนั้นตอบว่า ‘แน่นอนว่านักว่ายน้ำที่ดีย่อมรู้เคล็ดลับในทันที คนที่สามารถดำน้ำแม้ไม่เคยเห็นเรือมาก่อน ย่อมสามารถควบคุมมันได้’ ข้าถามถึงความหมายแต่เขากลับนิ่งเงียบ ข้าจึงขอลาท่านถึงความหมายของคน่อเรือข้ามฝากผู้นั้น ”

ขงจื๊อตอบว่า “นักว่ายน้ำที่ดีย่อมเข้าถึงเคล็ดลับในทันที หมายความว่าเขาลืมน้ำ ส่วนคนที่อาจว่ายน้ำอยู่ภายใต้ผิวน้ำ แม้ไม่เคยเห็นเรือมาก่อนย่อมสามารถควบคุมเรือได้ เนื่องจากเขาเห็นกระแสน้ำเสมือนดิน และถือว่าเรือที่ลมนั้นก็เสมือนนมม้าที่ลุ่มกว่า มาตรฐานสรรพสิ่งที่จะทลายลงเบื้องหน้าเขา แต่ก็ไม้อาจกระทบถึงภายใน ดังนั้นเขาจึงสามารถสัญจรไปทุกแห่งหนอย่างราบรื่น

“เมื่อเจ้าพัวนชิงภษณะดินเผาในการแข่งขันยิงธนู เจ้าจะยิงอย่างสามารถ เมื่อเจ้าพัวนชิงเข็มขัดยศ เจ้าก็จะกังวลถึงชัยชนะ เมื่อเจ้าพัวนชิงทองคำ จิตใจก็ปั่นป่วนสับสน ความสามารถของเจ้าไม่ได้เปลี่ยนไปเลยในการแข่งขันทั้งสามครั้งนี้ แต่เป็นเพราะรางวัลที่ทำให้หัวนไหว จนสิ่งภายนอกสามารถครอบงำบั่นทอนจิตใจ ผู้ที่ให้ความสำคัญกับสิ่งภายนอกมากเกินไป ย่อมทำให้ภายในปั่นป่วนสับสน ” (คัมภีร์จวงจื๊อ บทที่ 19)¹¹⁴

เป็นที่น่าพิจารณาตามคำกล่าวของคน่อเรือและอธิบายของขงจื๊อว่า “นักว่ายน้ำที่ดี แม้ไม่เคยเห็นเรือมาก่อนย่อมสามารถควบคุมเรือได้” การว่ายน้ำนั้นเป็นการเล่นในฐานะการกระทำ ซึ่งลำพังเพียงตนเองแหวกว่ายไปตามกระแสน้ำ การ่อเรื่อนั้นเป็นการเล่นในฐานะกิจกรรมที่มีภาระหนักขึ้นเพราะต้องควบคุมบังคับเรือและสิ่งที่บรรทุกอยู่บนเรือรวมถึงตนเองให้ลอยเหนือผิวน้ำแล้วฝากกระแสน้ำให้ได้ถึงฝั่ง การว่ายน้ำและการ่อเรือเป็นการเล่นต่างประเภท แต่นักว่ายน้ำที่ฝึกฝนเพียงการว่ายน้ำจนชำนาญแล้วก็สามารถ่อเรือได้อย่างชำนาญประหนึ่งว่าตนได้เพียรฝึกฝนการ่อเรือมาด้วยความอุตสาหะเฉกเช่นที่ได้ฝึกฝนการว่ายน้ำ แต่คน่อเรือกลับกล่าวเป็นนัยว่า แม้จะเป็นการเล่นที่ต่างประเภทกัน แต่ทักษะที่ได้ฝึกฝนมากับการเล่นอย่างหนึ่ง ก็สามารถ “ปรับใช้” กับการเล่นอีกประเภทหนึ่งได้ โดยเฉพาะการเล่นในบริบทและสถานการณ์ที่ใหญ่ขึ้น โดยสิ่งที่นักว่ายน้ำนำมาปรับใช้กับการ่อเรือคือการเล่นในฐานะประสบการณ์อันมีความว่างเป็นลักษณะ ด้วยจิตใจที่ไม่ปั่นป่วนสับสนต่อสิ่งภายนอก และจดจ่อเพียงควบคุมกายของตนให้ดำดิ่งแหวกว่ายภายใต้ผิวน้ำอย่างลื่นไหล ด้วยสภาวะภายในที่สงบนิ่งเฉกเช่นเดียวกัน แม้นักว่ายน้ำจะไม่เคย่อเรือมาก่อน เขาย่อมสามารถที่จะควบคุมเรือให้ลอยฟ่องและลื่นไหลเฉกเช่นเดียวกับที่เขาควบคุมเพียงกายเขา

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 323.

ขงจื้อยังย้ำเตือนถึงอันตรายของ “สิ่งภายนอก” อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการขัดขวางการเล่นให้พลาดพลังและลี้มเหลว เพราะหัวใจของการเล่นคือประสบการณ์ภายในที่ว่างและสงบนิ่ง สิ่งภายนอก อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สินคุณการ ต่างกระตุ้นให้เกิดอึดตา และทำให้ภายในปั่นป่วนว้าวุ่น เพราะจิตใจหาได้จดจ่อต่อสิ่งที่จะเล่นตรงหน้าไม่ แต่ถูกรบกวนด้วยความมุ่งหวังต่อสิ่งภายนอกเหล่านั้น จึงไม่อาจเล่นได้ตามที่เคยได้ หากพิจารณาดังนี้ อาจกล่าวได้ว่าการเล่นในฐานะประสบการณ์อันมีความว่างเป็นลักษณะของประสบการณ์นั้นเป็นมุมมองที่สำคัญที่สุดจาก 6 มุมมองของการเล่นในการประเมินว่าสิ่งใดนับเป็น “การเล่น” ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* หรือไม่ ดังที่พ่อครัวดิง เหียนฮุย ชายหลังค่อม ช่างไม้ชิง และช่างฝีมือทั้งหลายต่างได้เผยถึงหัวใจของการเล่นนี้

ฉะนั้น การเล่นตามปรัชญาของจวงจื่อเป็นการปลดแอกมนุษย์จากภายในไปสู่ภายนอก โดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสิ่งภายนอกที่ผันแปร แม้มนุษย์จะมีข้อจำกัดต่างๆ ซึ่งกำหนดโดยโชคชะตา อาทิ ชาติกำเนิด ครอบครัว เพศสภาพ รูปร่างหน้าตา ประเพณีและวัฒนธรรม ทรัพย์สินสมบัติ ฯลฯ แต่มนุษย์ยังสามารถเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตโดยเริ่มจากสิ่งที่เล็กน้อยที่สุดและเป็นไปได้ตามข้อจำกัดของคนที่จะริเริ่มลงมือเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคล ดังเช่นชายหลังค่อมที่แม่จะมีข้อจำกัดทางกายภาพแต่ก็ฝึกฝนการใช้ไม้ทayangเหนียวสอยจับจักจั่นได้อย่างง่ายดาย ขงจื้อผู้ร่วมสนทนากับชายหลังค่อมหันหลังกลับมาสะท้อนกับเหล่าศิษย์ว่า ความแน่วแน่เป็นหนึ่งเดียวจิตใจที่ไม่แบ่งแยกและจดจ่อ เป็น “วิถีทาง” ของชายหลังค่อมผู้¹¹⁵ ตลอดจนพ่อครัวดิงผู้มีสถานะทางสังคมไม่สูงส่งและยังชีพโดยการหันเนื้อวัวมานานถึงสิบเก้าปีกลับสร้างความประทับใจให้เหวินฮูยจวิน ผู้ปกครองแคว้นเว่ยผ่านการเรียงระบำชาาเหและเนื้อวัวด้วยความหมจดและคมกริบ พ่อครัวดิงที่เป็นเพียงพ่อครัวธรรมดากลับสอนผู้ปกครองเหวินฮูยจวินโดยมิได้สอน เหวินฮูยจวินก็ได้เรียนรู้ถึงการผดุงชีวิต¹¹⁶

เป็นที่น่าสังเกตว่า งานฝีมือต่างๆ ที่จวงจื่อบรรยายใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ไม่ใช่ศิลปะวิชาการที่ในยุคสมัยนั้นให้คุณค่าเทียบเท่ายุทธศาสตร์หรือเพลงกระบี่ซึ่งอำนวยในการศึก และต่างจากขงจื้อที่ให้คุณค่าแก่ความชำนาญในศิลปะ 6 อย่าง ได้แก่ พิธีกรรม ดนตรี ยิงธนู ขับรถ อักษรศาสตร์ และคณิตศาสตร์ เมื่อเปรียบเทียบดูแล้ว งานฝีมือต่างๆ ตามที่จวงจื่อบรรยายอาจดูเล็กน้อยและเรียบง่ายเสียด้วยซ้ำ แต่ด้วยงานที่สังคมตราว่าต่ำต้อยเหล่านี้กลับเป็นการเสริมอำนาจให้แก่คนตัวเล็กตัว

¹¹⁵ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 322-323.

¹¹⁶ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า 125-127.

น้อยในสังคมที่เขายังมีอิสรภาพและโอกาสที่จะจัดกลางวันเล็กน้อยเหล่านี้ให้กลายเป็นผลงานที่ ยอดเยี่ยม ซึ่งยังสามารถ “ปรับใช้” ไปสู่สนามเล่นที่ใหญ่กว่าและซับซ้อนยิ่งกว่าได้อีกด้วย ดังเช่น กรณีของผู้เฒ่าตกปลาโดยไม่ใช้ตะขอเบ็ด ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* บันทึกไว้ว่า

ขณะที่เหวินหวังกำลังทอดสายตาชมทิวทัศน์ริมฝั่งแม่น้ำที่จิ่ง ก็เห็นผู้เฒ่ากำลังนั่งตกปลาโดยไม่ใช้ตะขอเบ็ด การตกปลาของเขามีใช้การตกปลา เขามีได้ตกปลาจุกว่ากำลังตกปลา หากเป็นคฤหาสน์อย่างหนึ่ง เหวินหวัง ประารถนาจะเชื่อเชิญเขามาและมอบบ้านเมืองให้ดูแล แต่ก็กลัววิตกว่าบรรดาขุนนางและวงศ์ญาติอาจไม่พอใจ แม้จะพยายามทำใจลืมเรื่องนี้ แต่ก็ไม่อาจตัดใจปล่อยโอกาสจากฟ้าที่ราษฎรนับร้อยเผ่าสกุลงพึงได้รับ ครั้นรุ่งอรุณ เหวินหวังจึงกล่าวแก่บรรดาขุนนางว่า “ในราตรีที่ผ่านมา ข้าได้ฝันเห็นชายสูงสง่า ผิวคล้ำ หนวดเคราดกหนา ขี่ม้า ลายดำมีกีบเท้าดำหนึ่งเป็นสีแดง บัญชาแก่ข้าให้มอบอำนาจปกครองแผ่นดินแก่ผู้เฒ่าแห่งจิ่ง เพื่อว่าความทุกข์ยากของประชาชนจะได้รับการบรรเทา”

บรรดาเสนาอำมาตย์ได้ฟังต่างก็นิ่งงัน “เป็นประกาศิตจากเจ้าครองแคว้นองค์ก่อน บิดาแห่งเหวินหวัง นั่นเอง”

“เราควรเสี่ยงทายว่าจะดำเนินการอย่างไรดีไหม?”

“นี่คือประกาศิตแห่งบิดาผู้ล่วงลับ หากควรเสี่ยงเลยไม่ต้องเสี่ยงทายไปเลย?”

ในที่สุด เหวินหวังก็รับผู้เฒ่ามาขึ้นครหลวงและมอบหมายงานปกครองแผ่นดินให้ แต่ผู้เฒ่าก็ยังคง รักษาจารีตแบบแผนธรรมเนียมตลอดจนกฎหมายต่างๆ และมีได้ออกประกาศคำสั่งใหม่แม้แต่ข้อเดียว

สามปีล่วงไป เหวินหวังออกตรวจตราแคว้นแคว้น ก็พบว่าบรรดาเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นต่างทำลายลูกกรง ประตุ สลายกลุ่มก้อนของตน บรรดาเจ้ากรมต่างๆ ไม่ช่วงชิงแข่งขันกัน ผู้คนจากต่างเมืองที่เดินทางเข้ามาในเขต แคนทั้งสี่ ก็ไม่ต้องนำเครื่องขังดวงวัดของตนติดตัวมาด้วย การที่เจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นทำลายลูกกรงประตุและ สลายกลุ่มก้อนของตนไปนั้น ก็ด้วยพวกเขาได้เรียนรู้เข้าใจกฎเกณฑ์คำสั่งสอนของผู้ปกครอง บรรดาเจ้ากรมต่างๆ ไม่ช่วงชิงแข่งขันกัน ก็ด้วยพวกเขาเองกิจการงานต่างๆ ว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกัน การที่ผู้คนจากต่างเมืองข้าม แคนมาโดยไม่ต้องนำเครื่องขังดวงวัดของตนมาด้วยนั้น ก็ด้วยเจ้าต่างแคว้นยังเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ (*คัมภีร์จวงจื้อ* บทที่ 21)¹¹⁷

ผู้เฒ่าแห่งจิ่งเพียงนั่งตกปลาโดยไม่ใช้ตะขอเบ็ด นั่นคือ การกระทำการอย่างนิ่มนวล ปราศจากความเจ็บปวดรุนแรง และตกปลาประหนึ่งว่าเป็นการงานอย่างหนึ่ง เมื่อคราวผู้เฒ่าจิ่งต้อง มา “เล่นการเมือง” เขาก็เล่นอย่างที่เขาเล่นตกปลาโดยมิได้ตกปลา นั่นคือ ถึงแม้บ้านเมืองจะมี กฎหมายก็ไม่ได้นำมาใช้บีบบังคับราษฎร ถึงแม้จะมีจารีตประเพณีก็ไม่ได้โหมคุณค่าหรือพิธีกรรมให้

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259-260.

ราษฎรต้องยึดถือปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้คุกตารางก็ไม่จำเป็น ประชากรราษฎรต่างดำเนินไปตามวิถีโดยไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เพราะให้คุณค่าต่อกิจการต่างๆ เท่าเทียมกัน แม้อาจจะเป็นเพียงคนตกปลา แต่ก็มิเกียติภูมิเสมอภาคกับผู้ปกครอง นั่นคือ ทุกอาชีพต่าง ไม่มีเกียรติยศใดให้เหนือเทียม เครื่องขังดวงวัดก็ไม่จำเป็น ประชากรราษฎรมิได้ยินดีในทรัพย์สินยศถาบรรดาศักดิ์ ไม่มีความโลภที่จะต้องไปคดโกงใคร จึงบังเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจกันทั้งแวนแคว้น ผู้เฒ่าจึงได้ปรับใช้แนวทางในการเล่นด้วยวิถีแบบเดียวกันทั้งจากการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคลสู่พื้นที่การเมือง นั่นคือ การกระทำโดยไม่กระทำ อย่างที่เขาตกปลาโดยไม่ตกปลา เฉกเช่นเดียวกัน ผู้เฒ่าจึงก็เพียง “ปกครองโดยไม่ปกครอง” เขาไม่บังคับหรือยึดยึดประชากรราษฎร ประชากรราษฎรก็ค่อยๆ ดำเนินไปตามวิถีเอง ผู้เฒ่าจึงได้ขยายอิสรภาพในระดับปัจเจกไปสู่อิสรภาพในระดับสังคม เมื่อผู้มีอิสรภาพในพื้นที่ส่วนบุคคลได้มาเล่นในพื้นที่การเมือง เขาก็ยังผลให้ประชากรราษฎรได้มีอิสรภาพเฉกเช่นเดียวกัน โดยสรุปการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคลสามารถนำมาปรับใช้และขยายผลสู่พื้นที่การเมือง อันเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่ผู้เล่น แม้ผู้เล่นผู้นั้นจะเป็นเพียงสามัญชนที่ปราศจากสิ่งอำนาจใด

4.3 การฝึกฝนการเล่นเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตในพื้นที่การเมือง

แม้จงจ้อจะไม่ได้เน้นการเล่นในพื้นที่การเมืองเทียบเท่ากับการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคล ด้วยเพราะการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคลเพียงพอต่อการผดุงชีวิตและสามารถขยายผลมาสู่พื้นที่การเมืองได้ แต่ใน*คัมภีร์จงจ้อ*ก็ยังปรากฏข้อเสนอโดยตรงต่อการเล่นในพื้นที่การเมืองด้วย ใน*คัมภีร์จงจ้อ*บันทึกไว้ว่า

เขียนเหอ ผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นอาจารย์ของรัชทายาทผู้เป็น โอรสแห่งห่วยหลิงกง เดินทางไปหาหรือกับฉีว้อวี่ “นี่เป็นผู้ขาดคุณธรรมอย่างสิ้นเชิงโดยกมลสันดาน หากปล่อยให้รัชทายาทดำเนินการอย่างไร กฎเกณฑ์ ก็จะนำอันตรายมาสู่แผ่นดิน หากพยายามแนะนำกฎเกณฑ์แก่พระองค์ ก็จะนำอันตรายสู่ตัวเอง พระองค์รู้แต่ความผิดของผู้อื่น แต่ไม่รู้ถึงความผิดของตัวเอง ข้าควรทำอย่างไรกับคนเยี่ยงนี้?”

“เป็นคำถามที่ดีมาก” ฉีว้อวี่ว่ากล่าว “พึงรอบคอบระวังระไว และตรวจสอบให้แน่ใจว่าตัวท่านเองไม่ผิดพลาดในการแสดงออกภายนอก สิ่งที่ดีที่สุดคือดำเนินคล้อยตามไป และสำหรับภายในจิตใจของท่าน สิ่งที่ดีที่สุดคือสร้างความกลมกลืนกับพระองค์

“อย่างไรก็ตาม วิธีการทั้งสองนี้ก็มีอันตรายอยู่ ขณะที่ท่านดำเนินคล้อยตามไปนั้น อย่าได้ล้าตัวสู่การกระทำของพระองค์ และขณะที่ท่านสร้างความกลมกลืน ก็อย่าได้เคล็ดไปไกลนัก หากการกระทำของท่านคล้อยตาม ไปถึงจุดที่ถูกชักนำให้เข้าร่วมด้วยเช่นนี้แล้ว ท่านก็จะพ่ายแพ้ ถูกทำลาย ถูกล้มล้าง กระทั่งถูกเขี่ยออกจำนวน หากจิตใจของท่านโอนอ่อนกลมกลืนไปกับพระองค์จนหลงเคล็ด เช่นนี้แล้ว ท่านก็จะถูกตัดสิน ตำนานคดีเขียน

และประณาม หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างเด็กน้อย ก็จงเป็นเด็กน้อยไปด้วย หากพระองค์ปฏิบัติตัวอย่างแปลกประหลาด ก็จงร่วมทางประหลาดนั้น หากปฏิบัติตัวอย่างนุ่มนวลเดินเลื้อ ก็จงนุ่มนวลเดินเลื้อตามไป ทำความเข้าใจพระองค์อย่างทะลุปรุโปร่ง และชักนำไปสู่หนทางอันถูกต้อง (*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 4)¹¹⁸

ภายใต้พื้นที่การเมืองที่มีข้อจำกัดและความซับซ้อนมากกว่าพื้นที่ส่วนบุคคล เนื่องจากมีโครงสร้างของอำนาจ และความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่อยู่ในเกมการเมือง การเล่นเกมการเมืองย่อมต้องพึงระวังและอาศัยความแนบเนียนที่มากกว่าการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคล ดังที่ได้อธิบายในบทที่ 3 ถึงการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะของการแข่งขันเพื่อที่จะไม่ต้องแข่งขันตามที่เหยียนหุยกี้ได้ทราบดีถึงภัยอันตรายของการนำมุมมองและข้อเสนอแนะของตนไปถกเถียงต่อสู้กับจริตของรัชทายาท สิ่งที่ดีที่สุดคือสร้างความกลมกลืนและคล้อยตามพระองค์ไป แม้ภายนอกจะโอ้อ่อนอ่อนต่อตาม แต่ภายในยัง โลง โปรง ไม่ได้รับเอาสิ่งภายนอกเข้ามาเกื้อหนุนเสียดุลใจความดีแท้ของตน จึงเป็นการแสดงบทบาท หรือ การเสแสร้งอย่างจริงจังตามที่ โมลเลอร์และดิอัม โบรซิโอ¹¹⁹ ได้วิเคราะห์ว่าเป็นลีลาการเล่นรูปแบบหนึ่งของปราชญ์เต๋าที่ต้องผจญชีวิตตนภายใต้ความซับซ้อนของพื้นที่การเมืองที่ผู้คนต่างช่วงใช้คนอื่นเพื่อผลประโยชน์ของตน ดังนั้นผู้เล่นที่อยู่ในสังคมควรดำรงตนด้วยความไว้ประโยชน์จะปลอดภัยแก่ตนที่สุด หากต้องเล่นการเมือง ควรระทำการอย่างแนบเนียนและแนบแน่นไปกับผู้ปกครองเพื่อที่จะทำความเข้าใจจากสภาวะภายในของผู้ปกครองจนทะลุปรุโปร่ง จนถึงจุดที่จะสามารถ “สอนโดยไม่สอน” หรือ “ชักนำโดยไม่ชักนำ” พระองค์ได้ จะเห็นได้ว่าวิธีดังกล่าวอันเป็นข้อเสนอของจวงจื่อต่างจากวิธีของขงจื่อที่อาศัยการโต้แย้งถกเถียงและโน้มน้าวชุดความเข้าใจต่อโลกของอีกฝ่ายด้วยชุดความเข้าใจต่อโลกของตนซึ่งเชื่อว่าดีกว่า สุดท้ายขงจื่อก็ไม่ประสบผลสำเร็จด้วยวิธีการของตน จวงจื่อจึงได้นำขงจื่อมาหยอกล้อโดยนำข้อเสนอของจวงจื่อเองเคลือบผ่านคำพูดของ “ปราชญ์เต๋างจื่อ” ที่ได้แนะนำเหยียนหุยกี้ เมื่อครั้งที่เหยียนหุยกี้มาขออนุญาตออกเดินทางเพื่อไปเป็นที่ปรึกษาเหว่ยหวัง เข้าครองแคว้นวัยเยาว์ที่กระทำต่างๆ ตามอำเภอใจ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*บันทึกไว้ว่า

“อา” ขงจื่ออุทาน “เมื่อเจ้าไปที่นั่น ก็มีแต่จะถูกประหาร เต๋าไม่อาจมีสิ่งใดแทรกแซงปะปน เมื่อมันถูกแทรกแซงก็จะแตกแยกเป็นหลายทาง เมื่อมีหลายทางก็จะเกิดความวุ่นวาย เมื่อเกิดความวุ่นวายใหญ่หลวงก็จะกลายเป็นความทุกข์ยากเดือดร้อน ความเดือดร้อนที่ไม่อาจเยียวยา มนุษย์ที่แท้แต่โบราณต้องแน่ใจเสียก่อนว่าตน

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-141.

¹¹⁹ Moeller, H.G. & D'Ambrosio, P. J. (2017). *Genuine Pretending: On the Philosophy of the Zhuangzi*. New York: Columbia University Press.

ได้เข้าถึงมันอย่างมั่นคงแล้ว จากนั้นจึงพยายามหิบบิ้นมันให้แก่ผู้อื่น เมื่อเจ้ายังไม่แน่ใจว่าเจ้าได้เข้าถึงสิ่งใด เจ้าจะเคียดกร้อนไปไยกับการกระทำของทรราช?...

“นี่เป็นเพียงการใช้จุดบกพร่องของผู้อื่นเพื่อแสดงความเลศเลอของตัวเองเท่านั้น เจ้าอาจถูกประณามว่าเป็นภัยต่อผู้อื่น ผู้ที่เป็นภัยต่อผู้อื่นย่อมถูกตอบโต้และประสบหายนะ เจ้าอาจถูกทำลายพินาศโดยคนผู้นี้

“และถ้าหากเหวยหวังเป็นผู้ซึ่งชื่นชอบบ้นทิตและเกลียดชังคนพาล เช่นนี้แล้ว เหตุใดพระองค์ก็จะยังต้องการให้เข้ามาโน้มน้าวให้ผิดแผกจากสิ่งที่เป็น? เจ้าควรเตือนตัวเองเป็นดีที่สุด บรรดาภยัตรีย์และขุนนางย่อมอยู่เหนือผู้อื่นและย่อมมีชัยในการถกเถียง เจ้าจะพบว่านัยน์ตาของเจ้ายิ่งพรมัว สีหน้าแปรเปลี่ยน พยายามละล้าละลักเพื่อกล่าวขอร้อง ทำทีของเจ้าก็จะยิ่งนอบน้อม กระทั่งจิตของเจ้าคล้อยตามสนับสนุนไปในที่สุดนี่คือการนำไฟเข้าสู่ไฟ ใช้น้ำเข้าราคน้ำ และนี่เรียกว่า ‘ยิ่งเพิ่มพูนความล้นเกิน’ หากเจ้ายอมสยบตั้งแต่แรก ก็จะไม่มีการสิ้นสุด แน่ใจได้ว่าคำแนะนำอันเร่าร้อนของเจ้าจะไม่ได้รับความเชื่อถือ เจ้าจะต้องคายสถานเดียวเมื่ออยู่เบื้องหน้าทรราช...”

“ตั้งมั่นในความเป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟังด้วยหู ฟังด้วยใจ ไม่ลิ ไม่ฟังด้วยใจ แต่ฟังด้วยจิตวิญญาณ การฟังถูกจำกัดด้วยหู จิตใจถูกจำกัดด้วยการรับรู้ แต่จิตวิญญาณนั้นว่างเปล่า รอรับทุกสิ่ง เฝ้าดำรงอยู่ในความว่างเปล่า นั่น ความว่างเปล่าคือการบวชใจ”

เหยียนหุยกล่าวว่า “ก่อนที่จะได้ยินเรื่องนี้ ข้าเชื่อว่าตนเองคือหุย แต่บัดนี้เมื่อข้าได้สดับ ก็ไม่มีหุยอีกต่อไป นี่เรียกว่าความว่างหรือไม่?”

“ถูกต้อง” ขงจื้อตอบ “ข้าจะบอกความหมายแก่เจ้าในบัดนี้ เจ้าสามารถไปที่นั่นและวิ่งเล่นอยู่ในกรงทองของเหวยหวัง แต่อย่าหลงไปกับชื่อเสียง หากเหวยหวังรับฟัง เจ้าก็จงจับขาน หากไม่ก็จงนั่งเฉยเสีย ปิดประตู ปิดช่องเปิดรับ ให้ความเป็นหนึ่งเดียวเป็นที่ทำนุ และใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น เมื่อเจ้าก็จะใกล้เข้าความสำเร็จ... (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)¹²⁰

จะเห็นได้ว่า แม้ขงจื้อจะตักเตือนถึงภัยอันตรายและความเปล่าประโยชน์ในการเข้าไปเล่นในพื้นที่การเมือง แต่ขงจื้อเองก็ไม่ได้ห้ามเสียทีเดียวและแนะนำเหยียนหุยว่า ยังมีหนทางที่อาจประสบผลสำเร็จได้ นั่นคือ “การบวชใจ” ที่มี ความว่างเปล่าเป็นลักษณะของการเล่นการเมือง นั่นคือ การลดทอนความคำนึงถึงสิ่งภายนอกและตัวตนจนหมดสิ้น ผีกไฟใจต่อการตอบสนองอย่างเป็นทางการ และสะท้อนทุกสิ่งทุกอย่างกลับไปประหนึ่งใช้ใจอย่างกระจก เหยียนหุยอาจคล้อยตามเหวยหวังได้ แต่หากปราศจากซึ่งการบวชใจ เหวยหวังก็อาจจับได้ว่า เป็นการตลบตะแลง แต่การเล่นการเมืองให้ประสบผลสำเร็จและแนบเนียนได้นั้น ต้องสวมบทบาทโดยเข้าไปอยู่ในใจของกลุ่มเล่น

¹²⁰ สุรติ ปรีชาธรรม. (2556). จวงจื้อฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพนบุ๊กส์. หน้า 131-136.

อย่างแนบแน่น แต่ไม่ได้รับเอาความรู้สึกนึกคิด ความโน้มเอียง หรือทัศนคติของผู้อื่นเข้ามาทำให้สถานะภายในของตนปั่นป่วนจนถูกชักจูงเสียเอง หากเขียนหุขสร้างความกลมกลืนกับเหวี่ยงหวังได้แล้ว เหวี่ยงอาจเปิดใจรับฟังเขียนหุข เมื่อนั้นเขียนหุขก็สามารถสอนโดยไม่สอน หรือชักนำโดยไม่ชักนำพระองค์ได้ และยังผลสำเร็จได้อย่างแยบยล

อีกประเด็นที่น่าพิจารณาในการเล่นในพื้นที่การเมืองคือทัศนคติซึ่งเข้าใจ โชคชะตาและธรรมชาติดั้งเดิมของ “คู่เล่น” ซึ่งกำหนดโดยโชคชะตา การมีปฏิสัมพันธ์กับคู่เล่น โดยปราศจากความเข้าใจคู่เล่นอย่างท่องแท้จะนำไปสู่ความประมาดเลินเล่อและความอันตรายอย่างยิ่ง ดังที่ขงจื้อ ตักเตือนเขียนหุข ดังที่พ่อครัวตึงฟังระมัดระวังการขยับใบมีดของตนเมื่อมาถึงจุดที่ยู่ยากและเสี่ยงที่จะตัดหรือสับพังผืดและกระดูกของเนื้อวัว ดังที่ผู้ฝึกเลื้อทำความเข้าใจเลื้ออย่างถ่องแท้และผู้รักม้าที่ไม่เข้าใจธรรมชาติของม้า ในคัมภีร์จวงจื่อบันทึกไว้ว่า

“ท่านรู้หรือไม่ว่าผู้ฝึกเลื้ออย่างไร เขาไม่กล้าให้สัตว์เป็นๆ แก่เสือกิน เนื่องจากกลัวว่ามันจะเรียนรู้รสชาติแห่งความอร่อยจากการสังหาร เขาไม่กล้าให้สัตว์ทั้งตัวแก่มัน คัวยกกลัวว่ามันจะเรียนรู้รสชาติของความอร่อยจากการฉีกกระชาก เขาจะเฝ้าประเมินความอยากกระหายของเลื้อ และทำความเข้าใจอุปนิสัยอันอร่อยของมันอย่างถ่องแท้ เหล่าเสือนั้นต่างสายพันธุ์กับมนุษย์ แต่ท่านก็ยังสามารถฝึกฝนมันให้เชื่องกับผู้ดูแลด้วยการคล้อยตามมันไป ผู้ที่ถูกสังหารนั้น คือผู้ที่ต่อต้านขัดขวางมัน

“ผู้รักม้าใช้ภาชนะอย่างตึกรังรับมุล ใช้เปลือกหอยกาบรองรับปัสสาวะ แต่เมื่อแมลงวันมาไต่ตอมหรือมีขุมมากก็ม้า หากเขาไปตบมันในเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่นนี้แล้ว มันก็จะกระชากบังเหียนจนเจ็บหัวและหน้าอก ผู้รักม้าพยายามใส่ใจดูแลอย่างถี่ถ้วน แต่ความรักของเขา กลับนำไปสู่ความผิดพลาด ท่านจะสามารถวางเฉยได้หรือไม่?” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 4)¹²¹

ดังที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในบทที่ 3 การเล่นในฐานะท่าที่มี 2 ลักษณะ นั่นคือ (1) ทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่น (Lusory Attitude) นั่นคือ การยอมรับในโชคชะตา และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน และ (2) ความโปร่งเบาอันปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งสามารถวางเฉยต่อความร้อนรุ่มของสถานการณ์ได้ (Lightness) ประเด็นแรก การยอมรับในโชคชะตาย่อมรวมถึงธรรมชาติดั้งเดิม (ซึ่ง) ของคู่เล่นซึ่งถูกกำหนดโดยโชคชะตาเช่นกัน เสือเป็นสัตว์ที่มีธรรมชาติดั้งเดิมอร่อย การเข้าไปเล่นกับมันอย่างไม่พึงระวังต่ออารมณ์และความอยากกระหายของมันย่อมนำไปสู่ความอันตรายแก่ผู้เล่น การเล่นในพื้นที่การเมืองนั้นต่างจากการเล่นใน

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

พื้นที่ส่วนบุคคลและอันตรายกว่ากันมากตรงที่ผู้เล่นไม่ได้เล่นโดยลำพัง กล่าวคือ มีผู้เล่นอื่นๆ ซึ่งมีธรรมชาติดั้งเดิม ความมุ่งหมาย ตลอดจนแนวทางในการเล่นที่อาจแตกต่างจากตนเอง ฉะนั้น รูปแบบของการปฏิสัมพันธ์หรือกิจกรรมที่เล่นร่วมกันนั้นย่อมมีความซับซ้อนมากกว่าการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคล และนำมาซึ่งความอันตรายต่อชีวิตเมื่อเพลิงพล้ำเช่นกัน ประเด็นที่สอง การมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกันก็เป็นอีกทัศนคติซึ่งอำนวยความสะดวกในการเล่นให้เป็นไปอย่างสิ้นเปลืองและสามารถตอบสนองต่อผู้เล่นได้อย่างเป็นธรรมชาติ ดังที่จงจื่อแนะนำไว้ว่า แม้อะไรซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานต่างสายพันธุ์กับมนุษย์ แต่มนุษย์เองก็ยังคล้อยตามเสียได้ และสามารถฝึกฝนเสียให้เชื่อใจได้ในที่สุด การคล้อยตามในที่นี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ไม่ได้มองเสีย สัตว์ต่างๆ ตลอดจนผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายจากตนด้วยสถานะที่ต่ำกว่าตน เมื่อมนุษย์ถือตัวว่าตนเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีจริยภาวะสูงกว่าสิ่งอื่นย่อมไม่อาจเข้าใจสิ่งอื่นได้อย่างถ่องแท้ ประเด็นที่สาม อารมณ์ของมนุษย์ อย่างที่ผู้รักม้ารักและพยายามใส่ใจดูแลม้าอย่างถึถ้วน แต่กลับกลายเป็นว่าความรักของเขากลับทำร้ายม้า เพราะเขาใช้อารมณ์ของมนุษย์ตัดสินว่าม้าจะนิยมชมชอบหรือรังเกียจสิ่งต่างๆ เฉกเช่นเขา โดยไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายและธรรมชาติดั้งเดิมของม้า การเล่นในฐานะเท่าเทียมมีอีกลักษณะที่สำคัญคือ ความโปร่งเบาอันปราศจากอารมณ์ของมนุษย์ ดังที่จงจื่อกล่าวแก่ผู้ยี่เจ้อถึง “อารมณ์ของมนุษย์ที่แท้” ซึ่งจะไม่ปล่อยให้ความชอบและความไม่ชอบลวงล้าล้ากรายความว่างภายใน เมื่อภายในว่างเปล่าและใสดังกระจก ผู้เล่นจึงจะมีท่าทีที่เป็นกลางต่อทุกสิ่ง สามารถเล่นกับสิ่งใดก็ตามได้อย่างคล้อยตามธรรมชาติดั้งเดิมของมัน โดยที่ยังรักษาความเดิมแท้ของตนเอาไว้ได้อย่างไม่โอนอ่อน และผดุงชีวิตทั้งตนและผู้เล่นได้ในที่สุด

ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์¹²² ได้วิเคราะห์อุปนิสัยผู้ล่า ผู้เลี้ยง และผู้แกล่เนื้อสัตว์ใน *คัมภีร์จงจื่อ* ว่าเป็นศิลปะการปกครองเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตของผู้ปกครองและผู้ได้ปกครอง ขงจื่อและเมิ่งจื่อมักใช้สัตว์เป็นอุปมาที่สนับถึงความเจริญและความไร้ศีลธรรมซึ่งต้องใช้จารีตและพิธีกรรมกำราบ ขงจื่อวิพากษ์ที่สนับดังกล่าวของสำนักขงจื่อด้วยอารมณ์ขันว่า เป็นการหมกมุ่นกับชุดคุณค่าของตนจนหลงลืมตัวไปว่าตนเหนือกว่าเหล่าสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ตลอดจนมนุษย์กลุ่มอื่นที่ไม่ได้ยึดถือชุดคุณค่าแบบตนก็จัดเป็นเดรัจฉานเช่นสัตว์ สิ่งนี้อาจตามมาก็คือความบ้าคลั่งในศีลธรรมอันเป็นความโหดเหี้ยมที่สุ่มตัวขึ้นจากเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์และความเป็นอื่น

¹²² ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์. (2565). มัจฉา ปักษี ศีเสื่อ: อุปนิสัยสัตว์และการผดุงชีวิตในปรัชญาของจงจื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อิลลูมินันส์ เอ็ดดิชั่นส์.

แม้กระทั่งแพะ นก หรือมนุษย์ด้วยกัน ขงจื๊อก็ทำได้เพื่อพิธีกรรมศิลปะวิทยาการ และคุณธรรม ในขณะที่จวงจื๊อใช้อุปลักษณ์ผู้ล่าและผู้ถูกล่าบนฐานของห่วงโซ่อาหารและการหล่อเลี้ยงชีพ ไม่มีสรรพสิ่งชีวิตใดที่สมควรถูกมนุษย์ล่าด้วยเหตุอื่นนอกจากการหล่อเลี้ยงชีพ เพราะทุกสรรพสิ่งต่างเสมอกัน และความนึกคิดมาคร่ำใน ชีวิตของสิ่งอื่นอาจยังมาซึ่งภัยอันตรายแก่ชีวิตคนได้เช่นกัน กล่าวคือจากผู้ล่ากลายเป็นผู้ถูกล่าเสียเอง ดังที่ใน*คัมภีร์จวงจื๊อ* บทที่ 20¹²³ บันทึกไว้ว่า จวงจื๊อเห็นนกประหลาดจึงนึกคิดอยากยิงโดยไม่จำเป็น ขณะเดียวกันนั่นเอง จวงจื๊อสังเกตว่า เจ้าจ๊กจั้นกำลังเพลิดเพลิดอยู่ไต่ริมไม้ไผ่โดยมิได้รับรู้ว่ามิได้ตกแตงตัวหนึ่งจ้องตระครุบมันอยู่ ในขณะที่ตกแตงก็มีได้รับรู้่านกประหลาดนั้นก็กำลังตระครุบมันจน “ลืมตัวตนอันแท้จริง” เช่นกัน จวงจื๊อสะท้อนต่อสิ่งที่ได้เห็นพลาถกล่าวไว้ว่า “อา! สิ่งต่างๆ ไม่มีอะไรเลย นอกจากการทำลายล้างซึ่งกันและกัน!” และในประเด็นเดียวกันนั้นเองคนเฝ้าสวนก็กำลังวิ่งไล่ล่าจวงจื๊อเช่นกัน

ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์ได้วิเคราะห์ถึงอุปลักษณ์ผู้เลี้ยงต่อไปว่า เป็นการวิพากษ์แนวความคิดของผู้ปกครองที่มองตนเองอย่างผู้เลี้ยงที่อาจใช้จารีตและศีลธรรมในการโน้มน้าว หรือกฎระเบียบในการขู่เข็ญผู้ใต้ปกครองในฐานะผู้ถูกเลี้ยงว่า ละเลยต่อความเข้าใจในความเดิมแท้ของผู้ถูกเลี้ยง ผู้ปกครองที่มองอย่างผิวดินว่าการใช้ชุดคุณค่าที่ประเมินจากมุมมองของตนว่าดีเข้าเลี้ยงนั้นไม่อาจผดุงชีวิตผู้ใต้ปกครองไว้ได้ เพราะ “การเลี้ยง” ในมุมมองของจวงจื๊อมิใช่เพียงแค่การเลี้ยงน้ำและอาหาร แต่รวมถึงการหล่อเลี้ยงความเดิมแท้และจิตใจเสรีของผู้ถูกเลี้ยงด้วย ดังเช่นผู้ฝึกเสื่อที่ต้องคอยระวังไวต่อธรรมชาติของเสื่ออย่างถ่องแท้จึงจะสามารถเลี้ยงให้มันแข็งได้ หากผิดพลาดไปผู้ฝึกจะถูกมันสังหารเสียเอง ผู้วิจัยมองว่า การเลี้ยงดูอย่างพินิจพิเคราะห์ถึงธรรมชาติของผู้ถูกเลี้ยงอย่างถ่องแท้เป็นการเล่นในฐานะการมีปฏิสัมพันธ์ที่ต้องคอยสังเกตปฏิกิริยาโต้ตอบของเพื่อนเล่นตลอดเวลาและอย่างถ่องแท้ เพื่อคล้อยตามไปสู่จุดที่สามารถชักนำเพื่อนเล่นได้โดยที่ทั้งสองต่างผดุงชีวิตตนไว้ได้ด้วย ซึ่งทัศนคติของผู้เลี้ยงของจวงจื๊อนี้ต่างจากสำนักขงจื๊อที่มองผู้ปกครองในฐานะผู้เลี้ยงบนฐานของความเหนือกว่า อันจะบ่อนทำลายทั้งความเดิมแท้และชีวิตของทั้งผู้เลี้ยงและผู้ถูกเลี้ยงในที่สุด ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์มองถึงความเป็นไปได้ที่ผู้เลี้ยงและผู้ถูกเลี้ยงจะอยู่ร่วมกันอย่าง “ทะเลาะเล้าเคียงกัน” ตามทัศนะของจวงจื๊อ

สุดท้ายนี้ ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์ได้วิเคราะห์อุปลักษณ์ผู้เล่าเนื้อผ่านการใช้มีดของพ่อครัวดึงว่าเป็นศิลปะของการใช้อำนาจในการปกครอง พ่อครัวดึงตระหนักถึงความเดิมแท้ของวัว จึงชำแรก

¹²³ สุรติ ปรีชาธรรม. (2556). *จวงจื๊อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพนบุ๊กส์. หน้า 131-136.

ไปตามช่องว่างระหว่างข้อต่อกระดูกโดยไม่ฝืน “ตัด” หรือ “สับ” เมื่อมาถึงจุดที่ยุงยาก พ่อครัวดิงก็เฝ้ามองการกระทำของตน และกระทำการอย่างเข้มข้นเบามือที่สุด จนกระทั่งเนื้อวัวขาดแยกจากกันอย่างสวยงาม โดยที่มีค้อนเปรียบเป็นชีวิตของผู้ปกครองที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับร่างวัวอันเปรียบเป็นอาณาบริเวณภายใต้ปกครอง ก็ยังคงกริบ ปราศจากรอยบิ่น และไม่มีควมจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนมิตติความได้ว่า ผู้ปกครองยังรักษาอำนาจและชีวิตของตนเอาไว้ได้ แม้จะต้องยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่ทางการเมืองซึ่งอันตรายและซับซ้อน แต่หากผู้ปกครองใช้อำนาจอย่างเบาบางที่สุด ปลดปล่อยให้อำนาจละลายไปตามวิถีทางตามธรรมชาติของผู้ใต้ปกครอง ประหนึ่งว่าผู้ใต้ปกครองต่างปกครองตนเอง โดยปราศจากผู้ปกครอง เมื่อพระราชราษฎ์หลงลืมกันในวิถีแห่งศตวรรษแล้ว ต่อ หรือ อำนาจก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป ผู้ปกครองก็เพียงเช็ดมิดเก็บไว้ในที่ และอ้อมอกอ้อมใจกับผลงาน เหวินฮุยจวินเข้าใจถึงการผดุงชีวิตก็ด้วยการเล่น ในฐานะบริบทที่พ่อครัวดิงได้สร้างความหมายของการเล่นเนื้อวัวให้สูงขึ้น จากสิ่งที่เป็น จากมิดและเนื้อวัว สู่อำนาจและอาณาบริเวณภายใต้ปกครอง จากพื้นที่ส่วนบุคคล สู่อำนาจพื้นที่การเมือง

จากบทวิเคราะห์ ห่อปลั๊กซ์ทั้งสาม จะเห็นได้ว่า แม้จวงจื่อจะไม่ได้สนับสนุนให้เล่นการเมืองอย่างขันแข็งเฉกเช่นขงจื่อ แต่จวงจื่อก็ไม่ได้ปิดกั้นอย่างหยางจูที่ปฏิเสธพื้นที่การเมืองโดยเด็ดขาด และหลีกเลี่ยงไปอยู่ตามป่าเขาห่างไกลผู้คน จวงจื่อมองการเมืองบนฐานของการเล่นที่เปิดกว้างต่อความเป็นไปได้ใหม่ และสามารถยับยั้งขอบเขตของการเล่นออกไปได้ ผู้เล่นไม่จำเป็นต้องจำกัดตนเองแต่เพียงการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคลเท่านั้น นี่จึงเป็นอิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการกำกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง หรือ อิสรภาพในความหมายเชิงบวก ซึ่งเพิ่มอำนาจให้แก่คนตัวเล็กตัวน้อยในสังคมว่ามีศักยภาพมากพอที่จะปรับใช้ทักษะที่ได้มาจากการเล่นในพื้นที่ส่วนบุคคล แม้จะเป็นเพียงงานฝีมือเล็กน้อย แต่สามารถยังความเยื่อมยอดไปสู่การเล่นในพื้นที่ที่ใหญ่และซับซ้อนกว่าอย่างพื้นที่การเมืองได้ แม้จะเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนด้วยจำนวนผู้เล่นหลายคนซึ่งต่างก็มีความแตกต่างหลากหลาย แต่กระนั้นมนุษย์ที่แท้ผู้ได้ฝึกฝนและชำนาญการเล่นอย่างแท้จริงย่อมสามารถปฏิสัมพันธ์กับความแตกต่างเหล่านี้ได้อย่างพอเหมาะพอดี ยุ่งเกี่ยวแต่ไม่ทำลายความเดิมแท้ซึ่งกัน สอนโดยไม่สอน ปกครองโดยไม่ปกครอง ชักนำโดยไม่ชักนำ ปลดปล่อยให้สรรพสิ่งดำเนินไปตามวิถีของตนเอง ผู้ที่เล่นได้อย่างท่องแท้ดังกล่าวย่อมพบว่า แม้พื้นที่การเมืองจะซับซ้อน มีข้อจำกัดมากมาย และเต็มไปด้วยอันตราย แต่ตนเองก็ยังมีอิสรภาพมากมายที่จะโลดแล่น รื่นรมย์ และปลอดภัยในพื้นที่แห่งนั้น

โดยสรุป การวิเคราะห์การเล่นช่วยให้เข้าใจมนต์ทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ว่าไม่มีเพียงอิสรภาพในมิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณหรืออิสรภาพในความหมายเชิงลบเพียงเท่านั้น การเล่นเป็นวิธีการที่ขบขันศักยภาพของผู้เล่นให้มีอำนาจมากพอที่จะปรับใช้ทักษะจากพื้นที่ส่วนบุคคลไปสู่ผลสำเร็จในพื้นที่การเมือง อันมีความว่องเป็นลักษณะร่วมที่สามารถประยุกต์การเล่นจากบริบทสถานการณ์หนึ่งไปสู่อีกบริบทสถานการณ์หนึ่งได้ และการเล่นเองก็เป็นสิ่งบังชี้ซึ่งอิสรภาวะของผู้เล่นซึ่งเผยผ่านความชำนาญในการเล่นในทุกบริบทสถานการณ์ โดยที่ยังสามารถผดุงชีวิตตนและสิ่งที่ปฏิสัมพันธ์ด้วยได้ อิสรภาพที่ต้อนรับความเป็นไปได้ใหม่และสามารถขยับขยายขอบเขตของการเล่นดังกล่าวย่อมเป็นอิสรภาพที่มียุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างหรืออิสรภาพในความหมายเชิงบวก

บทที่ 5

บทสรุป

มโนทัศน์อิสรภาพถือเป็นมโนทัศน์ที่สำคัญต่อการศึกษาปรัชญาเต๋าของจวงจื่อ เพราะเป็นองค์ประกอบหัวใจของการผจญชีวิตอันเป็นฉากทัศน์ชีวิตที่ดีตามที่จวงจื่อนำเสนอผ่าน*คัมภีร์จวงจื่อ* วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาการตีความมโนทัศน์อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* เพียงมิติเดียวนั้นคือ มิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทางจิตวิญญาณ หรือ “อิสรภาพเชิงลบ” เพียงเท่านั้นว่า เกิดจากการถอดความหมายโดยละเอียดการจับใจความนัยของ “การเล่น” ซึ่งแม้มโนทัศน์การเล่นจะไม่ได้ปรากฏใน*คัมภีร์จวงจื่อ* อย่างชัดเจน แต่เผยผ่านการใช้คำศัพท์*โหยว* และต้องอาศัยการตีความระหว่างบรรทัดประกอบ เพราะมีหลากหลายข้อเขียนใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ที่แม้ไม่ปรากฏคำว่า*โหยว* แต่ก็มีนัยว่าจวงจื่อสื่อถึงการเล่นด้วยเช่นกัน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษามโนทัศน์อิสรภาพ และนำเสนอกรอบการวิเคราะห์การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* โดยอาศัยกรอบวิเคราะห์จากโทมัส เอส เฮนริกส์ นักวิชาการที่ศึกษาปรัชญาการเล่น ความหมายและลักษณะของการเล่นทั้ง 6 มุมมองใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ดังที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่ามโนทัศน์อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื่อ* มีมิติที่เกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง หรือ “อิสรภาพเชิงบวก” ด้วยมนุษย์ที่แท้ผู้ได้ฝึกฝนการเล่นจนชำนาญย่อมมีศักยภาพที่จะปรับใช้ทักษะการเล่นจากประเภทหนึ่งไปสู่อีกประเภทหนึ่งได้ ตั้งแต่งานฝีมือเล็กน้อย บทสนทนา เกม ตลอดจนการปกครอง “โดยไม่ปกครอง” เพราะการเล่นที่แท้ต่างมีความว่างเป็นลักษณะ มนุษย์ที่แท้จึงสามารถที่จะเที่ยวไปเที่ยวมาระหว่างเหนือโลกและใน โลก มีอิสรภาพภายใต้ข้อจำกัด แต่เพียงเท่านั้นก็มากมายที่จะโลดแล่นรื่นรมย์ไปกับความเป็นไปได้ใหม่ และยังผจญชีวิตตนและสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องเอาไว้ได้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เริ่มต้นการอภิปรายจากบทที่ 2 ผู้วิจัยตีความและนำเสนอความเข้าใจต่อปรัชญาของจวงจื่อผ่าน 2 กระบวนทัศน์และทัศนคติที่จวงจื่อแนะนำให้มนุษย์เราพึงมีต่อโลก นั่นคือ (1) โชคชะตา และการยอมรับใน โชคชะตา และ (2) ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน โดยทั้ง 2 กระบวนทัศน์และทัศนคติดังกล่าวจะเอื้อต่อการเปลี่ยนผ่านมนุษย์ในฐานะผู้ถูกกระทำโดยโชคชะตา สู่มนุษย์ที่แท้ในฐานะผู้มีอิสรภาพที่จะกระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างภายใต้การดำเนินไปของโชคชะตา และผจญชีวิตตน และสิ่งที่ปฏิสัมพันธ์ด้วยได้ ผู้วิจัยได้อภิปรายถึงความแตกต่างระหว่างอิสรภาพเชิงลบที่ปิดกั้น

ตัวเองจากความเป็นไปได้ต่างๆ เพราะมองว่าสังคมและพื้นที่การเมืองอันตราย จึงมุ่งเน้นแต่การแปรเปลี่ยนภายใน กับอิสรภาพเชิงบวกที่เปิดรับความเป็นไปได้ต่างๆ เพราะมองว่าแม้สังคมและพื้นที่การเมืองจะอันตราย แต่การแปรเปลี่ยนภายในสามารถขยับเน้นไปสู่การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อภายนอกได้ อิสรภาพในปรัชญาของจวงจื๊อจึงมีมิติทั้งเชิงลบและเชิงบวก และมีความหมายภายใต้ข้อจำกัด ดังที่พ่อครัวติงได้เคลื่อนไหวบิดลงในเนื้อวัวโดยไม่ “ตัด” หรือ “สับ” กระทั่งถูกฝังพื้ดและข้อต่อกระดูกเลย ถึงกระนั้นพ่อครัวติงก็พบว่ามิช้องว่างให้บิดได้เคลื่อนไหวมากมาย และไม่เคต้องเปลี่ยนมิดตลอดสิบเก้าปีเลย

ในบทที่ 3 ผู้วิจัยเสนอว่า การทำความเข้าใจมโนทัศน์อิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื๊อ*ว่ามีทั้ง 2 มิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อิสรภาพเชิงบวกนั้น พิจารณาได้จากการวิเคราะห์การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื๊อ* ซึ่งแม้จะปรากฏการใช้คำศัพท์*โหยว*ซึ่งแปลว่า “ท่องเที่ยว” หรือ “เล่น” แต่ก็อาจไม่ครอบคลุมแง่มุมต่างๆ ของการเล่นซึ่งต้องอาศัยการตีความโดยนัยประกอบ ผู้วิจัยได้พยายามตอบ 2 คำถามสำคัญในบทนี้ นั่นคือ (1) ความหมายของ “การเล่น” ในปรัชญาของจวงจื๊อ และ (2) การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื๊อ*เป็นอย่างไร โดยได้หยิบยกงานของ เลียวฟาน เอมี่ หลีที่นำเสนอ 5 มุมมองต่อ*โหยว*ใน*คัมภีร์จวงจื๊อ* และ โทมัส เอส เฮนริกส์ที่สำรวจปรัชญาการเล่นในภาพรวม เป็นฐานสำคัญของการอภิปรายเพื่อเสนอกรอบการวิเคราะห์การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื๊อ* ซึ่งมี 6 แง่มุม นั่นคือ การเล่นในฐานะการกระทำ การมีปฏิสัมพันธ์ กิจกรรม ท่าที ประสพการณ์ และบริบท ซึ่งแต่ละแง่มุมต่างก็มีลักษณะที่อาจสอดคล้องหรือแตกต่างจากแนวการวิเคราะห์ของเฮนริกส์ ซึ่งเผยให้เห็นลักษณะเฉพาะตัวของการเล่นใน*คัมภีร์จวงจื๊อ* อาทิ ความโปร่งโล่งเบาสบายและเป็นธรรมชาติ การแข่งขันเพื่อจะไม่ต้องแข่งขันด้วย “การเสแสร้งอย่างจริงจัง” และใช้ทักษะเป็นฐาน เป็นต้น

ในบทที่ 4 ผู้วิจัยชวนพิจารณาต่อไปว่า กรอบการวิเคราะห์การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื๊อ*ทั้ง 6 แง่มุมดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 3 นั้นเชื่อมโยงกับอิสรภาพใน*คัมภีร์จวงจื๊อ*อย่างไร โดยเฉพาะอิสรภาพเชิงบวก ผู้วิจัยเสนอว่าการเล่นเป็นทั้ง “วิธีการ” และ “สิ่งบ่งชี้” ว่าผู้เล่นได้เข้าถึงอิสรภาวะแล้วหรือไม่ หรืออยู่ในระดับใดของความก้าวหน้า ดังที่ได้เห็นจากบทพ่อครัวติง และ “ความก้าวหน้า” ของเหยียนหุยว่า แนวคิดเรื่องทักษะและความชำนาญการมีความเกี่ยวข้องอย่างยิ่งต่อการเชื่อมโยงการเล่นไปสู่มโนทัศน์อิสรภาพในปรัชญาของจวงจื๊อ ซึ่งการเล่นยังสามารถขยับขยายอิสรภาพและเสริมอำนาจให้แก่ผู้เล่นจากพื้นที่ส่วนบุคคล ด้วยงานฝีมือแม้เพียงเล็กน้อย ให้ยังความเยื่อมยอดไปสู่พื้นที่การเมืองได้ เนื่องด้วยการเล่นทุกประเภทต่างมีความว่างเป็นลักษณะของ

ประสบการณ์ภายใน และอาศัยท่าที่ซึ่งต้องพิจารณาธรรมชาติดั้งเดิมของสิ่งที่เข้าไปปฏิบัติสัมพันธ์ด้วย อย่างรอบคอบและถ่องแท้ และไม่ใช่อารมณ์ของมนุษย์ แต่ใช้อารมณ์ของมนุษย์ที่แท้มองทุกอย่าง ด้วยความเป็นกลางจากจุดยืนที่เท่าเทียมกันกับทุกสรรพสิ่ง ท่าที่และประสบการณ์ดังกล่าวเป็น สภาวะภายในอันจะเกิดแก่ผู้เล่นที่ฝึกฝนการเล่นจนชำนาญด้วย “ความหลงลืมตัวตน” และไม่ถูกสิ่ง ภายนอกกล้ำกรายเท่านั้น ด้วย “ใจที่ใสดั่งกระจก” นี้เอง มนุษย์ที่แท้ผู้เล่นได้อย่างชำนาญจึงสามารถ เล่นและตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ ตลอดจนเล่นในสนามเล่นที่ไม่เคยเล่นมาก่อน ได้อย่างเยี่ยมยอด ดังที่ นักว่ายน้ำที่ดีย่อมสามารถต่อเรือได้ในทันที ดังที่ผู้เฒ่าจิ้งผู้ตกปลาโดยไม่ใช้ตะขอเบ็ดก็สามารถ ปกครองบ้านเมืองได้อย่างสงบเรียบร้อยโดย “ไม่ปกครอง”

โดยสรุป วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ชี้ถึงปัญหาของแนวทางการตีความมโนทัศน์อิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ในมิติเดียว นั่นคือ มิติการคิดและอารมณ์ความรู้สึกผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยนทาง จิตวิญญาณ หรือ อิสรภาพเชิงลบ เพียงเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยได้โต้แย้งว่าไม่ครบถ้วนเพราะยังขาด อิสรภาพที่เกี่ยวข้องกับการจัดการชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง หรือ อิสรภาพเชิงบวก ซึ่งผู้วิจัย เสนอว่าเกิดจากการละเลยจับใจความนัยของการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* โดยได้นำเสนอกรอบ วิเคราะห์การเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่ครอบคลุม 6 มุมมองของการเล่นโดยได้นำแนวการวิเคราะห์ โหยวของเอมี หลี และกรอบการวิเคราะห์การเล่นของเฮนริกส์ ซึ่งท่านหลังแม้จะศึกษาปรัชญาของ การเล่นอย่างเป็นทางการนอก *คัมภีร์จวงจื่อ* แต่มุมมองการเล่นตามที่เฮนริกส์ศึกษาก็ได้นำมาให้เห็น หลากหลายมุมมองและลักษณะต่างๆ ของการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ซึ่งเสริมจากการพิจารณาเพียง โหยวเท่านั้น โดยการเล่นในฐานะประสบการณ์อันมีความว่างเป็นลักษณะและเป็นข้อพิจารณาที่ สำคัญที่จะนับว่าสิ่งใดถือเป็นการเล่นของมนุษย์ที่แท้หรือไม่ ซึ่งความว่างนี้เองก็เป็นลักษณะสำคัญ ที่อำนวยความสะดวกให้ผู้เล่นสามารถปรับใช้การเล่นประเภทหนึ่งหรือในสนามหนึ่งไปสู่การเล่นในบริบท สถานการณ์อื่นได้ อันเป็นอิสรภาพของมนุษย์ที่แท้ผู้เล่น ได้อย่างซ้ำของ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ยัง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างอิสรภาพและการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* โดยการเล่นเป็นทั้ง “หนทาง” และ “สิ่งบ่งชี้” ว่าผู้เล่นบรรลุแล้วซึ่งอิสรภาวะ

อนึ่ง กรอบการวิเคราะห์การเล่นที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสนอยังช่วยต่อยอด 3 ความเข้าใจต่อ ปรัชญาของจวงจื่อดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในบทที่ 2 อันมี 2 กระบวนทัศน์และทัศนคติที่จวงจื่อ อธิบายให้มนุษย์เราพึงมีต่อโลก ทั้ง (1) โขกชะตา และการยอมรับในโขกชะตา และ (2) สักยภาพ

ทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน และนำมาซึ่งความเข้าใจต่อมา (3) การผดุงชีวิต และอิสรภาพในฐานะองค์ประกอบหัวใจของการผดุงชีวิต

6 มุมมองของการเล่นทำให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ที่ถึงแม้จะตระหนักในข้อจำกัดทั้งภายนอกและภายในตนอันถูกกำหนดโดยโชคชะตา การอุบัติขึ้นและดับลงของภัยพิบัติทางธรรมชาติ พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมอันเกิดจากมนุษย์เองต่างเคลื่อนไปบนโครงข่ายของความ เป็นเหตุอันซับซ้อน ซึ่งยากอย่างยิ่งที่มนุษย์คนหนึ่งในฐานะปัจเจกจะควบคุมให้ทั้งหมดเป็นไปตามปรารถนา อีกทั้งยังมีข้อจำกัดภายในตน นั่นคือ ธรรมชาติดั้งเดิมของแต่ละสรรพสิ่งที่ถูกกำหนดโดยโชคชะตา มนุษย์และสรรพสิ่งต่างไม่สามารถเลือกเกิดได้ เราไม่สามารถเลือกเพศ หน้าตาและสีผิว ครอบครัวยุคและฐานะ ตลอดจนประเทศที่เกิดมาอันมีพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะตัวและกำกับเรา องค์ประกอบเหล่านี้ต่างกำหนดค่านิยม จริตและรสนิยมของแต่ละปัจเจก ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการดำรงชีวิตของแต่ละปัจเจกที่ยากจะเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคน แต่จงจู้จี้กลับเสนอด้วยจิตวิญญาณของความเชื่อมั่นว่ามนุษย์สามารถใช้ “ใจคั่งกระຈก” หรือ “ความว่าง” ละทิ้งความตระหนักในตน ความรู้ การให้ความหมาย อดีต ตลอดจนประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา และเผชิญหน้ากับแต่ละสถานการณ์ด้วยใจที่ว่างเปล่าและเป็นอิสระจากพันธนาการ การมองสถานการณ์ต่างๆ เยี่ยง “สนามเล่น” สามารถกระชากมนุษย์จากกรอบซึ่งถูกตีไว้โดยตนเองไปสู่ความเป็นไปได้ที่หลากหลาย ดังที่การเล่นในฐานะกิจกรรมได้ชี้ให้เห็นว่า แม้แต่กิจกรรมจะมีกฎกติกาอันเป็นข้อจำกัดของการเล่น แต่ดังที่พ่อครัวพึงพบว่ายังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้ไปมีดได้เคลื่อนไหว ดังที่นิ่วบัวอิวี่ ปราชญ์และอำมาตย์แห่งแคว้นเหวียนเนะเหยียนหุยในการเล่นกับผู้ปกครองว่าให้สร้างความกลมกลืนและดำเนินคล้อยตามไปกับพระองค์ แต่อย่าได้ถลำจนความเดิมแท้ภายใน โอนอ่อนและถูกชักจูงเสียเอง เมื่อเข้าใจพระองค์จนทะลุปรุโปร่งแล้ว ก็จะถึงจุดที่เหยียนหุยสามารถ “สอนโดยไม่สอน” และ “ชักนำโดยไม่ชักนำได้” การเล่นเมื่อฝึกฝนจนชำนาญแล้วจึงเป็นทักษะเพื่ออิสรภาพและการผดุงชีวิตซึ่งสามารถอำนวยการให้มนุษย์ที่แท้โลดเล่น ไปท่ามกลางโชคชะตาได้อิสระเสรีและปลอดภัยได้

การตระหนักถึงศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกันก็เป็นอีกทัศนคติที่เอื้อให้มนุษย์สามารถเล่นได้ ดังที่ได้วิเคราะห์การเล่นในฐานะทำที่อันมีลักษณะของทัศนคติซึ่งยอมรับในกฎกติกาในการเล่น (Lusory Attitude) ซึ่งนอกจากโชคชะตาจะเป็นข้อจำกัดของอิสรภาพแล้ว ศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์ก็เป็นอีกหนึ่ง

ข้อจำกัดเช่นกัน เนื่องด้วยจวงจ้อมอง โลกอย่างทัศนพิสัยนิยม (Perspectivism) กล่าวคือ ความรู้เป็นเพียงมุมมองที่ขึ้นอยู่กับบุคคลตีความโลกและสถานการณ์ต่างๆ ฉะนั้น การที่มนุษย์ถือว่าตน “รู้” ในสิ่งต่างๆ อย่างแน่แท้แล้วจึงสร้างชุดคุณค่าและให้ความหมายแก่สิ่งต่างๆ ก็อาจจะนำมาซึ่งความเข้าใจที่ผิดและเพิ่มข้อจำกัดให้แก่ตนเอง โดยไม่จำเป็น ดังที่ฮูเยอที่หงุดหงิดว่าน้ำเต้ายักษ์ที่เขาได้มานั้นไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ใดได้เลย จวงจื่อจึงได้ล้อเล่นแก่ว่า “*ไยท่านจึงปล่อยให้หัวพีชปกคลุมจิตใจถึงปานนี้*”¹²⁴ สิ่งที่จวงจื่อเสนอคือเมื่อไรที่ตนเชื่อว่าตนรู้สิ่งต่างๆ ก็เป็นการตีกรอบความเป็นไปได้อื่นๆ เช่นกัน ฉะนั้น การตระหนักว่าความรู้นี้เป็นเพียงแค่มุมมอง และการมองมนุษย์และสรรพสิ่งด้วยญาณวิทย์ฐานะและจริยภาวะที่เท่าเทียมกันจึงเอื้อให้มนุษย์สามารถเล่นต่อสิ่งต่างๆ ได้ด้วยใจที่เปิดกว้างและเปี่ยมด้วยจินตนาการ ดังที่ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*เต็มไปด้วยเรื่องราวประหลาดและดูเพื่อฝัน แต่จวงจื่อก็ทำทนายผู้อ่านให้ฟังไตร่ตรอง ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*บันทึกไว้ว่า

เขียนอุบอกล่าวแก่เหลียนสู่ว่า “ข้าได้ฟังเรื่องราวจากเจียวอ้วฟิงคูเพื่อเจ้อไร่แก่นสาร ยิ่งเล่าก็ยิ่งฟังฝัน ข้าถึงแก่ตะลึงงัน ไม่สิ้นสุดดังทางช้าเผือกอัน ไพศาล ไร้ขอบเขต ยิ่งห่างไกลจากเรื่องทางโลก”

“เขากล่าวถึงสิ่งใดหรือ?” เหลียนสูถาม

“เขากล่าวว่า มีคนศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ณ เขาภูเข้อันไกลโพ้น ผิวกายขาวใสราวหิมะ อ่อนโยนเยี่ยงอายุราวดรุณิแรกรุ่ง คนผู้นี้ไม่กินธัญญาหารทั้งห้า สูดเพียงอากาศบริสุทธิ์ คิมเพียงน้ำค้างใสกลางหาว ปายป็นเคลือบเล้าหมูเมฆหมอกควบขี้มั่งกรท่องไปยังทะเลใหญ่ทั้งสี่ ด้วยการเพ่งกระแสดิจ ก็สามรถพิทักษ์สรรพสัตว์จากโรคร้ายอันตรายนานา บันดาลความอุดมสมบูรณ์สู่โลกหล้า ข้าคิดว่าเป็นเรื่องเหลวไหลแลไม่อาจเชื่อถือได้”

“ท่านฟังเชื่อถือ” เหลียนสูกล่าว “คนตาบอดไม่อาจชื่นชมลวดลายอันงดงาม และคนหูหนวกไม่อาจสดับยินเสียงระฆังเสียงกลอง ความบอดมืดและหนวกใบไม่จำกัดอยู่เพียงรูปร่างเท่านั้น แม้ปัญญาก็ไม่อาจมีความมืดบอดเช่นกัน ดังคำพูดที่ท่านกล่าวออกมา คนศักดิ์สิทธิ์ผู้นี้ ด้วยคุณธรรมของเขาอาจสามารถรวบรวมสรรพสิ่งผืนฟ้าเป็นหนึ่ง แม้นยุคสมัยจะมีคณ ไยเขาจะต้องเคียดรื้อนุ่นวายกับเรื่องทางโลกด้วยเล่า? ไม่มีภัยอันตรายใดอาจล้ำกรายเขาได้ แม้นน้ำท่วมสูงเทียมฟ้า ก็ไม่อาจจมวารีวายชนม์ แม้นภัยแล้งแผ่ความร้อน แดดเผาหลอมละลายโลหะและศิลา ทำให้แผ่นดินเนินเขาเป็นรอยแยกแตกกระแหง เขาก็ไม่อาจจมอดไหม้ แม้เพียงเศษธุลีคราบโคลนของเขา ก็อาจบั่นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่อย่างเหยาหรือซุ่น ไฉนเขาจึงต้องใส่ใจกับเรื่องราวทางโลกด้วยเล่า” (คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 1)¹²⁵

¹²⁴ สุรติ ปริชาธรรม. (2556). *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์. หน้า 102.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100.

จวงจื้อชี้ให้เห็นว่าในโลกนี้เต็มไปด้วยความหลากหลายที่เราไม่ “รู้” ฉะนั้น เราจึงควรเปิดใจให้กว้างต่อความเป็นไปได้ต่างๆ และร่วมเล่นกับโลกที่แปรเปลี่ยนอยู่เสมอ มนุษย์ที่แท้ที่สามารถเล่นได้อย่างชำนาญแล้วจึงย่อมสามารถผจญชีวิตตนไว้ได้ท่ามกลางความโกลาหลของโลก

สุดท้ายนี้ กรอบการวิเคราะห์การเล่นยังทำให้เราเห็นถึงนัยทางจริยศาสตร์ใน *คัมภีร์จวงจื้อ* ซึ่งมีท่าทีเป็นพหุนิยมต่อความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์และสรรพสิ่ง มนุษย์ต่างมีมุมมองต่อสิ่งต่างๆ ที่เฉพาะตน และจวงจื้อแลเห็นถึงความไร้ประโยชน์ของการทุ่มเถียงไร้สาระต่อความถูกต้อง หรือจริง-ไม่จริง เพราะการทุ่มเถียงดังกล่าวนอกจากจะไม่สามารถยังผลใดๆ แล้ว ยังเป็นการนำพาความเป็นปฏิบัติและอันตรายมาให้แก่กัน จวงจื้อจึงแนะนำให้มนุษย์อยู่เหนือการโต้เถียงและการแบ่งแยก และเผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ ด้วยจิตวิญญาณของความขี้เล่น มีท่าทีที่โปร่งเบาเพราะตระหนักได้ถึงโชคชะตาและศักยภาพทางญาณวิทยาที่จำกัดของมนุษย์เอง จึงนำมาซึ่งความเคารพต่อเพื่อนมนุษย์ตลอดจนสรรพสิ่งต่างๆ ว่าต่างมีอัตตาณัติในการกำกับและรักษาไว้ซึ่งชีวิตของตน มนุษย์ผู้ที่เข้าใจความแตกต่างเหล่านี้ได้อย่างลึกซึ้งสามารถพัฒนาอิสรภาวะโดยอาศัยการเล่นอันมีลักษณะต่างๆ ของการเล่นแต่ละมุมมองดังที่วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสนอเป็นหนทางในการมีท่าทีและปฏิบัติสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ นัยจริยศาสตร์อันมีแง่มุมของความเป็นพหุนิยมโดยพิจารณาจากการเล่นใน *คัมภีร์จวงจื้อ* นั้นยังเป็นหัวข้อที่น่าศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- Chiu, W. W. (2019). Skillful performances and the Zhuangzi's lessons on orientation. In K. Lai & W. W. Chiu (Eds.), *Skill and mastery: Philosophical stories from the Zhuangzi* (pp. 111-125). Rowman and Littlefield International.
- Cook, S. (1977). Zhuangzi and his carving of the Confucian ox. *Philosophy East and West*, 47(4), 521-553. <https://doi.org/10.2307/1400301>
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper and Row.
- Deng, L. (2010). A happy excursion and freedom. *Frontiers of Philosophy in China*, 5(3), 313-326. <https://www.jstor.org/stable/40981103>
- Fung, Y. (1952). *A history of Chinese philosophy, Volume 1: The period of the philosophers* (D. Bodde, Trans.). George Allen & Unwin. (Original work published 1931)
- Fung, Y. (2016). *Chuang-Tzu A New Selected Translation with an Exposition of the Philosophy of Kuo Hsiang*. Springer Berlin Heidelberg.
- Graham, A. C. (1981). *Chuang Tzu: The inner chapters*. George Allen & Unwin.
- Graham, A. C. (1989). *Disputers of the Tao: Philosophical argument in ancient China*. La Salle, Ill: Open Court.
- Hansen, C. (2000). *A Daoist theory of Chinese thought: A philosophical interpretation*. Oxford: Oxford University Press. pp. 273-277.
- Henricks, T. S. (2015). *Play and the Human Condition*. University of Illinois Press.
- Huizinga, J. (1970). *Homo ludens: a study of the play element in culture*. Maurice Temple Smith.
- Lai, K. (2021). Freedom and agency in the Zhuangzi: Navigating life's constraints. *British Journal for the History of Philosophy*, 30(1), 3-23. <https://doi.org/10.1080/09608788.2021.1994366>
- Lenehan, K. (2020). Zhuangzi's discourse on contented acceptance of fate and its relation to catastrophe. *Educational Philosophy and Theory*, 52(13), 1388-1399. <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1752184>

- Liu, X. (1994). *Classifying the Zhuangzi chapters*. Center for Chinese Studies.
- Liu, X. (2015). Zhuangzi's philosophy: A three dimensional reconstruction. In X. Liu (Ed.), *Dao companion to Daoist philosophy* (pp. 193-218). New York: Springer.
- Li, X. (2019). Playful You in the Zhuangzi and Six Dynasties Literati Writing. *British Journal of Chinese Studies*, 8(2), 1-28. <https://doi.org/10.51661/bjocs.v8i2.9>
- Machek, D. (2016). Beyond sincerity and pretense: role-playing and unstructured self in the Zhuangzi. *Asian Philosophy*, 26(1), 52-65. <https://doi.org/10.1080/09552367.2015.1136202>
- Machek, D. (2010). Is freedom in necessity or in happiness: The controversy between Guo Xiang's and Lin Xiyi's interpretation of Zhuangzi's free rambling. *Studia Orientalia Slovaca*, 9(2), 111-128. https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kvas/SOS_9_2/N1-15machek-form_1_1_.pdf
- Moeller, H.G. & D'Ambrosio, P. J. (2017). *Genuine Pretending: On the Philosophy of the Zhuangzi*. New York: Columbia University Press.
- Perkins, F. (2019). Skill and nourishing life. In K. Lai & W. W. Chiu (Eds.), *Skill and mastery: Philosophical stories from the Zhuangzi*. Rowman and Littlefield International.
- Sellmann, J. D. (2019). Butcher Ding: A meditation in flow. In K. Lai & W. W. Chiu (Eds.), *Skill and mastery: Philosophical stories from the Zhuangzi* (pp. 111-125). Rowman and Littlefield International.
- Suits, B. (2020). *The grasshopper: Games, life and utopia*. University of Toronto Press.
- Valmisa, M. (2019). The happy slave isn't free: Relational autonomy and freedom in the Zhuangzi. *Philosophy Compass*, 14(3), e12569. <https://doi.org/10.1111/phc3.12569>
- Watson, B. (2013). *The complete works of Zhuangzi*. Columbia University Press.
- Wenzel, C. H. (2003). Ethics and Zhuangzi: Awareness, freedom, and autonomy. *Journal of Chinese Philosophy*, 30(1), 115-126. <https://doi.org/10.1111/1540-6253.00109>
- Xu, K. (2011). A different type of individualism in Zhuangzi, *Dao: A journal of Comparative Philosophy*, 10(4), 445-462. <https://doi.org/10.1007/s11712-011-9244-z>
- Zhao, Y. (2014). Yang Zhu's Guiji Yangsheng and its modern relevance. *Philosophy Study*, 4(3), 173-178. DOI:10.13140/2.1.2000.2247

สุรติ ปรีชาธรรม. (2556). *จงจ้อฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์.

สุวรรณา สถาอานันท์. (2562). *หลุนอีว้ : ขงจ้อสนทนา*. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นบุ๊กส์.

ศรีัญญา อรุณขจรศักดิ์. (2565). *มัจฉา ปักมี ผีเสื้อ: อุปถัมภ์สัตว์และการผดุงชีวิตในปรัชญาของ
จงจ้อ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อีลลุมิเนชั่นส์ เอดิชั่นส์.

เต็มความสุข (2564, 29 พฤศจิกายน). *จี้กจั้นกินได้ไหม? แต่จี้กจั้นคือยาจีน*. Blockdit.

<https://www.blockdit.com/posts/61a37f1f7c83960caead8eaa>

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายธนวัฒน์ วุฒิสิริศาสตร์
วัน เดือน ปี เกิด	19 กันยายน 2538
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ปริญญาโท บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (เกียรตินิยม) หลักสูตรนานาชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ปีการศึกษา 2562 ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษธุรกิจ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ปีการศึกษา 2560

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY